

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ**

VOX PHILOLOGI

ЗБІРНИК НАУКОВИХ СТАТЕЙ

МАРІУПОЛЬ - 2015

УДК 81'1(066)
ББК 80

Vox philologi. Збірник наукових статей. Випуск 4 / за заг. ред. к. філол.н.
Назаренко Н.І. - Маріуполь: МДУ, 2015. - 167 с.

Рецензенти: Попова Г.В., к.філол.н., доцент кафедри світової літератури і класичної філології Донецького національного університету;
Павленко О.Г., к.філол.н., доцент кафедри англійської мови Маріупольського державного університету

Рекомендовано до друку вченою радою факультету іноземних мов МДУ, протокол № 2 від 09.11.2015 р.

Збірник містить наукові статті викладачів англійської філології МДУ, присвячені сучасним проблемам і перспективам у галузях мовознавства, літературознавства, лінгводидактики та методики викладання англійської мови.

Видання адресоване науковцям, викладачам, аспірантам та магістрантам, які досліджують проблеми філології.

УДК 81'1(066)
ББК 80

За зміст статей і правильність цитування відповідальність несуть автори.

© Маріупольський державний університет 2015
© Факультет іноземних мов 2015
© Автори статей 2015

ЗМІСТ

1. Бердіна О. Механізми зміни семантики дієслів з градаційним компонентом в англійській мові.....	4
2. Гудко К. Особливості відображення концепту «любов» у листуванні (на матеріалі німецької, англійської та французької мов).....	13
3. Гриценко А. Образ автора в романах Е.М. Ремарка.....	20
4. Грузевич Н. Жанровые особенности зарубежной литературной прозы рубежа XX-XXI столетий.....	27
5. Єршоміна А. Семантичні групи оцінних абстрактних іменників в англійській мові.....	35
6. Іост І. Етнокультурна специфічність емоційного концепту «туга»..	45
7. Количева А. Концепт «розум» в українській, німецькій та англійських мовах.....	51
8. Михайліченко Л. The Functions of Metaphor in Scientific Discourse.....	59
9. Міхньова Г. Формування концепту «інтелект» фразеологічними засобами англійської та української мов.....	65
10. Назаренко Н. Літературний експеримент в романі М. Спарк «Розрадники»	72
11. Ніколіна Ю. Ігрові концепції культури.....	79
12. Олійник С. Передумови застосування трансформації частин мови при перекладі з англійської українською.....	86
13. Плотнікова О. Он-лайн навчання як засіб отримання полікультурної освіти	102
14. Рибалка І., Зайцева П. Метатекст у художній літературі (на матеріалі роману В. Скотта «Айвенго»).....	109
15. Стьопін М. Переваги E-Learning систем та перспективи розвитку дистанційного навчання в Україні.....	119
16. Темербек А. Особливості вербалізації концепту «Страх» в англійському художньому дискурсі.....	125
17. Федорова Ю. Специфіка вербалізації концептів базових емоцій (на прикладі англійського художнього тексту).....	132
18. Шевчінська Т. Порівняльно-функціональна семантика оцінки (на матеріалі компаративних фразеологічних одиниць в українській, російській та англійській мовах).....	143
19. Шиманович І. Функціонування фразем з компонентом <i>Horse</i> в англійській мовній картині світу.....	154
20. Яковенко А. Textsorte „Speisekarte“.....	161

Механізми зміни семантики дієслів з градаційним компонентом в англійській мові

У статті визначені основні механізми зміни градаційного значення дієслів, описано тематичні групи та підгрупи мовних одиниць, що досліджуються, встановленні основні семантичні типи переносу в семантиці градаційних дієслів.

Ключові слова: градація, градаційна ознака, діакронія, метафоризація, метонімізація.

1. Постановка проблеми

1.1. У статті подано результати дослідження особливостей утворення механізмів зміни градаційного значення дієслів в англійській мові на матеріалі дієслів дії. **Об'єктом** постають такі мовні одиниці, як *malfunction* 'функціонувати несправно' – *function badly or faultily* 'працювати погано чи несправно'; *bepraise* 'вихваляти' – *praise greatly or to excess* 'хвалити черезмірно'; *fade* 'заглохнути' – *Of a motor vehicle's brake: become gradually less effective* 'про гальма моторного транспортного засобу: поступово ставати менш ефективним', а саме лексико-семантичні варіанти дієслів, які мають градаційний компонент, та ін. [SOED], **предметом** – особливості семантичної зміни градаційного значення дієслів дії.

Метою дослідження є визначити основні механізми семантичної деривації дієслів дії з градаційною семантикою та визначити типи метафоричного та метонімічного переносу в семантиці дієслів з градаційним компонентом в англійській мові.

У даному дослідженні градація розглядається як семантична категорія, яка відображає здатність якісної ознаки варіюватися та

змінюватися за ступенем по відношенню до норми цієї ознаки [1; 3; 5; 6; 8; 11; 15; 18]. Л.М. Марчук зазначає, що визначення градації як прагматичної категорії відтворює її універсальна здатність задовольняти комунікативні потреби реалізації градаційної ознаки. Автор стверджує, що градація «є засобом знань про міру, ступінь та інтенсивність різних феноменів» [3, с. 12]. С.М. Колесникова зауважує, що більшість слів може вступати в градаційні відношення й виражати градування значення [1]. Цю думку підтримує О.Й. Шейгал, підкреслюючи, що в самому загальному вигляді розуміє під градацією підпорядкованість за деякою шкалою [6, с. 3].

1.2. Мова повинна безперервно змінюватися для того, щоб продовжувати функціонувати. Вона створюється за допомогою змін та перестає існувати, коли зупиняє свій розвиток [2; с. 204-205]. У значеннях слів відбуваються певні зсуви, які призводять до появи нових та зникнення інших ЛО, що зумовлені певними змінами в об'єктивній дійсності та особливостями внутрішніх семантичних відносин [7, с. 19]. Значення лексичної одиниці може змінюватися в ході розвитку мови. Розвиток і зміна семантичної структури слова завжди є джерелом якісного і кількісного розвитку словника. Всі типи змін залежать від деякого порівняння між раніше створеним (чи застарілим або яке все ще у використанні) і новим значенням слова. Наприклад, *worsen* 'погіршувати' – 1) *make worse // impair, cause to deteriorate ME*; b) *spec. Depreciate, disparage L19*; 2) *become worse, deteriorate L18* 'робити гіршим // послаблювати, спричиняти погіршення (вин. в середньо англійській період); б) спец. погіршувати, принижувати (вин. в кін. ХІХ); 2) ставати гіршим, погіршувати (вин. в кін. ХVІІІ) [SOED].

1.2.1. Останні огляди даної проблеми були зроблені Е. Бленком, П. Кохом, Б. Варрен, Е. Крос Трауготом, А. Растиром, Д. Джирартсом, та

ін.. [10]. Перш за все автори наголошують на тому, що лексичні та граматичні зміни співіснують з процесами пізнання та концептуальною системою. Певні механізми зміни значень є когнітивно обумовленими та відіграють важливу роль в формулюванні когнітивних моделей мови. Наприклад, метафоризація в слові *slog* ‘наносити сильний удар’ – *1a) hit or strike hard // drive with blows // fig. attack violently* може вважатися механізмом когнітивно-семантичної зміни значення, оскільки градаційне значення *fig. attack violently* ‘перен. люто напасти’ утворилося з метою актуалізації нового явища [SOED]. Так, Хелмут Людтке представив випадки зміни в лексиці з метою продемонструвати когнітивний зв'язок на різних рівнях мови, серед яких має місце й зміна значення слова [10]. Е. Бленк показав типічні співвідношення певних видів асоціацій (метафора, метонімія) та мотивації семантичних змін [9].

1.2.2. Велике значення надається в багатьох роботах зарубіжних авторів «концептуальному асоціативному зв'язку» (*conceptual contiguity: metonymy*) між значеннями, а також метафорі та семантичному розширенню [12; 13; 16]. Д.М. Шмельов наголошує, що значення багатозначного слова об'єднується в семантичну єдність завдяки відношенням, які існують між ними на загальних семантичних асоціаціях (метафора, метонімія, функціональна спільність) [7, с.86-87]. Г. Кронассер відносить до причин семантичних змін такі явища, як метафора, метонімія, синестезія, іронія, гіпербола і т.д. [17]. Навпроти Г. Фрітц трактує дані тропи як способи чи механізми семантичної зміни значення [12, с. 42]. Таку ж думку висловлюють й С. Хидекель та Р. Гинзбург, які вважають, що зміни в значенні слова можуть відбуватися двома шляхами: метафоризація чи метонімізація [14]. Як результат таких змін, значення ЛО може розширюватися чи звужуватися та набувати позитивного чи негативного забарвлення. Наприклад, *snick*

‘завдавати різкого удару’ – 1) cut or snip (off, out) // cut a small notch or make a small incision in (a thing); 2 a) strike or hit sharply ‘1) вирізати або відрізати // вирізати невелику частину або зробити невеликий розріз в (речі); 2 а) штовхнути або вдарити різко’. Як видно з прикладу, нейтральне дієслово *snick* ‘розрізати’ з розширенням семантичного обсягу набуває негативного забарвлення: *snick* ‘завдавати різкого удару’ [SOED].

2. Формування корпусу дослідження

2.1. Корпус мовного матеріалу склали 467 дієслів дії з градуальною семою, формування якого проводилось методом суцільної вибірки з тлумачного словника англійської мови “The Shorter Oxford English Dictionary on Historical Principles” у двох томах за редакцією Уільяма Грамбла і Ангуса Стівенсона [SOED].

Для визначення дієслів з градуальною семою було застосовано комплекс методів лінгвістичного аналізу: метод компонентного аналізу, за допомогою якого встановлюється значення дієслів з градаційною семою; кількісний аналіз, що дозволяє виявити продуктивність кожної лексико-семантичної групи (далі ЛСГ), а також чисельність механізмів зміни значення; метод діахронічного аналізу, що дозволив виявити основні етапи розвитку градаційного значення дієслів дії.

2.2. Необхідні умови для зміни значення є зв'язок між старим та новим значенням слова. Семантичні зміни градаційного значення відбуваються за допомогою певних механізмів: метафоризації та метонімізації, які представлені на матеріалі дієслів дії з градаційним компонентом в англійській мові. Тобто в межах групи дієслів дії були виявлені два типи асоціацій між градаційним значенням та попереднім: схожість та суміжність значень (таблиця 1).

Таблиця 1

**Частотність механізмів зміни градаційного значення дієслів дії
у кожному з досліджуваних періодів**

Механізм и	VII-XI		XII-XV		XVI-XVII		XVIII-XXI		Усього	
	Кіл-ть	%	Кіл-ть	%	Кіл-ть	%	Кіл-ть	%	К-ть	%
Метафоризація	4	4%	26	26%	37	38%	32	32%	99	100%
Метонімізація	2	5%	5	12,5%	8	20%	25	62,5%	40	100%

2.2.1. Як показує таблиця 1, загалом 99 лексико-семантичних варіантів (16 % від загальної кількості ЛСВ даної групи) з градаційним компонентом виникли на основі метафоричного переносу. Наприклад, слово *clap* ‘поспіхом укласти договір’, придбало градаційне значення *chiefly (& now only) fig., arrange or settle (an agreement etc.) hastily or without much care* ‘головним чином (та тільки зараз) перен., організувати або урегулювати (угоду, домовленість і т.д.) спішно і без великої обережності’ в кін. 16 ст., через подібність цілей дій: оплески (відзнака чогось позитивного) та схвалення угоди, домовленості, тобто перенос ФІЗИЧНИЙ СВІТ-АБСТРАКТНИЙ СВІТ. Метафоризація як механізм розвитку градаційного значення притаманна для новоанглійського періоду становлення англійської мови (XVI-XVII: 37 ЛСВ, XVIII-XXI: 32 ЛСВ); менш продуктивний період – XII-XV ст.. Лише в чотирьох лексико-семантичних варіантах було виявлено зміну градаційного значення за допомогою метафори в період з VII-XII. Наведемо інший приклад, *immerse* ‘поглибити, зануритися’ – *fig. involve deeply, absorb in a particular activity or condition* ‘перен. залучати сильно, поглинати в певному виді діяльності або стану’. Як показує приклад, градаційне значення дозволяє мовцю одним словом

охарактеризувати дію і сконцентрувати увагу на певній її рисі ‘повноті’, яка в даній ситуації привертає найбільшу увагу, бо має основоположне значення. Для даного значення характерний тип переносу ФІЗИЧНИЙ СВІТ – ПСИХІЧНИЙ СВІТ.

Услід за Г.М. Складяревською, яка системно досліджувала метафору, вважаємо, що існують регулярні типи метафоричного переносу (“фізичний світ → психічний світ”; “фізичний світ → абстрактний світ”; “предмет → абстрактний світ”; “фізичний світ → фізичний світ”; “предмет → фізичний світ”) та індивідуальні, які належать до мови художньої, поетичної [4]. У 71 ЛСВ дієслів дії (15 % від усіх ЛСВ дієслів дії) відбувається регулярний метафоричний перенос, який здійснюється, головним чином, за типами (“фізичний світ → психічний світ”; “фізичний світ → абстрактний світ”; “фізичний світ → фізичний світ”. Порівняно з попередніми регулярними типами метафоричного переносу, менш чисельним виявився тип “предмет → абстрактний світ”; “предмет → фізичний світ” (29 ЛСВ: 6 % від усіх ЛСВ дієслів дії).

До нерегулярних належать наступні переноси: “предмет-психічний світ”; “фізичний світ-предмет”; “психічний світ-абстрактний світ”; “предмет-предмет”; “людина-предмет”; “предмет-людина”; “психічний світ-фізичний світ”; “людина / тварина-психічний світ”.

2.2.2. У 40 ЛСВ дієслів дії (8 %) імплікаційний перенос здійснюється також за рахунок метонімії. До чисельного переносу відноситься: ЦІЛЕ (ПРЕДМЕТ-ВЛАСТИВІСТЬ) ЧАСТИНА. Даний тип переносу може бути проілюстровано за допомогою дієслова *brawn* ‘тверднути, зробити черствим’ – *harden, make callous*’. Дієслово отримало таке значення, тому що спочатку слово мало значення *muscle* м’язи’, та вони за своєю властивістю є твердими. Отже й дієслово має саму таку ознаку дії *harden* ‘тверднути’. Або якщо це стосується

почуттів людини, тоді слово набуває значення «ставати безсердечним». До менш чисельних метонімічних переносів відносяться: “частина (матеріал-виріб) ціле”, “частина (місце дії-дія) ціле”; “ціле (людина-властивість) частина”; “ціле (дія-результат дії) частина”. Наприклад, дієслово *rider* ‘зміцнювати’ має значення *strengthen (a fence) with riders or braces* ‘зміцнити (паркан) стовпцями або фігурними дужками’. Перш за все в даному прикладі спостерігається асоціація вершник-паркан, тобто паркан робиться зі стовпців з накінцівками, а вершник є той, хто сидить верхом на коні. Якщо проаналізувати окремо кожний період, то ми бачимо, що метонімія як механізм зміни градаційного значення переважає в XVIII-XXI ст., навпроти в староанглійський період розвитку англійської мови має місце лише в двох градаційних ЛСВ.

3. Висновки

В процесі формування корпусу мовних одиниць дослідження доведено, що категорія градації – це мовна категорія, яка, безумовно, існує на лексико-семантичному рівні, що представлений різними типами градаційних ознак. Семантичні ознаки градації, перш за все, характеризуються вимірністю, релятивністю та динамічністю. Дієслово є одним із засобів вираження градації на лексико-семантичному рівні, оскільки в його семантичній структурі наявний квалітативний компонент, що здатен варіюватися на градаційній шкалі.

В англійській мові градаційний ЛСВ дієслова виникає завдяки основним механізмам зміни значення слова: кваліфікаційному (метафоризація) – 22% та імплікаційному переносу (метонімізація) – 8%.

Література

1. Колесникова С.М. Функционально-семантическая категория градуальности в современном русском языке / С.М.Колесникова. – М.: Высшая школа, 2010. – 279 с.

2. Косериу Э. Синхрония, диахрония, история: Проблема языкового изменения / Эухенио Косериу. – М.: Едиториал УРСС, 2010. – 208 с.
3. Марчук Л.М. Категорія градації в сучасній українській літературній мові : дис. ... доктор. філол. наук : спец. 10.02.01. «Українська мова» / Л.М. Марчук. – К.: 2008. – 368 с.
4. Скляревская Г. Н. Метафора в системе языка / Галина Николаевна Скляревская. – СПб.: Наука, 1993. – 151 с.
5. Сэпир Э. Градуирование: Семантическое исследование / Сэпир Э. // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1985. – Вып. 16: Лингвистическая прагматика. – С. 43-78.
6. Шейгал, Е.И. Градация в лексической семантике. / Е.И. Шейгал. — Куйбышев: КГПИ, 1990. – 95 с.
7. Шмелев Д.Н. Проблемы семантического анализа лексики (на материале русского языка) / Д. Н. Шмелев. – М.: Наука, 1973. – 280 с.
8. Bierwisch M. Einige semantische Universalien in deutschen Adjektiven // H. Steger. Vorschläge für eine strukturelle Grammatik des Deutschen. – Damsdadt. – 1970. – S.269 – 318.
9. Blank A. Words and concepts in time: towards diachronic cognitive onomasiology / Andreas Blank // Words in Time. Diachronic Semantics, Berlin & New York: Mouton de Gruyter – 2003b. – P.37-65
10. Blank A., Koch P. Historical Semantics and Cognition / Andreas Blank, Peter Koch. – Berlin & New York: Mouton de Gruyter. – 1999. – 315 pp.
11. Bolinger D. Degree words / D. Bolinger. – The Hague – Paris: Mouton, 1972. – 324pp.
12. Fritz G. Historische Semantik. – Stuttgart, Weimer: Metzler, 1998. – 196 S.
13. Geeraerts D. Reclassifying semantic change. Oxford: Clarendon, 1983. – 216 pp.

14. Ginsburg R., Khidekel S., Knyazeva G. and Sankin A. A course in modern English lexicology / R. Ginsburg, S. Khidekel, G. Knyazeva, A. Sankin. – Moscow: VYSSŠAJA ŠKOLA. – 1979. – 269 pp.
15. Kennedy C., McNally L. Scale Structure, Degree Modification, and the Semantics of Gradable Predicates // Language. - Jun 2005. - Vol. 81, Issue 2. - P. 345-381.
16. Koch P. Cognitive aspects of semantic change and polysemy: the semantic space HAVE/BE / Peter Koch // Historical Semantics and Cognition. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. – 1999. – P.279-306.
17. Kronasser H. Handbuch der Semasiologie. Kurze Einführung in die Geschichte, Problematik und Terminologie der Bedeutungslehre. – Heidelberg: Carl Winter, 1952. – 204 S.
18. Osgood Ch., Suci G., & Tannenbaum P., The Measurement of Meaning. – USA: University of Illinois Press, 1957. – 347 p.
19. The Shorter Oxford English Dictionary / Editor A. Stevenson. – Oxford University Press, 2007. – [SOED].
20. Harper Douglas Online Etymological Dictionary of the English Language: [Электронный ресурс]. – Режим доступа к словарю: <http://www.etymonline.com/>

Berdina O. Mechanisms of the semantic change in the verbs with gradual component in English. Mechanisms of the semantic change in the verbs with gradual component in English have been considered. Types of metaphoric and metonymic transference of gradual meaning of the verbs have been analyzed.

Keywords: gradation, gradual mark, diachronic approach, metaphor, metonymy.

Особливості відображення концепту «любов» у листуванні (на матеріалі німецької, англійської та французької мов)

Дана стаття присвячена дослідженню теоретичних основ репрезентації концепту «любов» у мовній картині світу, складу та структурі концепту; визначенню функцій епістолярного жанру в літературі, а також виявленню лексичних, стилістичних, синтаксичних і граматичних особливостей відображення концепту «любов» у любовних листах на матеріалі німецької, англійської та французької мов.

Ключові слова: *концепт, гештальт, епістолярний жанр, любовне листування.*

Емоційна сфера особистості певним чином впливає на багато аспектів життя суспільства в цілому. Однією з найважливіших складових внутрішнього світу людини, його емоційного життя є любов. Вивчення концепту «кохання» обумовлено його універсальністю і багатогранністю, суперечливістю і глибиною одночасно. Будучи невід'ємним компонентом духовної культури, любов при всій своїй універсальності, виявляє певну специфіку відбитих у різних мовах уявлень і асоціацій про неї, що представляє безперечний інтерес для лінгвістики.

У сучасному мовознавстві можна виділити три основні підходи до розуміння поняття "концепт":

1) лінгвістичний – С. О. Аскольдов [1, с. 28], В. М. Телія [8, с. 55]: оскільки концепт існує для кожного словникового значення, то його слід розглядати як алгебраїчний вираз значення. Загалом, прихильники цього напряму розуміють концепт як увесь потенціал значення слова разом з його конотативним елементом;

2) когнітивний – З. Д. Попова, И. А. Стернин [6, с. 88]: концепт – явище ментального характеру. Представники когнітивного підходу зараховують концепт до розумових явищ та тлумачать його як оперативну змістовну одиницю пам'яті, ментального лексикону;

3) культурологічний – Ю. С. Степанов [7, с. 42]: вся культура розуміється як сукупність концептів та відносин між ними. Концепт – головний осередок культури в ментальному світі людини. Науковці, які дотримуються цього підходу, переконані, що при вивченні концепту, увагу слід приділяти культурній інформації яку він передає.

Згідно з класифікацією А. П. Бабушкіна [2, с. 103] та Н. Н. Болдирьова [3, с. 44], за типами ментальних структур концепт «любов» можна віднести до гештальту - концептуальна структура, цілісний образ, який поєднує в собі чуттєвий і раціональний компоненти в їх єдності і цілісності, результат цілісного, нерозчленованого сприйняття ситуації, вищий рівень абстракції.

Згідно О. В. Павленко [5, с. 33], концепт любов: 1) об'єднує раціональний і ірраціональний компонент; 2) концепт любові присутній у волі, почуттях і розумі людини. Таким чином, існуючі класифікації концептів свідчать про складність і багатогранність змістовної та структурної організації концептів.

П.С. Дудик [4, с. 97] суттєво і своєрідно відрізняє епістолярний жанр від інших стилів. Лист як засіб заочного спілкування людей у певній сфері життя надто різноманітний за змістом, формою, композицією. Листи відображають життя, досвід своїх авторів, їхній світогляд, індивідуальні риси адресата та ставлення до адресата. В авторських особистих листах фігурують певні теми: любов, захоплення, одкровення. Емоційність текстів визначається загальною кількістю експресивної лексики, фраз з емоційно-експресивним забарвленням.

Таким чином, «любов» найповніше знаходить своє відображення в епістолярному жанрі.

Любовні листи збагатили німецький культурний світ, а їх авторів увінчали успіхом та зробили безсмертними. У любовних листах виражений увесь емоційний світ видатних німецьких особистостей. Даний жанр дозволив великим майстрам слова розділити їх власну історію любові, а також усі почуття – щастя, удачу, надію, насолоду, радість, горе розлуки та душевні рани.

Дослідження проводилося на матеріалі наступних німецьких любовних листів 16 сторіччя: «Ursula Freher, Tochter des Stadtsyndikus von Nürnberg, an Johann Adolf von Glauburg in Frankfurth»; «Magdalena Behaim an Palthasar Paumgartner»; «Margarethe Kuffner an Melanchton den jüngeren».

У процесі дослідження німецькомовних любовних листів були виділені такі лексеми, які виражають поняття любов: *Hoffnung* – ‘надія’; *Freude* – ‘радість’; *Schatz* – ‘скарб’; *Treue* – ‘вірність’. Негативна конотація концепту любов може бути представлена наступними лексемами: *Zorn Gottes* – ‘Божий гнів’; *Sünde* – ‘гріх’; *Vermaledeiung* – ‘прокляття’; *Nagen des Gewissens* – ‘сумління совісті’; *Ergebung des Teufels* – ‘покірність сатані’.

Слід відзначити, що німецькі любовні листи емоційні. Так, у листах вживається значна кількість окличних речень, які передають увесь спектр емоцій, віддзеркалюючи тим самим концепт любов: *Ich sterb wohl, eher du zu mir kemst!* – ‘я готова померти, тільки щоб ти до мене повернувся!’ З цією ж метою використовуються і парентези: *So wunchs ich dir, du mein herzalerliebster, getruer Breidugum, von Gott den almechtigen ein glukseliges neies und freudenreiches iar* та повтори (нім. Wiederholungen): *herzalerliebster Schaz* – ‘усім серцем коханий скарб’; *alerliebster Schaz*; *herzalerliebster Breidigum* – ‘усім серцем коханий

наречений'. Велику увагу також привертають звертання з однорідними означеннями, котрі посилюють емоційність листа (*erberer, freindlicher, herzlieber und vertrautter breidigum* – 'шляхетному, вірному та люблячому нареченому') та закінчення листів (*Liebe getreue allezeit Ursula* – 'любляча завжди вірна Урсула').

Звертаючи увагу на спосіб побудови слів у листах, а саме на побудову прикметників, можна без особих зусиль помітити, що у листах домінує такий спосіб словотворення як словоскладання (нім. *Zusammensetzung*). Наприклад: *herzlieb* – 'сердечно люблячий' (*Herz* (серце) + *Liebe* любов); *freudenreich* – 'багаторадісний' (*Freude* (радість) + *Reichtum* (багатство)). Звідси ми бачимо, як даний тип словоскладання підсилює загальну емоційно-експресивну сферу листів. З цією ж метою використовуються і найвища ступінь порівняння прикметників: *die greste Freude* – 'найвеличніша радість'; *herzallerliebster Bräudigum* – 'усім серцем найкоханіший наречений'; *liebster Bräudigum*.

Закінчені за змістом вираження можуть бути представлені наступним чином: *zur Gemahl zu nehmen* – 'узяти під вінець'; *immer und in Ewigkeit* – 'навіки вічні'; *von Grund meines Herzens* – 'з глибини мого серця'; *Leib und Leben* – 'навіки вічні'; *Erbauung der Seele* – 'благоговіння душі'; *treffliche Schwüre* – 'прекрасні обіцянки кохання'.

Яскравим прикладом любовного листування у 16 сторіччі можна вважати листи Генріха VIII до Анни Бoleйн. Концепт «любов» може бути представлений наступними лексемами: 1) *love-desire* – 'любов-бажання'; 2) *love-pleasure* – 'любов-насолада'; 3) *love-loyalty* – 'любов-вірність'; 4) *love-marvel* – 'любов-диво'; 5) *love-fortune* – 'любов-удача'; 6) *love-credence* – 'любов-довіра'; 7) *love-passion* – 'любов-пристрасть'; 8) *love-fervour* – 'любов-запал'; 9) *love-kindness* – 'любов-доброта'; 10) *love-beauty* – 'любов-краса'.

Листи 16-го сторіччя містять у собі різноманітні стилістичні засоби, які відображають сферу емоцій, а саме концепт «любов». У листах можна дослідити такі стилістичні прийоми як: 1) епітети: *great agony* ('велика агонія', 'мука'), *loyal mistress* ('вірна кохана'), *true servant (of love)* ('вірний слуга любові'), *humble submission of love* ('скромне підкорення'), *great desire* ('велике бажання'), *unchangeable love* ('незмінна любов'), *irksome distance* ('виснажлива відстань'); 2) метафору: *the dart of love* ('жало любові'); 3) анафору: *my mistress, my friend, my heart* ('моя любов, мій друг, моє серце'); 4) тавтологію: *love me with an ordinary love* ('любити мене звичайною любов'ю').

У досліджуваних текстах присутні також латинські та французькі запозичення, що свідчить про любовне листування високопоставлених осіб: lat. *Aut illic, aut nullibi* – 'або це, або нічого'; lat. *ultra posse non est esse* – 'чого не існує, те неможливе'; fr. *votre seul* – 'ваш єдиний'.

Епістолярний жанр знайшов своє відображення і у французькій літературі. Матеріалом дослідження концепту «любов» у листах служить збірка «*Poèmes et poésie d'amour du 16ème siècle*».

Концепт «любов» може нести у собі як позитивні, так і негативні емоції та асоціації. У зв'язку з цим даний емоційний концепт може бути представлений такою позитивною лексикою: *force* – 'сила'; *feux* – 'вогонь'; *soleil* – 'сонце'; *flamme* – 'полум'я; *âme* – 'душа'; *esperance* – 'надія'; *passion* – 'пристрасть'; *franchise* – 'щирість'; *pouvoir* – 'сила'; *jouissance* – 'насолода', втіха; *plaisance* – 'насолода'; *fidelite* – 'вірність'.

Негативні емоції виражені наступним чином: *émoi* – 'збентеження'; *tristesse* – 'смуток'; *mal* – 'біль'; *orage* – 'небезпека', 'біда'; *pleurs* – 'сльози'; *infedilite* – 'невірність'.

Французькі дієслова, які виражають концепт «любов» у любовному листуванні, можуть бути представлені: *forcer*; *chasser*;

rayonner; *bruler*; *se defendre*; *ranger*; *enflammer*; *allumer*. Таким чином, любов – це: *forcer le coeur* – ‘те, що захоплює серце’; *chasser le brouillas* – ‘сила, яка переслідує помутніння’; *rayonner le coeur* – ‘те, що освітлює серце’; *bruler l’ âme* – ‘те, що спалює душу’; *chasser du coeur* – ‘те, що переслідує серце’; *enflammer* – ‘те, що запалює’; *surprendre* – ‘почуття, яке дивує’; *ranger* – ‘те, що підчиняє’.

Цікавими з точки зору стилістики та синтаксису є паралельні конструкції, що якнайповніше змальовують почуття любові: *Toujours la monte et jamais ne recule* (‘любов завжди зростає і ніколи не відступає’). З цією ж метою використовується анафора: *O vraie amour; dont je suis pris, o vraie amour, dont je suis pris* (‘О щира любов, якою я обійнятий, о щира любов, якою я обійнятий’) та риторичні питання: *O de mon mal l’exemple Narcissus en adorant ton ombre en la fontaine?* Серед лексичних повторів слід підчеркнути анадіпложіс, який відзеркалює почуття: *Mon amour, tu te nourris de pleurs, mes pleurs je te promets* – ‘моя любов, ти насичуєшся сльозми, свої сльози я тобі обіцяю’. У листуванні присутнє наступне фразеологічне сполучення, яке передає стан закоханості: *les pieds et les mains garrotte et lie* – ‘зв’язаний по руках і ногам’.

Серед стилістичних прийомів слід також відмитити і алюзії, в яких любов порівнюється з древньогрецькими Богами та древньогрецькими героями: *Amour est le Phaëton; qui va brulant mon âme; je suis encore un Tantal' misérable, Sisyph' courbé sous le faix qui l'accable*.

Якщо звернутися до елементів синтаксису та граматики, можна помітити, що у листуванні присутні деякі синтаксичні прийоми, котрі також грають важливу роль у відображенні концепту «любов». Так, однорідні присудки відтворюють даний емоційний концепт наступним засобом: *Amour reprend force en mon coeur et recouvre sa gloire* – ‘любов захоплює моє серце та розкриває його велич’. Ж. Перрон

використовує наступні перелічення для зображення зворотньої сторони любові, яка є непостійною та мінливою: *Et regrette d'avoir aimé une infidèle et inconstante Beauté. Je veux prier, jeûner, pleurer et m'accuser* ('І шкодую, що закоханий в невірну і непостійну красу. Я хочу молитися, голодувати, плакати і винуватити себе').

Таким чином, концепт «любов» у листах 16-го сторіччя відтворюється по-різному завдяки різноманітним мовним та літературним прийомам.

Література

1. Аскольдов – Алексеев С. А // Русская речь. Новая серия. – М., 1928. – С. 28-44
2. Бабушкин А. П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка / А. П. Бабушкин. – Воронеж, 1996. – 104 с.
3. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика: курс лекций по английской филологии / Н. Н. Болдырев. – Гамбов, 2001. – 123 с.
4. Дудин П. С. Стилiстика української мови / П. С. Дудин. – К.: Кондор, 2005. – 368 с.
5. Павленко О. В. Эволюция концепта любви в философской антропологии / О. В. Павленко. – М., 2013. – 140 с.
6. Попова З. Д. Очерки по когнитивной лингвистике / З. Д. Попова, А. Стернин. – Воронеж, 2001. – 189 с.
7. Степанов Ю. С. Константы: словарь русской культуры / Ю. С. Степанов. – М.: Академический проект, 2004. – 991 с.
8. Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / В. Н. Телия. – М.: Наука, 1986. – 144 с.

9. Deutsche Liebesbriefe von verschiedenen Autoren [Електронний ресурс]
/ Режим доступу: <http://gutenberg.spiegel.de/buch/deutsche-liebesbriefe-7648/1>
10. The Love Letters of Henry VIII to Anne Boleyn [Електронний ресурс]
/ Режим доступу: <http://www.gutenberg.org/files/32155/32155-h/32155-h.htm>
11. Poèmes et poésie d'amour du 16ème siècle [Електронний ресурс] /
Режим доступу: <http://poemes-poesies-amour.voila.net/poemesamour16.html>

Hudko Karyna. The peculiarities of reflection of the concept «love» in love letters (in German, English and French languages). This article deals with the investigation of theoretical foundations of representation of the concept «love» in the linguistic picture of the world, the structure of the concept; the functions of epistolary genre in literature and lexical, stylistic, syntactic and grammatical peculiarities of reflection of the concept «love» in love letters in German, English and French languages.

Key words: concept, gestalt, epistolary genre, love letters.

УДК 821.112.2-31.09 Рем(045)

Анастасія Гриценко

Образ автора в романах Еріха Марії Ремарка

У статті розглядається роль образу автора в романах Е. М. Ремарка «Притулок мрій» і «Гем» та виявляються засоби реалізації образу біографічного автора у романах Ремарка; надається огляд біографії та досліджуються етапи становлення та генезису творчої манери письменника Ремарка.

Ключові слова: образ автора, література «втраченої генерації», автобіографізм, мотив, образ читача.

Літературна спадщина Е.М. Ремарка грає дуже важливу роль у формуванні як німецької, так і світової літературної спадщини. Література «втраченої генерації» – явище літературного процесу 20-30 рр. ХХ ст. Головна тема творів – життєва доля молодих людей, які стали жертвами безглуздої Першої світової війни та «втраченою генерацією» для людства. Народжені для життя, сотні тисяч юнаків неприродно рано пізнали смерть, а ті, які залишились живими, були приречені на душевні муки. Людство втратило цю молодь, зв'язок поколінь було розірвано.

Для того, щоб детальніше окреслити образ автора у романах Е.М. Ремарка, слід, зокрема, звернутися до праць Бабенко В.А., Затонського Д.В., Эрліхмана В.В., Халізева В.Е. та інших дослідників.

Актуальність теми, на нашу думку, полягає в тому, що образи, які письменник створив у ранніх творах, їх типологічні особливості – це відображення реалій життя самого Ремарка. Тема цікава постаттю автора, наскільки відомо, що він – емігрант, і саме цей типологічний образ він втілював у своїх творах. Вважаємо цікавим прослідкувати реалізацію образу автора у романах Ремарка.

Книги Еріха Марії Ремарка були перекладені більш ніж 50-ма мовами світу. Другого такого відомого автора в німецькій літературі ХХ століття, мабуть, немає. Ранні твори – «Притулок мрій» і «Гем» – розповіли читачеві не тільки про інші сторони бачення життя письменником (наприклад, про палку і вічну любов, яка обвила навколо себе всю канву подій у романі «Притулок мрій»). Романи розповіли нам про те, якими були перші інтереси і погляди письменника, що було для нього найцікавішим, поки не забруднилося життям, пов'язаним з війною. Перші твори Ремарка – це художній сховок письменника, тому що в цих романах заховано те, що могло отримати зовсім інший розвиток у творчості. Подальші ж його твори – це канва подій,

затягнута головною сюжетною лінією – виживанням у часи війни, тому романи «Притулок мрій» і «Гем» представляють особливу цінність, відкриваючи перед читачем іншу творчу думку творця «Трьох товаришів» і «На Західному фронті без змін».

Біографія Ремарка не просто сильно вплинула на письменницьку манеру і вибір сюжетів для перших романів, вона повністю відобразила юні погляди Ремарка, розповіла про людей, з якими він спілкувався (пізніше ми розглянемо романи з точки зору їх автобіографічності). Образи ж, які письменник створив у ранніх творах, їх типологічні особливості – це теж відображення реалій з життя самого Ремарка. За перші тринадцять років життя Ремарка його батьківський будинок змінювався багато разів. Туга за дорогими речами і красивим життям переслідувала юного Ремарка все отроцтво. Пізніше вона відіб'ється в ранніх творах. Пізніше з причини безмежної любові до своєї матері на світ народиться другий Ремарк – Еріх Марія, що збереже в якості свого другого імені образ матері. «На Західному фронті без змін» – особиста фронтова біографія Ремарка, а також один з найпронизливіших і трагічних творів про першу світову війну і «втрачене покоління». Найбільш відомий з творів Ремарка, «На західному фронті без змін», описує жорстокість війни з точки зору 19-річного солдата. За ним послідували ще кілька антивоєнних творів; простою, емоційною мовою в них реалістично описувалася війна і післявоєнний період. «Притулок мрій» зазнав масштабного провалу. Критики висміювали роман за сентиментальність, читаюча публіка кривилася від несамовитої мелодраматичності, самий привітний епітет був «посередній». Але, не зважаючи на провал першого роману, молодий автор продовжує працювати і тоді на світ з'являється «Гем» – це вже серйозний крок вперед в порівнянні з першим романом. Стиль вже інший, різкий, не схожий на попередній твір. Місцями він здається великоваговим,

місцями – поетичним, міркування героїв практично завжди розпливчасті, що ускладнює уважне читання роману, але багато також і відмінних точних характеристик. Таким чином, ми переходимо до безпосереднього розгляду персонажів романів «Притулок мрій» і «Гем», проводячи паралелі з реальним життям Еріха Марії Ремарка.

Отже, сентиментальність однієї з головних героїнь роману «Притулок мрій» не так вже проста: починаючи з детального розгляду дрібниць буденного життя, Елізабет бачить у простих реаліях щось піднесено-прекрасне, і читачеві далеко не відразу може прийти на думку, що ця героїня являє собою квінтесенцію мудрої і бажаної жінки для свого коханого. «Притулок мрій» – це відображення дійсності його раннього періоду творчості; фактично Ремарк писав і від себе, і про себе в особі кожного з героїв «Притулку», хоч і потроху. Роман «Гем» цікавий тим, що в ньому виникають ті основні мотиви у світовідчутті героїв, які Ремарк буде постійно варіювати в своїх пізніших творах: самотність, марність любові, фаталізм гуманіста. Якщо в першому своєму романі Ремарк був ближче до дійових осіб як персонаж, який брав участь у філософських розмовах, то тут, в «Гемі», самого Ремарка ми не побачимо; другий роман письменника – щось більше, ніж вираз власних поглядів: це опис та аналіз того, як бачать світ інші люди. Молода героїня роману на ім'я Гем, перетворює своє життя в захоплюючу подорож, відвідуючи за час дії роману чотири континенти – Африку, Азію, Південну Америку і Європу, зустрічаючись з різними людьми. Люди ці – чоловіки, що представляють собою, за своєю сутністю, різні філософські концепції життя, які не прописані автором в буквальному роз'ясненні, але які передані через сприйняття самої Гем. Самопізнання кожного з героїв йде на тлі калейдоскопічної оповіді про екзотичне життя. Кожен з типів чоловіків відкриває в Гем щось нове, кожен характеризує її по-своєму, при цьому автор не дає характеристик

поза монологами, діалогами чи думками героїв. Таким чином, він залишається осторонь, що є головною відмінністю роману «Гем» від першого роману, «Притулку мрій».

Молодий Ремарк, продовжувач ідей «втраченого покоління», не визнаний на початку творчого шляху, лише намагався відволіктися від жаху війни, яка густо заповнила згодом його книги. Його рання творчість – романи «Притулок мрій» і «Гем» – ось воно, це відволікання. Будучи ще молодим журналістом, він хапався за дійсність, перебираючи її найдрібніші деталі і виливаючи на папір. Те ж саме прагнення до розкоші, про яке писали всі, хто критикував або підносив Ремарка – будь то напівсолодке вино і насичені червоні троянди в «Притулку мрій» для Фріца замість сніданку або розкіш і екстравагантність палат і одерж в «Гемі», – стало теж своєрідним атрибутом його творів; шкода, що цей атрибут був перенесений зі сторінок книг і в його власне життя: все ж алкоголізм і дорогі костюми зіграли свою роль у становленні Еріха Ремарка. Сентиментальність однієї з головних героїнь роману «Притулок мрій» не так вже проста: починаючи з детального розгляду дрібниць буденного життя, Елізабет бачить у простих реаліях щось піднесено - прекрасне, і читачеві далеко не відразу може прийти на думку, що ця героїня являє собою квінтесенцію мудрої і бажаної жінки для свого коханого.

«Втрачене покоління», що нерідко сполучало в собі обмеженість розчарування з безмежністю моральної настійливості, є досить типовим породженням тієї історичної доби. І, як часто буває з перехідними явищами, «втраченому поколінню» (навіть у найкращих його художніх зразках) властива певна двоїстість, суперечливість світовідчуття. Поряд з невірою ми бачимо готовність вірити, поряд із жорстокістю життєвої позиції – вболівання за ближнього, поряд з егоцентризмом – романтичну причетність до буття.

«Втраченість» покоління Ремарка традиційно пояснюється війною, котра зруйнувала в молодих людях віру в позитивні ідеали. Заперечити щось проти такого пояснення важко, але його можна доповнити. Вже література XIX ст., принаймні починаючи з Бальзака, чітко усвідомила життя як процес втрачання ілюзій. То могли бути які завгодно ілюзії: від вдалого заміжжя до розумно влаштованого Всесвіту, але їхньою спільною ознакою залишалось те, що всі вони рано чи пізно втрачалися. Так, це були втомлені війною люди, зневірені і розчаровані в мирному житті, де панували ділки, продажність і злиденність. Але вони зберегли головне, найкраще, найцінніше, що є в кожному з нас – людську гідність, людяність, щирість, доброту, співчутливість.

Еріх Марія Ремарк жив співчуттям до своїх героїв, шлях яких пройшов сам. Він вірив у добро, закладене Богом в естві людини, яке не дозволить їй в найстрашніші хвилини перетворитися на звіра. Нелюдності, жорстокості, байдужості суспільства письменник-життєлюб протиставив у своїх творах любов до людини, віру в її силу, щиру дружбу і кохання. Твори Ремарка з'явилися своєрідним художніми документами епохи, поетичними літописами і маніфестами покоління. У них відбилосся світовідчуття письменника, стримано пристрасного, сором'язливого і тому суворого у своїй ніжності, сумного у веселій насмішкватості, цинічного в доброті. Більше за все він уникає красномовства, риторики, бридливо відсторонюється від дзвінких патетичних слів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабенко В.А. Ремарк становиться Ремарком / В. Бабенко // Ремарк Э. М. Станция на горизонте. – М.: АСТ-Пресс, 2004. – С. 5–27.

2. Благой Д. Д. Литература и действительность / Д. Д. Благой // Вопросы теории и истории литературы. – М.: Наука, 1989. – Вып. 3. – С. 136.
3. Гэм И. Е. Э.М.Ремарк / И. Е. Гэм. – М.: Вагриус, 2004. – 190 с.
4. Затонский Д.В. Искусство романа и XX век / Д.В. Затонский. – М.: Худож. лит., 1973. – 179 с.
5. Кубарева Н.П. Зарубежная литература второй половины XXвека / Н.П. Кубарева. – М.: Моск. Лицей, 2002. – 168 с.
6. Литературный энциклопедический словарь / [под общ. ред. Кожевникова В.М., Николаева П.А.] – М.: Сов. энциклопедия, 1987. – 352 с.
7. Літературознавчий словник-довідник / [уклад. Р.Т. Гром'як, Ю.І. Ковалів та ін.] – К.: Академія, 1997. – 458 с.
8. Нечипорук Е. М. Литература Германии (1917–1945) / Е. М. Нечипорук, А. А. Федоров. – М.: Просвещение, 1984. – 164 с.
9. Ремарк Э. М. Приют грез / Э. М. Ремарк. – М.: Вагриус, 2004. – 174 с.
10. Хализев В.Е. Теория литературы / В.Е. Хализев. – М.: Высш. шк., 1999. – 398 с.
11. Эрлихман В.В. Бессмертная муза: Эрих Мария Ремарк – жизнь взаимы [Электронный ресурс]. / В. Эрлихман. – М.: 2007. – Режим доступа : <http://www.sweetstyle.ru/style/main/raz/monitor/2010/1167/>.

Gritsenko Anastasia. The image of the author in E. M. Remarque's novels. The article deals with the role of the author's image in the novels of E. M. Remarque; also it is determined how to implement the image of the biographical author and observe stages in the genesis of creative manner of the writer.

Key-words: author's image, "lost generation literature", autobiographical features, motif, reader's image.

Жанровые особенности зарубежной литературной прозы рубежа XX-XXI столетий

Автор статті зробила спробу проаналізувати твори сучасних авторів британської та південно-африканської літератур з точки зору їх жанрових особливостей, впливу епох модернізму, постмодернізму та вікторіанського класичного роману, якій відбився на структурі та організації оповіді сучасних романів зарубіжної літератури.

Ключові слова: модернізм, постмодернізм, «постнекласичний» світогляд, діалог культур, традиційна форма роману, національно-культурна ідентичність

Литературная эпоха рубежа XX-XXI веков, на наш взгляд, является периодом в литературном процессе, который требует пристального внимания и детального изучения по многим причинам. Ученые пришли к выводу, что проблема национально-культурных и исторических кодов приобретает особую актуальность в мировом пространстве конца XX – начала XXI века. Т.А. Шарыпина пишет: *«В новую «постмодернистскую» эпоху «постнеклассического» мировоззрения и философского сознания это связано с интенсивными поисками новой национальной идентичности, противостоящей процессам всеобщей глобализации и тотальной унификации, которые ведутся интеллектуалами и политиками во всем мире»* [10]. Уже известная в литературных кругах общая характеристика британской литературы как таковой, которая носит черты постмодернистской, дает нам основания утверждать, что данное направление в литературе привнесло в произведения британских авторов ту многогранную палитру приёмов, которая определяет её универсальность. Универсальность с точки зрения её понимания мировым

постмодернистским разумом. Однако, романы Дж. Барнса, Д. Лоджа, Дж. Кутзее, кроме присущих постмодернизму таких характеристик как фрагментарность, разрозненность, соединение несоединимого, многоуровневая организация текста, интертекстуальность, наделены еще и своими собственными характеристиками, которые в литературоведении конца XX – начала XXI века получили такие определения как «английскость», «постколониальный роман», «диалог культур», «столкновение цивилизаций и интеллектов», что свидетельствует, как нам кажется, о поиске авторами путей возвращения к прежней с описание характеристик новой национальной идентичности.

Опираясь на вышеизложенные наблюдения, сделаем попытку доказать правомерность этой точки зрения, проанализировав романы Д.Лоджа «Думают...» и «Академический обмен», Дж. Кутзее «Бесчестье», роман Дж. Барнса «Англия, Англия» .

Если проследить развитие британской литературы конца XX – начала XXI века, можно прийти к выводу, что творчество британских романистов Дж. Барнса, и Д. Лоджа всё еще испытывает влияние английской модернистской философской прозы, продолжая её традиции, хотя авторы работают в постмодернистском ключе, как утверждает исследователь Стомба А.С. в статье «Жанровое своеобразие и тенденции развития английского постмодернистского романа к. XX – н. XXI в.» [7]. Нельзя не согласиться с вышеизложенным утверждением исследователя и это очевидно, поскольку влияние данного художественного метода, философии предшествующей авторам эпохи – эпохи модерна все еще сильны в произведениях британских писателей-современников. По мнению М. Бредбери, модернизм – это способ художественного выражения, кардинально изменивший представление об обществе, привнесший

ощущение краха традиционного искусства, что породило потребность в формировании нового эстетического взгляда, позже получившего название «постмодерна». Однако, литература постмодернизма в Великобритании – это не только кардинально отличающийся по своему качеству и содержанию пласт знаний о меняющемся мире, но и источник предвкусений того, куда этот мир может завести человечество. Вероятно поэтому, в работах британских прозаиков и появляется, хотя очень осторожно, попытка вернуть традиционную форму романа. На наш взгляд, черты традиционного романа носят произведения Д. Лоджа и Дж. Барнса, а о «Бесчестии» Дж. Кутзее (южно-африканского прозаика) можно смело сказать, что роман обладает всеми характерными особенностями традиционного, классического произведения, так как в нем повествуется о заблудившемся в современном мире герое – преподавателе английской литературы одного из Южно-Африканских вузов в Кейптауне, который проживает непростой период своей жизни, проходя через отторжение обществом, потерю работы, насилие и несправедливость уклада жизни, одновременно являясь непосредственным, пассивным вдохновителем всего происходящего с ним. Автор, как будто бы, кричит: «Остановитесь, люди! Вы катитесь в бездну!». Героя этого произведения, по нашему мнению, автор наделил характеристиками анти - героя, героя - сибарита, героя, лишённого морали, а посему героя асоциального: *“Поскольку он не питает уважения к тому, что преподаёт, он и не производит никакого впечатления на студентов. Студенты забывают его имя, смотрят, когда он говорит, сквозь него”* [3, с. 11]. Мир, разодранный на куски, мораль, претерпевшая колоссальные изменения со времен эпохи королевы Виктории, где царили духовность и нравственность, превратилась в современном мире в грехопадение на всех возможных уровнях. Традиционное

искусство, а значит и классический роман, которые претерпели крах в эпоху модернизма и полностью преданы забвению авторами-современниками эпохи постмодернизма, теперь представляют интерес для современных писателей, предпринимающих попытку реконструировать викторианский роман, который в статье О.А. Толстых определяется как «неовикторианский» [8].

В своей работе «Практика письма» (“The Practice of Writing”, 1996) Д. Лодж тоже пишет о прочно укрепившемся в работах писателей 60-х-70-х годов XX столетия классическом реализме: “...*I am also struck by how sturdily traditional realism has survived the obsequies pronounced over it...and by a number of ...writers and critics in the Sixties and Seventies, and how clearly it remains a serious option for the literary novelist today. (By realism I mean not only a mimetic representation of experience, but also the organization of narrative according to a logic of causality and temporal sequence.)*” [11, с. 6].

Человек, как центр Вселенной, как высшая цель мироздания опять возвращается на страницы романов писателей-современников. В современном литературоведении существует мнение, что весь арсенал философских и этико-эстетических теорий используется для моделирования национальной картины мира и места человека в нем, подтверждением чему стали вопросы, поднимающиеся на страницах романа Дж. Кутзее «Бесчестие».

Еще одной характерной чертой литературы рубежа XX – XXI столетий являются, как замечают исследователи современной литературы, вышедшие на поверхность, громко заявившие о себе проблемы «диалога культур», «национально-культурной идентичности». Например, в романе Д. Лоджа «Академический обмен» (“Changing Places”, 1975) рассказ об обмене профессорами вымышленных университетов, напоминающих высшие учебные

заведения Англии и Америки, погружает читателя в ситуацию, называемую в литературной критике «вживанием» в новое окружение сначала академической среды, а затем культурной и социально – бытовой. В романе происходит диалог – взаимодействие представителя культурного наследия одной страны с принятым другой страной укладом, который приводит к распознаванию национально-культурных кодов героями романа и формированию в их сознании системы координат, отличной от своей национальной. Как пишет О.Б. Кафанова в своей статье, и что точно характеризует проблематику романа Д. Лоджа, *«...коды, имеющие межкультурный характер, приобретающие национальную и индивидуальную окраску, в зависимости от бытования в той или иной стране, «присваиваются» тем или иным реципиентом»*[2]. Иными словами, происходит конвертация национально-культурной идентичности и впоследствии стирание принципиальных различий между представителями отдельно взятых культур, что и способствует необходимости возникновения «диалога культур» и способности человека к самоидентификации в современном глобальном мире.

На страницах же другого романа Д. Лоджа «Думают...» (“Thinks...”, 2001) автор разворачивает проблему взаимодействия авторского слова и искусственного интеллекта в современном мире новых открытий, о свободе нравов и католическом образовании. Благодаря чему героиня романа Хелен Риид *«...все-таки получила неплохое представление об этике, литературе и искусстве двух последних тысячелетий»* [5, с. 49].

Ностальгия по ушедшим временам, понимание героиней романа упущенного современной литературой неспроста. Хелен Риид, как никто другой, верит в силу литературного слова, и понимает стремительное развитие современных технологий. Многочасовые

дискуссии с профессором института мозга Ральфом Мессенджером о значении искусственного интеллекта и высоком предназначении литературы не приводят собеседников к единому умозаключению о важности литературного наследия и способности литературы передавать самые тонкие переживания героев искусством слова. Ральф по-прежнему утверждает «что будущее за компьютерной и генной инженерией» и задается вопросом о том «нужны ли писатели в таком большом количестве» [5, с. 76-77] .

Интерес философской мысли к проблемам времени и истории способствовал появлению в литературе второй половины XX века романов, авторы которых пытаются дать новое прочтение этих проблем. Поднимается также вопрос национальной идентификации и фальсификации её идентичности в современном мире. Например, в романе Дж.П. Барнса «Англия, Англия» (“England, England”, 1998) автор прослеживает историческое и экономическое развитие Англии, параллельно описывая течение жизни главной героини Марты Кокрейн. Рисуя сначала сельскую Англию, которая со временем превращается в постиндустриальную, а затем, благодаря созданию парка развлечений, автор помещает повествование в старую добрую, деревенскую Англию, но теперь уже ненастоящую, фальшивую, созданную для туристов на маленьком островке. Тем самым автор романа и наталкивает на рассуждения о том, что память поколений не позволит исказить историю страны, будет сражаться за национальную идентификацию и в том числе путем обращения к старым формам в литературе.

“The novel sets up a potential parallel between Martha’s partly conscious reconstruction of her own personal history and the reconstruction of national history in the “England, England” theme park. Similarly, Martha’s focus on her ‘Counties-of England’ jigsaw puzzle anticipates her involvement with a miniature, fake England as Jack Pitman’s employee. But,

even on a first reading, the first part of the novel worked (for this reader at least) as a powerful evocation of an individual's memories, that are no less compelling for being potentially only partly "true" [12, p.3].

Подводя итоги проведенного анализа отдельных романов писателей британской и южно-африканской литератур, можно смело утверждать, что произведения нового типа, романная форма равно как и эстетические взгляды авторов тесно связаны и являются отражением новых подходов, формирующихся в мировой литературе рубежа XX-XXI столетий.

Литература

1. Барнс Дж. Англия, Англия / Дж. Барнс; пер. с англ. С. Силаковой. – М.: АСТ, 2002. – 350 с.
2. Кафанова О.Б. Национально-культурные коды: дефиниции и границы / О.Б. Кафанова // Филологическое образование: современные стратегии и практики: Сб. науч.-метод. ст. – 2011. – №1. – С. 284-293
3. Кутзее Дж.М. Бесчестье / Дж.М. Кутзее; пер. с англ. С. Ильина. – М.: Эксмо, 2010. – 320 с.
4. Лодж Д. Академический обмен [Электронный ресурс]: роман – Режим доступа:http://royallib.com/read/lodg_devid/akademicheskij_obmen.html#
5. Лодж Д. Думают... / Д. Лодж; пер. с англ. Д. Кротовой. – М.: Эксмо, 2003. – 496 с.
6. Переверзенцева А.Ю. Развитие исторической прозы в английской литературе XX века / А.Ю. Переверзенцева // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. – Нижний Новгород, 2011. – № 6 (2). – С. 500-503.

7. Стовба А.С. Жанровое своеобразие и тенденции развития английского постмодернистского романа к. XX – н. XXI в. / А.С. Стовба. – Харьков, 2014. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://hnu.univerlife.com>
8. Толстых О.А. Английский постмодернистский роман конца XX века и викторианская литература / О.А. Толстых. – Екатеринбург, 2008. – 207 с. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.dissercat.com>
9. Фомичева Ж.Е. От модернизма к постмодернизму: некоторые аспекты смены литературно-художественной парадигмы / Ж.Е. Фомичева // Научные ведомости. – 2011. - № 12 (107). Выпуск 10 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/ot-modernizma-k-postmodernizmu-nekotorye-aspekty-smeny-literaturno-hudozhestvennoy-paradigmy>.
10. Шарыпина Т.А. Европейское литературное сознание в поисках новой идентичности / Т.А. Шарыпина // Научная жизнь Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского, 2014, № 3 (1), с. 390–397 [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.unn.ru/pages/e-library/vestnik/19931778_2014_1_unicode/62.
11. Lodge D. The Practice of Writing / D. Lodge. – London. : Vintage Books, 2011. – 333 p.
12. Semino E. Representing Characters' Speech and Thought in Narrative Fiction [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://eprints.lancs.ac.uk/1238/1/England_England_Style_paper.pdf
Elena Semino, Lancaster University.

Nataliia Hruzevych. Genre Peculiarities of Foreign Literary Prose at the Turn of the XX-XXI Centuries. The author of the article has made an attempt to analyse the works of British and South-African modern authors from the point of view of their genre peculiarities, influenced by modernism, postmodernism and classical Victorian novel.

Key words: modernism, postmodernism, post-non-classical conception of the world, dialogue of cultures, traditional novel form, national-cultural identity.

УДК 18-115

Анастасія Єрьоміна

Семантичні групи оцінних абстрактних іменників в англійській мові

У статті розглядаються різні визначення терміну «оцінка», наведена класифікація оцінних абстрактних іменників за тематичним принципом, виділено 8 основних лексико-семантичних груп.

Ключові слова: оцінні абстрактні іменники, лексико-семантичні групи, позитивна та негативна оцінка, раціональна оцінка

У статті досліджуються особливості оцінної семантики абстрактних іменників в англійській мові. Існує велика кількість концепцій, що розкривають природу оцінки. Вони представлені в літературі, що належить до різних областей знання: філософії, логіки, етики та ін. [10, 15, 20, 21, 22]. Наприкінці ХХ - на початку ХХІ ст. в лінгвістиці з'явився ряд робіт, які продовжили роботи Г. фон Райта [26] і Н.Д. Арутюновой [1] і які розглядають оцінку як самостійну категорію мови, яка має власні семантичними особливостями. Це, насамперед, роботи О. Л. Бессонової [4-7], Є. М. Вольф [9], Н. М. Миронової [12], В. М. Теліі [17], С. Ханстон [23], Л. Джей [24] та ін.

Традиційно оцінку розглядають як суспільно закріплене ставлення носіїв мови до позамовної об'єкту і до фактів мови і мовлення [19, 14-

24]. Оцінка є номінацією відносини адресанта до тієї сутності, яку він описує [16, с. 71]. Є. М. Вольф говорить про те, що оцінка як семантичне поняття інтерпретується як «А (суб'єкт оцінки) вважає, що Б (об'єкт оцінки) хороший / поганий» [9, 5-6]. У словнику лінгвістичних термінів поняття "оцінка" – це судження мовця, його ставлення – схвалення або несхвалення, бажання, заохочення і т.п. – як одна з основних частин стилістичної конотації [2, 305]. О.Л. Бессонова визначає оцінку як суб'єктивно-об'єктивне або об'єктивно-суб'єктивне ставлення людини до об'єкта, виражене мовними засобами [6].

Роль абстрактної лексики як способу вираження категорії оцінки ще недостатньо описана в лінгвістичній літературі. Таким чином, вивчення процесу формування оцінного значення, його типів на матеріалі пласта абстрактної лексики англійської мови представляється актуальним.

Об'єктом дослідження є абстрактні оціночні іменники (далі АОІ) англійської мови. Предметом дослідження виступають їх семантичні особливості. Мета роботи – встановлення й опис специфіки семантики оціночних абстрактних іменників в англійській мові.

Матеріалом дослідження послужили 1012 оцінних абстрактних іменників англійської мови, які були отримані методом суцільної вибірки з Shorter Oxford English Dictionary [25].

У процесі роботи застосовується ряд лінгвістичних методів, використання яких дозволяє доповнити і зробити результати дослідження більш конкретними: компонентний аналіз, що реалізувався на основі вивчення словникових дефініцій для виділення груп оціночних абстрактних іменників за тематичним принципом; кількісний аналіз, який використовувався для визначення співвідношення семантичних груп абстрактної оцінної лексики.

Такі лінгвісти як А.А. Уфимцева, Н.Д. Арутюновой [1, 15] робили спроби класифікувати оцінну та абстрактну лексику за тематичним принципом. У нашому дослідженні основою для виділення тематичних груп послужила семантична класифікація З.Н. Вердієвої [8]. У результаті аналізу фактичного матеріалу були виділені наступні лексико-семантичні групи: «Стан», «Дія», «Процес», «Характер взаємин між людьми», «Моральні якості», «Властивості», «Події», «Категорії природного світу» .

Найчисленнішою є група найменувань стану людини, що налічує 455 одиниць, що становить 45% від загального корпусу вибірки. Також численними є групи АОІ, що позначають дії (139 одиниці або 13,7%), процес (131 лексем або 13%), характер відносин між людьми (111 лексем або 11%). Периферійними в кількісному відношенні є лексико-семантичні групи АОІ, що позначають моральні якості (69 лексем або 6,8%), властивості (49 лексем або 4,8%), події (40 лексем або 4%) і категорії природного світу (18 лексем або 1,7%).

У лексико-семантичній групі «стан» можна виділити кілька підгруп, таких як фізичний, емоційний та інтелектуальний стан. Найбільш широко представлена підгрупа емоційного стану. Наприклад, про оцінний характер абстрактного іменника *agoraphobia* 'агорафобія' - *an abnormal fear of being in public places or open places* 'ненормальний страх знаходження в публічних або відкритих місцях' [SOED] свідчить наявність семи *abnormal* 'ненормальний', а так само семи *fear* 'страх' . Другою за чисельністю є підгрупа АОС номінації фізичного стану людини. На прикладі іменника *debility* 'безсилля' - *physical weakness esp. as a result of illness* 'фізична слабкість особливо в результаті хвороби' [SOED] ми бачимо, що в значенні слова реалізується сема негативної оцінки *weakness* 'слабкість'. На третьому місці за чисельністю знаходиться підгрупа оцінних абстрактних іменників, що позначають

інтелектуальний стан. Наприклад, в лексичному значенні іменника, *haze* 'туман в голові' - *a mental state in which one can not think clearly and is not aware of what is happening* 'психічний стан, в якому ніхто не може ясно мислити і не знає, що відбувається' [SOED] зафіксована негативна оцінка, про що свідчать вирази *can not think* 'не могли думати' і *is not aware of* 'не знати'. У цій лексико-семантичній групі представлений раціональний тип оцінки. Раціональна оцінка базується на когнітивної сфері мовця, вона відображає знання суб'єкта, що формуються в результаті взаємодії ментальної і соціальної природи навколишньої людини дійсності [11]. За характером оцінки група АОІ стану представлена в основному лексемами з негативною оцінкою, наприклад, *lassitude* 'втома' - *a state of feeling very tired in mind or body, lack of energy* 'відчуття втоми в розумі або тілі, відсутність енергії' [SOED]. У меншій кількості представлені іменники з позитивною оцінкою, наприклад, *gaiety* 'веселість' - *the state of being gay and cheerful* 'стан, коли веселий і бадьорий' [SOED].

АОІ з семантикою «дії» можуть позначати мовну, інтелектуальну, фізичну, емоційну дію та поведінку. Наприклад, іменник, що позначає мовну діяльність: *babble* 'балаканина' - *idle, foolish or inopportune talk* 'пуста, дурна або недоречна розмова' [SOED]. Про оцінний характер іменника свідчить наявність в лексикографічній дефініції прикметників *idle* 'пуста', *foolish* 'дурна' і *inopportune* 'недоречна'. Підгрупа АОІ фізичної дії представлена такими лексемами, як *abolition* 'ліквідація' - *the action of abolishing something; destruction* 'дія знищення чогось; руйнування' [SOED], у значенні якій зафіксована негативна оцінка. Абстрактний іменник *neurosis* 'невроз' - *any strong worry or fear* 'будь-яке сильне занепокоєння або страх' [SOED] відноситься до підгрупи емоційної дії, оцінне значення якого виражається семою *fear* 'страх'. У підгрупу АОІ, що позначають поведінку людини, входить іменник

hanky-panky 'витівки' - *behavior that is not considered correct or acceptable, esp. involving sexual activity* 'поведінка, яка не вважається правильною або прийнятною, особливо включає сексуальну активність' [SOED]. На оцінний компонент вказує наявність заперечень *is not considered correct* 'не вважається правильним' і *is not considered acceptable* 'не вважається прийнятним'. АОІ з семантикою дії відносяться до раціональному типу оцінки. У цій групі також превалює лексика з негативною оцінкою, наприклад, *leer* 'погляд скоса' - *an unpleasant look suggesting evil or sexual intentions* 'неприємний погляд, який має на увазі погані або сексуальні наміри' [SOED]. Як впливає з прикладу, маркером негативної оцінки в дефініції є прикметники *unpleasant* 'неприємний' і *evil* 'злий'.

На третьому місці за кількістю лексичних одиниць знаходиться група іменників, що позначає процес. Прикладом виступає іменник *attrition* 'істощення' – *a gradual process of becoming or making sb / sth weaker and less confident through continual attacks, difficulties, etc.* 'поступовий процес становлення кого-небудь або чого-небудь слабшим і менш упевненим через постійні атаки і труднощі' [SOED]. Наявність сем *weaker* 'слабкіше' і *less confident* 'менш впевнений' свідчить про негативне оцінне значення лексеми. У лексико-семантичній групі АОІ найменувань процесів в рівній кількості представлені лексеми з позитивною і негативною раціональною оцінкою.

Лексико-семантична група ОАІ з семантикою характеру відносин між людьми також є численною. У лексемі *affinity* 'близькість' - *a strong feeling of attraction to or interest in sb / sth* 'сильне почуття тяги або інтересу до кого-небудь' [SOED] про оцінне значення свідчать семи *attraction* 'тяга' і *interest* 'інтерес'. У цій групі превалюють АОІ з позитивною оцінкою, наприклад, *love* 'любов' – *a strong feeling of deep affection for sb / sth* 'сильне почуття глибокої прихильності до кого-

небудь або чого-небудь' [SOED]. Це можна пояснити орієнтацією культурних цінностей на максимальне задоволення життям, що призводить до максимізації кількості найменувань позитивних відносин між людьми, а як наслідок, і емоцій. Негативні відносини між людьми не вписуються в представлений ідеальний світ і піддаються витісненню.

Група іменників, що позначає найменування моральних якостей, становить 6,8% від загальної кількості емпіричного матеріалу (69 лексичні одиниці). У цій групі позитивна і негативна раціональна оцінка представлені в рівній мірі. Наприклад, про позитивний характер оцінки в значенні іменника *humanity* 'людяність' – *the quality of being human; kindness, benevolence* 'якість бути людиною; доброта, доброзичливість' [SOED] свідчать семи *kindness* 'доброта' і *benevolence* 'доброзичливість'. Маркерами негативної оцінки в дефініції лексеми *arrogance* 'зарозумілість' – *arrogant manner of behavior, aggressive conceit or presumption* 'зарозуміла манера поведінки, агресивне чванство або нахабство' [SOED] є іменники *conceit* 'чванство' і *presumption* 'нахабство'.

Група АОІ, що позначають властивості, представлена у вибірці 49 лексемами, що становить 4,8% від загального корпусу вибірки. Наприклад, про оцінний характер іменника *glitz* 'блиск' – *the quality of appearing attractive and splendid but in a superficial or excessive way* 'властивість виглядати привабливим і розкішним, але поверхово або надмірно' [SOED] свідчать прикметники *superficial* 'поверхневий' і *excessive* 'надмірний' в лексикографічній дефініції. У даній групі спостерігається кількісне переважання лексем з позитивною оцінкою, наприклад, в лексичному значенні іменника *grandeur* 'пишність' – *the quality of being great, magnificent and impressive in appearance* 'властивість бути зовні великим, прекрасним і вражаючим' про оцінний

характер свідчать прикметники *great* 'великий', *magnificent* 'прекрасний' і *impressive* 'вражаючий'. У даній лексико-семантичній групі представлена раціональна оцінка.

Лексико-семантична група АОІ, що позначає події, налічує 40 лексем, що становить 4% від загального корпусу вибірки. Про оцінний характер іменника *calamity* 'бедствие'- *an event that causes great harm or damage; a disaster* 'подія, яка приносить велику шкоду або руйнування; катастрофа' [SOED] свідчить наявність сем *harm* 'шкода' і *damage* 'руйнування'. У цій групі негативна раціональна оцінка представлена великою кількістю прикладів. Наприклад, в іменнику *accident* 'аварія' - *an unfortunate event, esp. one causing injury or damage* 'нещасний випадок, що викликає травми і пошкодження' [SOED] на негативний характер оцінки в лексичному значенні вказують іменники *injury* 'травма' і *damage* 'пошкодження'.

Група АОІ, що позначають категорії природного світу, є самою нечисленною (18 іменників або 1,7%). В абстрактному іменнику *chaos* 'хаос' - *complete disorder or confusion* 'повний бардак або плутанина' [SOED] оцінка виражається семами *disorder* 'бардак' і *confusion* 'плутанина'. Виражена в лексичному значенні негативна оцінка зустрічається в 73%. Наприклад, про оцінний характер іменника *chill* 'холод'- *an unpleasant coldness in the air, in the body, in water* 'неприємна прохолода в повітрі, в тілі, у воді' [SOED] свідчить прикметник *unpleasant* 'неприємний' в лексикографічній дефініції.

У результаті аналізу емпіричного матеріалу, можна зробити висновок про те, що в абстрактній лексиці реалізуються система світоглядних цінностей, про ставлення до світу, до добра і зла, тобто абстрактна лексика є вираженням всієї інтелектуальної, духовної та емоційної діяльності людини. АОІ часто використовуються для найменування стану людини, його дій і процесів; рідше – для

найменування характеру відносин між людьми, моральних якостей і властивостей; рідко – найменувань подій і категорій природного світу. Досліджуваний матеріал представляє раціональний тип оцінки, так як оцінка базується на когнітивній сфері мовця, відображає знання суб'єкта, що формуються в результаті взаємодії ментальної і соціальної природи навколишнього людини дійсності. Також аналіз показує, що в лексичному значенні превалює негативна оцінка, що можна пояснити тим, що для мовного суспільства позитивне є нормою, а увага акцентується на відхиленнях від норми. У розглянутому пласті лексики оцінне значення мотивується внутрішньою формою слова, випадки мотивування словотворчим формантом поодинокі. Перспективою подальшого дослідження видається аналіз структурних типів АОС.

Література

1. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений. Оценка, событие, факт / Н. Д. Арутюнова. – М.: Наука, 1988. – 338 с.
2. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М.: Сов. энцикл., 1969. – 608 с.
3. Белова Н.Н. Семантика оценки в именах прилагательных : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Н. Н. Белова. – Мичуринск, 2011. – 262 с.
4. Бессонова О. Л. Оценка как семантический компонент лексического значения слова (на материале существительных-наименований лица в английском, французском и украинском языках) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / О. Л. Бессонова. – Донецк, 1995. – 184 с.
5. Бессонова О. Л. Структурно-семантическая характеристика нестандартных оценочных наименований лица / О. Л. Бессонова

- // Вісн. Донец. нац. ун-ту. Сер. Б. Гуманітар. науки. – 2000. – Вып. 1. – С. 119–127.
6. Бессонова О. Л. Оцінний тезаурус англійської мови: когнітивний та гендерний аспекти : моногр. / О. Л. Бессонова. – Донецьк: ДонНУ, 2002. – 362 с.
 7. Бессонова О. Л. Оцінний тезаурус англійської мови: модель опису / О. Л. Бессонова // *Studia Germanica et Romanica*. Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання : наук. журн. / за заг. ред. В. Д. Каліущенко. – Донецьк: ДонНУ, 2004. – Т. 1. – № 2. – С. 5–20.
 8. Вердиева З. Н. Семантическое поле в современном английском языке / З. Н. Вердиева. – М. : Высш. шк., 1986. – 118 с.
 9. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки / Е. М. Вольф. – М.: Едиториал УРСС, 2002. – 280 с.
 10. Ивин А. А. Логика / А. А. Ивин. – 2-е изд., испр. – М.: Изд-во ЛКИ, 2007. – 288 с.
 11. Махмутова А. Н. Оценочные существительные со значением лица женского пола в русском и английском языках : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20 / А. Н. Махмутова. – Казань, 2002. – 264 с.
 12. Миронова Н. Н. Дискурс-анализ оценочной семантики / Н. Н. Миронова. – М.: НВИ–Тезаурус, 1997. – 158 с.
 13. Олейник С.В. Оценочные фразеологические единицы в английском и украинском языках : лингвокогнитивный аспект : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.17 / С. В. Олейник. – Донецк, 2008. – 243 с.
 14. Островська Ю.К. Оцінні неологізми в англійській та українській мовах кінця ХХ – початку ХХІ століття : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.17 / Ю. К. Островська. – Донецк, 2011. – 259 с.

15. Сисоєва Є. С. Оцінні антропоніми в англійській мові / Є. С. Сисоєва ; наук. ред. О. Л. Бессонова. – Донецьк: ДонНУ, 2013 . – 232 с.
16. Скаженик Е. Н. Категория оценки в лингвокультурологическом и лингвокогнитивном аспектах: на материале речи студентов : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Е. Н. Скаженик. – Таганрог, 2002. – 289 с.
17. Телия В. Н. Экспрессивность как проявление субъективного фактора в языке и её грамматическая ориентация / В. Н. Телия // Человеческий фактор в языке: языковые механизмы экспрессивности: сб. науч. ст. / отв. ред. В. Н. Телия. – М.: Наука, 1991.
18. Уфимцева А. А. Лексическое значение: принцип семасиологического описания лексики / А. А. Уфимцева. – М. : Наука, 1986. – 239 с.
19. Хидекель С. С. Природа и характер языковых оценок / С. С. Хидекель, Г. Г. Кошель // Лексические и грамматические компоненты в семантике языкового знака : межвуз. сб. науч. тр. – Воронеж : Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 1983.
20. Andrew E. G. The genealogy of values: The aesthetic economy of Nietzsche and Proust / E. G. Andrew. – London, 1995.
21. Ayer A. Philosophical essays / A. Ayer. – London, 1963.
22. Hare R. M. The language of morals. – London: Oxford Univ. Press, 1967.
23. Hunston S. Evaluation in Text: Authorial Stance and the Construction of Discourse / S. Hunston. – New York: Oxford Univ. Press, 2003. – 221 p.

24. Jay L. Resources for attitudinal meaning: Evaluative Orientations in Text Semantics / L. Jay // Function of Language, vol. 5, number 1. – New York: John Benjamins Publishing Comp., 1998. – pp. 33-56.
25. Shorter Oxford English Dictionary on Historical Principles. – 5th ed. – New York: Oxford Univ. Press Inc., 2002. – 3750 p. [SOED]
26. Wright G. H. von. The varieties of goodness / G. H. von Wright. – London: Routledge and Kegan Paul, 1963. – 222 p.

Anastasiia Yeromina. Semantic Groups of Abstract Evaluative Nouns in English. The article examines different definitions of the term "evaluation", a classification of evaluative abstract nouns on thematic principle is introduced, eight major lexical-semantic groups are identified.

Keywords: *evaluative abstract nouns, lexical-semantic groups, the positive and negative evaluation, rational evaluation.*

УДК [811.112.1:811.161.2]'373(045)

Інна Іост

Етнокультурна специфічність емоційного концепту «туга»

Стаття написана в руслі одного з нових напрямків лінгвістичної науки останніх десятиріч – лінгвокультурології. Розглянуто етнокультурні особливості емоційного концепту «туга» в мовах різної будови – німецькій та українській. Доведено, що етнокультурна специфічність виражається в особливостях семантичної структури імені концепту, в неможливості його перекладу на інші мови, у наявності / відсутності синонімічних одиниць.

Ключові слова: *концепт, емоційний концепт «туга», лінгвокультура, етнокультурна специфічність, номінативна компактність, емотиви-номінативи.*

На сучасному стані розвитку лінгвістичної науки дуже важливим є дослідження мови як феномену людської культури, результатом чого

стає виникнення нового напрямку – лінгвокультурології. У центрі лінгвокультурології знаходиться людина, яка розглядається як носій мови та культури з усіма притаманними їй властивостями. Як слідство, велике значення при вивченні людини в мові має визначення певних емоцій.

Емоції представляють собою універсальний феномен. Проте способи їх вербального та невербального оформлення розрізняються в кожній мові, адже обумовлені певними соціокультурними моделями, прийнятими в тому чи іншому суспільстві.

Емоційні концепти є предметом активного дослідження (Н. Д. Арутюнова, А. Вежбицька, С. Г. Воркачев, Н. В. Дорофєєва, Н. А. Красавський, В. А. Маслова, Ю. С. Степанов, Є. Є. Стефанський тощо). В силу складності емоційних концептів, а також специфіки їхньої концептуалізації, найважливішого значення набуває аналіз мовних засобів, за допомогою яких емоції репрезентуються.

Як слушно зауважив Ю. Д. Апресян, «коли ми маємо справу з внутрішнім світом людини, мова є чи не найбільш надійним провідником у цей світ» [1, с.43]. Базові емоційні концепти репрезентуються емотивами-номінативами – словами, що позначають почуття (*любов, радість, страх, тугу* тощо), які в своїй основі є універсальними. Разом з тим смисловий обсяг концепту багато в чому залежить від кількісного та якісного складу системи номінацій, які беруть участь у його вербалізації. А. Вежбицька відмічає, що «спосіб інтерпретації людьми своїх власних емоцій залежить, принаймні певною мірою, від лексичної сітки координат, яку дає їм їхня рідна мова. <...> якщо інтерпретуються два внутрішніх стани як прояв “однієї й тієї ж емоції” або як “дві різні емоції”, більшою мірою залежить від того, крізь призму якої мови ці емоції інтерпретуються» [2, с. 18].

Висока «номінативна компактність» (термін В. І. Карасика) багатьох емотивних концептів визначається не тільки складністю самого світу почуттів та емоцій, складністю їхньої диференціації, але також значимістю тих чи інших емоцій у рамках певної лінгвокультури. Так, широкі рядки номінацій в рамках російської мовної картини світу характеризують концепти, що передають негативні емоції – *страх, туга, тривога* тощо. Синонімічний ряд з домінантою *туга* включає синоніми: *тоскність, смуток, меланхолія, хандра, кручина*, з домінантою *жах* – *страхіття, боязнь, трепет, тремтіння* (див., наприклад, синонімічний ряд з домінантою *радість*: *відрада*). Диференціація семантики слів *туга, смуток, печаль* у тлумачних словниках будується на основі сем, що вказують на ступінь прояву почуття: *важке – легке*, де найбільш „важким” є *туга*. На тісний зв’язок і взаємодію емоційних концептів, певною мірою їх семантичну дифузність, указують дані асоціативного словника: до асоціативного поля емотивів-номінативів входить багато слів одного семантичного ряду: «печаль» – *грусть, туга*; «тоска» – *грусть, скука*; «грусть» – *туга, печаль*. Розглянемо деякі аспекти етнокультурної специфіки концепту *туга*.

Крім широкої системи номінацій, етнокультурна специфічність концепту виражається також у відсутності еквівалентів в інших мовах. Об’єктивним показником значущості того чи іншого концепту може служити розгалужена семантична структура імені концепту.

Специфіка тієї чи іншої емоції значною мірою пов’язана з тим, до якого ступеня вона залежить від зовнішніх причин. У німецькій мові немає еквіваленту слова *туга*, при цьому в структурі значення слова *Sehnsucht* присутні «об’єктні» семи – *nach jmdm., etwas*, які конкретизують це почуття: *inniges, schmerzliches Verlangen nach jmdm, etwas*. У словнику наводяться найбільш типові контексти: *er hatte*

S. nach seiner Familie, nach der alten Umgebung, in die Ferne: Nur wer die Sehnsucht kennt, weiß, was ich leide. Слово *Traurigkeit* має широкий синонімічний ряд у німецькій мові, проте жодне слово не є еквівалентом російському *тоска*: *Kummer, Leid, Sorge, Trauer, Unglück, Schmerz, Qual, Gram, Jammer, Not, Kummernis, Last, Trübsal, Kreuz, Seelenschmerz, Verzweiflung, Trostlosigkeit, Misere, Marter, Pein, Martyrium: seinem Kummer Luft machen; jemandem Kummer bereiten / machen, jemanden mit Kummer erfüllen bekümmern; etwas bereitet jemandem Kummer sorgen (sich); Spinne am Morgen bringt Kummer und Sorgen.*

У семантиці більшості з них присутні каузальні конкретизатори (пор., наприклад: *Trauer – 1. a) [tiefer] seelischer Schmerz über einen Verlust od. ein Unglück* [4, с. 121]:

Trauer angelegt haben, Trauer tragen Trauerkleidung [tragen]; T. um jmds. Tod empfinden; etw. versetzt jmdn. in tiefste T.; in stiller T.; in tiefer T.

До етнокультурних характеристик концепту відноситься його нездатність бути перекладеним на інші мови. Н. В. Рудакова, досліджуючи англійські переклади О. С. Пушкіна, виявила двадцять два варіанти перекладу слова *туга*. Як показав аналіз перекладів віршів С. Єсеніна німецькою мовою, слово *туга* також перекладається за допомогою цілої групи синонімів: *И пускай со звонами плачут глухари / Есть тоска веселая в аlostях зару – Mir bringt der rote Dämmer Sehnsucht, die mich freut; Люблю до радости и боли / Твою озерную тоску – Ich liebe freudevoll und leidend / die Schwermut deiner Seen-Welt; Уж давно я, давно я скрывал тоску / Перебраться туда, к их кочующим станам – Lange schon, lange verbarg ich das Sehnen; Читают мне жизнь / какого-то прохвоста и забулдыги, / нагоняя на душу тоску и страх – erfüllt mir die Seele mit trostloser Trauer und Furcht.* В ряду случаев слово *тоска* в переводе оказывается

опущенным вове: *Устал я жить в родном краю / В тоске по гречневим просторам – Daheim zu leben bin ich leid, / mich locken Buchweizengezeiten; И меня по ветряному свею,/ по тому ль песку, / поведут с веревкою на шее / полюбить тоску – Und ich werde dann im Windeswehen / durch den tiefen Sand / schwer in Ketten gleiche Wege gehen / in das ferne Land* тощо [3, с. 122].

Як показав аналіз, емоційні концепти характеризуються тісним зв'язком з темпоральними концептами, зокрема, з лексикою, що називає пори року, а також з концептами, які характеризують природні явища й об'єкти. У свою чергу, в рамках цих концептів виділяються ключові образи, пов'язані з вираженням тієї чи іншої емоції. До асоціативного поля слів-стимулів *смуток*, *туга* входить асоціат *осінь* (пор. також на слово-стимул *засмучений* дано асоціати *пейзаж*, *дощ*, *вересень*; *грустно – осінь*, *дощ*); *туга – дощ*). «Пейзажне» відображення російської смуги є вже у Пушкіна: *избушек ряд убогий / За ними чернозем, равнины скат отлогий, / Над ними серых туч густая полоса* (пор. також у Єсеніна: *Сторона ль моя, сторонка, / Горевая полоса. / Только лес, да посолонка, / Да заречная коса...*).

Важливою концептуальною ознакою емоційного концепту *туга* є вказівка на граничний ступінь прояву почуття. Це знаходить відображення в усталеному сполученні *смертельна (смертна) туга*. В асоціативному словнику відображений широкий ряд оцінної лексики: *тоска – смертна, жахлива, диявольська, така, що* (пор. також: *смуток – нестерпний, сильний, собачий, жахливий; печаль – глибока, гірка, безпросвітна, велика, нестерпна, неземна, нескінченна* [3, с. 121]).

В якості інтенсифікатора семантики часто використовується *страшний*, який є водночас непрямим підтвердженням близькості концептів *тоска* і *жах*: *страшная тоска сжала его сердце; Глубокая тоска облегла, как тяжелый туман, его душу. Глубокая, страшная*

тоска!; должны были ощутить *страшную тоску* и смятение в тот вечер, раздробивший разом все их надежды и почти что верования тощо (Достоевський). Ю. С. Степанов у словнику концептів розглядає тугу у співвідносному ряду – *жах, туга, гріх, грусть, печаль*.

Образне осмислення емоційних концептів пов'язане з вказівкою на антропоморфний або – частіше – зооморфний характер почуття, його персоніфікацію: *Тоска меня загрызла, места не найду* (О. Островський); *И опять, как раньше, с дикой злостью / Запоет тоска...* (Єсенін). В системі мови закріпилися сталі сполучення *тоска берет, грызет, съедает, одолевает; тоска нападает, находит* [3, с. 123].

Незважаючи на універсальний характер емоційних концептів, їх вербалізація в рамках конкретних мов характеризується низкою особливостей. Ядерний шар концепту становлять концептуальні ознаки, на виявлені на основі аналізу семантики імені концепта, в ролі якого виступають емотиви-номінативи. Етнокультурна специфіка на цьому рівні виражається в особливостях семантичної структури імені концепту, в неможливості його перекладу на інші мови, а також у наявності (або відсутності) одиниць, що співвідносяться синонімічно.

Література

1. Апресян Ю. Д. Избранные труды. – Т. II. Интегральное описание языка и системная лексикография / Ю. Д. Апресян. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1995. – 789 с.
2. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание / А. Вежбицкая. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1982. – 340 с.
3. Сырица Г. К вопросу об этнокультурной специфике эмоциональных концептов / Галина Сырица // *Filologija*. – Даугавпилс, 2008. – № 13. – С. 120-128.

4. Duden. Deutsches Universalwörterbuch, 4, neu, bearbeitete und erweiterte Auflage – Dudenverlag: Mannheim – Wien – Zürich, 1989. – S. 1196.

Iost Inna. Ethnocultural peculiarities of emotional concept “sadness”. *The article is written in the sphere of one of the new areas of linguistic science of the last decades. Ethnocultural peculiarities of the emotional concept “sadness” are reflected in languages of different structures – German and Ukrainian. It is proved that ethnocultural specificity is expressed in the peculiarities of semantic structure of the name of the concept, in the impossibility of its translation into other languages, in the case of presence or absence of the synonymous units.*

Key words: *concept, emotional concept “sadness”, linguistic culture, ethnocultural specificity, nominative compactness, emotives-nominatives.*

УДК 811.1'373.7(045)

Анастасія Количева

Концепт «Розум» в українській, німецькій та англійській мовах

Стаття присвячена аналізу концепту «розум» у зіставному аспекті. При дослідженні застосовано когнітивний підхід до вивчення цього концепту в українській, німецькій та англійській мовах. Матеріалом для дослідження було обрано фразеологічні єдності, тому що вони відображають національну специфіку представлень народів про концепт.

Ключові слова: *когнітивна лінгвістика, концепт «розум», компаративний аналіз, паремія.*

Робота присвячена дослідженню мовного концепту *розум* в українській, німецькій та англійській мовних картинах світу і їх комплексному аналізу.

Вибір теми пояснюється динамічністю мислення, розвитком знань про людину та природу. Поняття про світ розвиваються від нерозуміння до все більш повного знання; нове знання являє собою старе на новому рівні, у нових

умовах. Крім того, існує вікове, статеве, національне та індивідуальне сприйняття.

Розум як основний концепт розумової діяльності неодноразово викликають інтерес вітчизняних і зарубіжних лінгвістів. У даній роботі використані наукові дослідження таких лінгвістів як В.В. Виноградов, Е.В. Дзюба, С. А. Жаботинська, Н.К. Маслова, А. Лурія, В.Н. Телія, Н.Д. Ткаченко, В.А. Шанський та ін.

Мета цієї роботи – виявити і описати національну своєрідність мовного концепту *розум* в українській, німецькій та англійській мовних картинах світу, а також визначити його місце.

Поняття концепт вивчає когнітивна лінгвістика. Когнітивна лінгвістика (від англ. *cognition* «знання, «пізнання») – розділ мовознавства, який розглядає функціонування мови як різновид когнітивної, тобто пізнавальної діяльності, а когнітивні механізми та структури людської свідомості досліджує через мовні явища [4]. Концепт розглядається як ментальна одиниця, яка відображатиме певний фрагмент реальності і сприятиме категоризації об'єктів дійсності. Оскільки навколишня дійсність і способи її відображення в нашій свідомості можуть бути різні, то й концепти неоднорідні за своєю суттю [2, 56].

Змістовний мінімум концепту *розум* виражається як «висока здатність думати і розуміти». Ця здатність конкретизується в наступних напрямках: 1) розумний від природи, 2) розумний внаслідок придбаної освіти і досвіду, 3) розсудливий, 4) дотепний, 5) хитрий.

Фрейм інтелектуальної якості людини будується як образ зосередженої, розуміючої людської особи. Розумна людина здатна швидко міркувати, легко навчатися, бачити суть, керуватися здоровим глуздом, поводитися обережно і обачливо, бути практичним, проявляти чуйність і розуміння, дотепність і винахідливість; він може обманювати і лицемірити, поводитися безпринципно

і підступно, прикриваючись дипломатичністю і показною доброзичливістю [3, 76-77].

Об'єктивізація концепту *розум* у свідомості українців, німців і англійців особливо яскраво виражена у використанні фразеологічних одиниць. Порівняльний опис концепту *розум* на матеріалі українських, німецьких й англійських фразеологічних одиниць дозволяє, з одного боку, виявити універсальні смислові компоненти названих концептів, з іншої – визначити національну специфіку представлень народів про концепт *розум*.

Зіставляючи прислів'я про *розум*, ми бачимо, що для усіх даних мов важливим виявився змістовий компонент *розум* як невід'ємна складова життя людини. Тобто *розум* – це не лише придбана в процесі навчання здатність, але і якість, дана кожній людині від народження. Причому в українській мовній свідомості життя без розуму вважається дуже важким [7]: *З розумом жити – тішитися, а без розуму мучитися; Без розуму голова – ногам пагуба*. У англійських пареміях також закріплено уявлення про *розум* як про природжену рису, тільки проявляється вона час від часу [1]: *No man is wise at all times (Ніхто не може бути мудрим увесь час); Wisdom is oft – time nearer when we stoop (Часом мудрість ближча, ніж ми думаємо)*. У німецькій мові це явище теж знайшло відображення [5]: *Wenn der Bock geschossen, kommt guter Rat (Якби той розум наперед, що на тепер позаду); Armut ist der sechste Sinn (Біда всього навчить)*. При цьому багато паремій в українській та німецькій мовах, фіксують значення *розум* є в людини від природи, укр. [7]: *Мати голову на плечах; Чужим розумом жити – добра не нажити*; нім. [5]: *Bücher machen keine Wissen (На самій книжковій мудрості далеко не заїдши); klüges Kind weiß alles von allein (Самі з розумом)*.

Загальновідомо, що мова, як усна, так і письмова, є знаком інтелектуальних здібностей. Якісні характеристики висловленого слова або його відсутність стають показником рівня інтелектуального розвитку. Таким

чином, можна виділити такий смисловий компонент: мова як показник наявності або відсутності розуму.

В усіх даних мовах, вирази з таким змістом отримали велике поширення укр. [7]: *Який розум такі й розмови; плести несинітниці; молоти язиком; ляпати язиком; гнути бандиту*; нім. [6]: *Reden wie ihm der Schnabel gewachsen ist (Язык не знає, що говорить); Ins Blaue reden (Верзти дурниці); Über den Berg schwatzen (Верзти дурниці)*; англ. [1]: *Talking should be an exercise of the brain not of the tongue (Мова має бути вправою голови, а не язика); First think, then speak (Спочатку думай, потім говори)*.

Ознакою інтелекту найчастіше стає коротка, лаконічна, змістовна промова, а іноді і повна її відсутність. У англійській культурі мовчання розглядається як ознака вихованості та ввічливості, англ. [3, 160]: *A still tongue makes a wise head (Нерухома мова робить голову мудрою); Brevity is the soul of wit (Стислість – душа дотепності); He knows much who knows how to hold his tongue (Багато знає той, хто знає, як тримати язик за зубами)*. Це обумовлено тим, що для англійців характерні стриманість, схильність до недомовленості, межуючи з мовчазністю, що призводить іноді до замкнутості.

В усіх мовах широко представлені вирази із смисловим компонентом розум як життєвий / побутовий досвід, укр. [7]: *Не лізь поперед батька в пекло; Не визнавши броду, не лізь у воду*; нім. [5; 6]: *Wenn das Kind in den Brunnen gefallen ist, deckt man ihn zu (Як біда докучити, то й розуму навчити); Das ist eine arme Maus, die nur weiß zu einem Loch hinaus (Худа та миша, яка лише одну лазівку знає)*; англ. [3, 159]: *Adversity is a good discipline (Нещастя – це гарний урок); Adversity is a great schoolmaster (Нещастя – великий вчитель); Experience is the mother of wisdom (Досвід мати – мудрість мати)*. У проаналізованих пареміях підкреслюється цінність життєвого досвіду. Нещастя, через які проходить людина, помилки стають уроком, дають можливість витягнути нові знання, переосмислити подію, не допустити подібних неприємностей у подальшій діяльності.

Проте іноді англійці до придбання знань шляхом накопичення помилок ставляться негативно[1]: *If things were to be done twice all would be wise* (Якби все можна було робити двічі, то усі були б мудрецями); *It is easy to be wise after the event* (Легко бути розумним після того, що сталося).

Осмислення прагматичної корисності розуму властиве і українцю, і англійцю, і німцю. За даними паремій, людині, що має розум жити легше, легше справлятися з труднощами існування, укр. [7]: *Грамоті вчитися завжди згодиться*; *Краще з розумним втратити, ніж з дурним знайти*; нім. [5; 6]: *Bär und Büffel können keinen Fuchs fangen* (Не силою роби, а розумом); *Mit einen Narren ist klein Kind zu taufen* (Дурня нішли і сам услід йди); англ. [3, 162]: *Knowledge is no burden* (Знання не ноша); *Idleness makes the wit rust* (Розум від неробства тупіє); *One good head is better than a hundred strong hands* (Одна хороша голова краща, ніж сотня сильних рук).

Але з іншого боку, знання не лише не полегшують життя, але і навпаки ускладнюють його. За народним уявленням розумна людина повинна вирішувати усі складні питання, тобто на неї лягає великий вантаж відповідальності, укр.: *Менше знаєш – краще стии*; *Хто багато знає, з того багато питають*.

Цікаво простежити, як різні народи співвідносять розуму і гроші, укр.: *Ума на гроші не купить – у кого грошей немає*; *Були б гроші і за розумного визнають*; *Розумом тупий, та гаманець тугий*. Більшість людей, проте, більше дорожать знаннями і своїми інтелектуальними досягненнями, чим матеріальним достатком. Істинний розум, мудрість, знання, як затверджується в прислів'ях, не можна купити за гроші, укр. [9]: *Розум на золото не купиш*; *Грошей багато, та розуму мало*.

Німецькі і англійські вирази позбавлені іронії і акцентують увагу на ощадливості розумного і його здатності до раціональних витрат, англ. [1]: *A fool and his money are soon parted* (Дурень і гроші швидко розлучаються). Ощадливість є загальноєвропейською моральною цінністю на відміну від

властивої українцям і заохочуваному в українському суспільстві марнотратству, що називається щедрістю.

У фразеологічному фонді української, німецької і англійської мов виділяється велика кількість прислів'їв зі змістовним наповненням розум як субстанція, пов'язана з категорією часу. При цьому слід розмежувати власне темпоральні характеристики і вікові.

В усіх проаналізованих мовах початок дня вважається найбільш сприятливим часом для розумових навантажень, укр. [9]: *Ранок мудріший від вечора*; нім. [6, 348]: *kommt Zeit, kommt Rat* (*Прийде час, прийде рішення*); і англ. [3, 168]: *Take counsel of one's pillow* (*Брати мудрість від подушки*); *An hour in the morning is worth two in the evening* (*Одну годину уранці коштує двох годин у вечорі*).

Про вікові особливості українці, німці й англійці міркують неоднозначно. Існують прислів'я і приказки протилежні по своєму наповненню. Так українці рують, що розум, досвід, мудрість приходять з віком, укр. [7]: *Вік живи, вік вчися; молодий та зелений*. З подібним ми зустрічаємося і в німецькій мові [5, 409]: *Man wird alt wie'ne Kuh und lernt noch immer was (da) zu* (*вік живи – вік вчися*). Проте вік не завжди є показником розуму і видатних талантів людини, укр. *Борода до поясу, а розуму ні волоса*; нім [5; 6]: *Als Esel geboren, als Esel gestorben* (*Дурень, дурнем і залишиться*); *Klein, aber fein* (*Сила розуму уступає*); англ. [1, 717]: *An old dog will learn no new tricks* (*Старий пес не зможе вивчити нових трюків*).

Про співвідношення інтелектуальної і фізичної сили українці, німці й англійці судять по-різному. Український і німецький народи визнають розум важливішою якістю, укр. [7]: *Не силою роби, а розумом; По одежі зустрічають, по розуму проводжають*; нім. [5, 397]: *Das Kleid macht nicht der Mann, der Sattel macht kein Pferd* (*Не суди по одежі – суди по розуму*). Прислів'я, що мають зворотне значення, в українській мові менш активні: *Розумний не завжди розв'яже, що дурний зав'яже*. Для англійців смисловий компонент

переважання сили і інших якостей над розумом, навпаки більш значущій. Емоції і почуття витісняють розум, англ. [1]: *Might goes before right* (Сила йде попереду розуму); *When a man grows angry, his reason rides out* (Коли людина гнівається, розум покидає її); *When wrath speaks, wisdom veils her face* (Коли говорить гнів, мудрість закриває обличчя). В англійських пареміях підкреслюється, що переважання емоцій робить людину беззахисною, позбавляє його розуму. Тут відбита не стільки сила почуттів, скільки негативне відношення до проявлення цих емоцій. Англійці відомі своєю «холодністю», але багато дослідників, що займаються питаннями англійської культури, уточнюють, що англійська холодність насправді є доведеною практично до досконалості культ самоконтролю. Відкрите і, тим більше, розкуте проявлення почуттів, вважається у англійців ознакою невихованості.

У англійських і українських пареміях розум пов'язан із соціальним станом, укр: *Олук царя небесного; Без царя в голові*; англ. [1]: *There is no royal road to learning* (Немає королівської дороги до знання); *It's not the gay coat that makes the gentleman* (Не веселий піджак робить чоловіка джентльменом). Тим самим підкреслюється цінність розуму і неможливість придбання знань ніяким іншим шляхом, окрім навчання. Знатне положення не може зробити людину мудрою, все залежить лише від індивідуальних якостей і здібностей людини. У англійській культурі вихованості і вченості завжди надавалося велике значення. В українській і німецькій мовній свідомості цей компонент менш актуальний, оскільки для цих народів в оцінці інтелектуальних і моральних якостей людини не важливий статус соціальне положення. Часто в українських і німецьких фольклорних сюжетах саме бідний виявляється розумнішим за багатого.

В українських, німецьких і англійських пареміях можна відмітити наявність сакрального компонента, укр. [7]: *Всяка мудрість від Бога; Все в світі твориться не нашим розумом, а Божим судом*; нім. [6, 287]: *Wem Gott ein Amt gibt, dem gibt er auch Verstand* (Була б булава, буде і голова); англ. [1,

415]: *Whom Gods would destroy, they first make mad* (Кого Бог хоче знищити, того робить божевільним). Паремії з сакральним компонентом свідчать про віру людини у вищі сили.

Інтелектуальні здібності людини в трьох культурах мають різну цінність, отримують неоднакове смислове наповнення. На прикладі розглянутих прислів'їв і приказок можна виділити загальні і індивідуальні риси.

Таким чином, концепт розум репрезентує уміння, навички і здібності людини, пов'язані з мисленням, яке відрізняється від інших концептів внутрішнього світу людини своїм ціннісним статусом. Крім того, розум є визначальною властивістю людини, що відрізняє його від тварин, і в той самий час він відрізняє людей один від одного, що є актуальним для усіх досліджених в цій роботі мов.

Література

1. Англо-український фразеологічний словник [уклад. К. Т. Баранцев]. – вид. 2-е, випр. і доп. – К.: Знання, 2005. – 1056 с.
2. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков / Пер. с англ. А. Д. Шмелева под ред. Т. В. Бульгиной. – М.: Языки русской культуры, 1999. – 780 с.
3. Дзюба Е.В. Концепт «ум» в русской лингвокультуре: Монография. / Е.В. Дзюба. – Екатеринбург: Урал. гос. пед. ун-т., 2011. – 224 с.
4. Жаботинская С. А. Концептуальный анализ: типы фреймов // Вісник Черкаського університету. – Сер. Філологічні науки. – 1999. – Вип. 11. – С. 12–25.
5. Німецько-український фразеологічний словник / уклад. В. І. Гаврись, О. П. Пророченко : в 2 т. – К. : Радян. шк., 1981. – Т. 1 : А-К. – 416 с.
6. Німецько-український фразеологічний словник / уклад. В. І. Гаврись, О. П. Пророченко : в 2 т. – К. : Радян. шк., 1981. – Т. 2 : L-Z. – 384 с.

7. Ужченко В.Д. Фразеологічний словник української мови / В. Д. Ужченко – К.: Освіта, 1998. – 224 с.

Anastasiia Kolycheva. Concept "Mind" in Ukrainian, German and English languages. *The article is devoted to the analysis of a concept "mind" in comparable aspect. The cognitive approach was applied to studying of this concept in the Ukrainian, German and English languages. The phraseological units were chosen as material for research because they display national specifics of understanding of the people about the concept.*

Keywords: *cognitive linguistics, concept "mind", comparative analysis, paroemia.*

УДК 821.111(73).09.(045)

Liliya Mikhajlichenko

The Functions of Metaphor in Scientific Discourse

Дана стаття торкається функції метафори у науковому стилі та розглядає наступні поняття: схожість, дискурс, інформація, індукція, дедукція, вираження абстрактного концепту, розвиток гіпотези, лінгвістична точність.

Ключові слова: *схожість, дискурс, інформація, індукція, дедукція, вираження абстрактного концепту, розвиток гіпотези, лінгвістична точність.*

For centuries both philosophers of science and scientists have challenged the use of metaphor in scientific discourse, but a close look at this discourse reveals metaphor as a vital and necessary tool in developing scientific terminologies and hypotheses. Simply put, metaphor is a transfer based on likeness, similarity or affinity between the two objects.

Structurally metaphor presents two unlike parts which may be called the "tenor," the primary subject, or the thing being described, and the

"vehicle," which is the secondary subject or what the primary subject is being compared with. For example, in the metaphor "the moon is a pumpkin," moon is the tenor (primary subject), and pumpkin is the vehicle (secondary subject).

There are three types of referential discourse: informational, exploratory, and scientific. Informational discourse presents a comprehensive discussion of a subject. Exploratory discourse explores a problem and tentative solutions or an issue and possible beliefs entailed in a subject. Scientific discourse posits and supports, either inductively or deductively, a hypothesis about a subject. Each type of referential discourse has its own style, but the stylistic features of scientific, informative, and exploratory discourse have strong similarities. Most of the semantic and grammatical properties of the scientific style, in fact, stem from the objectivity of science, the attempt to reproduce reality as accurately as possible.

Metaphor, however, has traditionally been associated with literary aim in which language calls attention to itself, an aim in apparent opposition to that of referential discourse. Because the goal of the scientific researcher is to approach truth by developing accurate hypotheses and verifiable results in terms of objective reality, the language used in science must be clear and easy to interpret. Therefore figures of language, including metaphor, have been resorted to in theory by many philosophers of science, even though in practice scientists themselves often use metaphor in their writing.

The modern age of technological advance metaphor was "classified as an embellishment designed to dupe the unwary."

Despite the allegations against figurative language, metaphor is helpful, at times essential, in performing three functions: establishing terminologies, expressing abstract concepts, and developing hypotheses. Metaphor's role in scientific terminology has been a particular concern of

philosopher Richard Boyd. Metaphor can perform the vital catachretic function of developing terminology where none before existed. In many cases, when fulfilling a catachretic function, metaphor may be considered from the traditional substitutional rather than interactive view. The substitution view, handed down from Aristotle, is that metaphor is no more than a comparison of two things, presenting a concept which could also be stated in literal terms. The substitution view of metaphor may be at least partly responsible for the belief that it is merely ornamental and is primarily appropriate to poetry, where it fulfills an emotionally pleasing or descriptive role.

But in some cases of catachresis, metaphor must be considered from the interactive perspective. The interactive view presents the idea that when the tenor and vehicle are compared, an "interaction" between the two takes place within the minds of the speaker and hearer. The speaker and hearer select and emphasize certain characteristics of both subjects, creating a new view of one or both of them. Metaphor then expresses something which may not be as aptly expressed in literal terms, and in fact may be not at all expressible in any other terms. In this instance one topic is seen through the "filter" of another. In such instances, metaphor may be necessary to the creation of terminology, that is, metaphor not only defines the theory it represents, but also is not alternately expressible in literal terms. Such metaphors may hold their constitutive status for only a short time, until replacement by other "literal" language, or may maintain their status indefinitely; but, either way, they hold a vitally important function in scientific research.

For example, computer metaphors seem to be especially useful to cognitive psychologists in presenting their theories, and, for the moment at least, are the most concrete way of expressing them. For these writers of scientific discourse, then, metaphor is certainly more than mere ornament.

Whether replaceable by literal language or theory constitutive, metaphor is has been established as a way of developing scientific terminology.

As well as helping to establish terminologies, metaphor facilitates abstract expression. The role of metaphor in abstract expression is best articulated by George Lakoff and Mark Johnson (1981), a linguist and a psychologist, respectively, who maintain that metaphor is fundamental to the human conceptual system, which they break into nonmetaphorical and metaphorical categories. Lakoff and Johnson postulate that we use nonmetaphorical concepts in a metaphorical manner to understand and communicate abstract notions. For example, one metaphorical notion which incorporates a nonmetaphorical concept is "more is up." When we make a statement such as "you made a high number of mistakes," or "my income rose last year," we are using our nonmetaphorical, spatial orientation to say something about mistakes or income. It is as if we were able to stack the mistakes or the dollars from the ground up, so that more would make a higher stack and fewer would make a lower stack. It is equally common to say "the number of your errors is quite low," or "my income fell last year."

Metaphor is also essential to scientists for expanding their understanding of the universe, or of those things which they cannot, perhaps never will be able to, experience with their five senses, such as particle physics, or the cognitive characteristics of the human brain. It is as important for hypothesisbuilding as it is for abstract expression.

Compared with literal language, metaphor is often thought more vague or ambiguous and difficult to understand . Now individuals in the new discipline of cognitive science (which combines linguistics, philosophy, computer science, and psychology to study artificial and natural cognition) are studying metaphor to assess its cognitive qualities - how quickly, easily and accurately it is understood, how well it is remembered, and how much information it can carry.

Psychologists believe that to comprehend metaphor readers must go through a two-step process: 1) deciding whether the passage is metaphorical, and 2) determining the meaning of the metaphor. First they must determine whether a passage is literal or metaphorical. After reading a passage literally and failing to make sense of it, they reread it looking for a metaphorical interpretation. For example, because "a heated debate" is a semantic anomaly and a literal reading clashes with their knowledge of what is physically possible, they will interpret it as saying something non-literal about the debate. Some metaphors, of course, can be read literally, as in "the battle lines are drawn." Still, readers choose a metaphorical reading of the phrase when a literal one strikes them as irrelevant to the context. Second, they must ascertain the meaning of the metaphor. Plautus' metaphor "man is a wolf" is not taken to mean that man is literally a wolf, but is in some respect like a wolf - he is ruthless, or savage, or bent upon his individual survival over any other's. To determine the shared similarity between topic and vehicle as perceived by the writer, readers consider the context.

Even though metaphor is often considered more difficult to understand and less effective for referential discourse than literal language. A metaphor will be comprehensible (easy to interpret) to the extent that a relationship can be easily perceived between the topic and vehicle terms in the metaphor.

Theoretical assumptions about metaphor are still sketchy, more discussion is needed to clear up three areas: 1) the lack of agreement on what comes under the domain of metaphor (there is little agreement in the academic community as to representative examples of metaphor), 2) lack of agreement on approaches to the study of metaphor, and 3) the failure of experimental psychology to develop some hard facts on the subject, a matter which they say may be in the nature of the subject involved.

Just as scientists must carefully choose literal language to convey the intended meaning, so metaphor must be carefully fashioned to be effective.

In light of these studies, there is no basis for the theoretical exclusion of metaphor from scientific discourse on the ground that it is difficult to understand.

A final common objection to metaphor in science is that it does not provide the precision, objectivity and truthfulness required of scientific writing. To this one could ask two questions: 1) Is there is such a thing as linguistic precision and any way to avoid referential ambiguity? and 2) Do scientific theories represent the truth? In regard to the first question metaphor seems to be too imprecise for theory construction, we have a faulty view of the precision by which scientific referencing takes place. There are two major hypotheses on the manner in which reference is fixed in scientific and everyday discourse. Empirical theory states that most general terms are true by stipulation; the meanings are fixed in advance of their use. In the sciences we often find exegetical or pedagogical metaphors which aid in the teaching or explication of theories, as, for example, such terminologies as "wormholes in general relativity," "electron cloud," and atoms as "miniature solar systems."

An analysis of scientific metaphor would require an intensive and specialized, but potentially highly productive, study. It should show us how often, what kinds, and in what ways metaphor is used.

References

1. G. Lakoff. The contemporary theory of metaphor / Lakoff G. - Cambridge: Cambridge University Press, 1993. – 203 p.
2. G. Lakoff, G. and M. Johnson. Metaphors We Live By / Lakoff G. - Chicago: University of Chicago Press, 1980. – 315 p.

Liliya Mikhajlichenko, The Functions of Metaphor in Scientific Discourse.
The given article deals with the functions of metaphor in scientific style. It touches upon

such notions as: likeness, affinity, information, deduction, induction, abstract concept, the development of hypothesis, linguistic precision.

Key words: *likeness, affinity, information, deduction, induction, abstract concept, the development of hypothesis, linguistic precision.*

УДК [811.111:811.161.2]’373.7(045)

Ганна Міхньова

Формування концепту «інтелект» фразеологічними засобами англійської та української мов

Метою роботи є дослідження когнітивних і мовних механізмів формування оцінки інтелектуальних здібностей людини, об’єктивованої засобами англійської та української фразеології. Основною метою дослідження є аналіз концепту «інтелект», вираженого фразеологічними засобами англійської та української мов, а також виявлення особливостей функціонування даних фразеологічних одиниць у мовленні та тексті.

Ключові слова: *концепт, інтелект, фразеологічна одиниця, розумові здібності людини.*

На сучасному етапі розвитку лінгвістичної думки наукові дослідження відзначаються спрямованістю на вивчення взаємозв’язку мови й мислення, свідомості, культури й соціуму. Одним із актуальних питань сучасної лінгвістики є питання відображення картини світу різними мовними засобами. Фразеологічні одиниці віддзеркалюють об’єктивну дійсність в уявленні певної культурної спільноти. Саме завдяки цьому вони важливі як джерело інформації про національно-культурні особливості окремо взятого лінгвокультурного простору.

У концептуальній картині світу знаходять своє відбиття результати людської діяльності, пізнавальних процесів, спрямованих на

дослідження світу, знання та уявлення членів лінгвоспільноти про довколишній світ, про себе в цьому світі й про світ у собі. Ці знання й уявлення найповніше віддзеркалені у фразеологічному фонді окремо взятого лінгвокультурного простору, тому що кожна лексична одиниця, що бере участь у вербалізації концептів, зберігає та передає певні знання того чи того рівня, закріплює досвід інтроспекції десятків поколінь протягом тисячоліть. Саме фразеологічний пласт, зберігаючи національно-культурні особливості певного лінгвокультурного простору, розкриває характер етнічної спільноти, народу, нації, передає самобутній національно-культурний скарб із покоління в покоління.

Лінгвокультурний підхід до розуміння концепту передбачає наявність у його змісті двох частин: поняттєвої та культурно-фонові. Поняттєва частина концепту складає основу лексичного значення слова, проте культурне нашарування включає аксіологічну оцінку, асоціації, абстракції тощо [4, с. 78]. Культурний концепт відображає етнічну специфіку подання мовних знань, тобто вербалізує національний дух народу, дозволяючи виявляти особливості ментального світу того чи іншого етносу, пізнавати культуру народу на різних етапах її розвитку. Культурні концепти антропоцентричні, оскільки вони як ментальні утворення зорієнтовані на духовність, суб'єктивність і внутрішній світ носія етнічної свідомості. Саме тому найповніше національні концепти виявляються в антропоцентричних фразеологічних одиницях.

Таким чином, у даній статті розглянуто фразеологічні одиниці, що характеризують інтелект людини, а саме її розумові здібності. Ядро лексико-семантичного поля «інтелект» включає, крім ядерної лексеми «інтелект» з найбільш широким та нейтральним значенням, її синонім – розум. Периферію лексико-семантичного поля «інтелект» можна представити у вигляді синонімічних, антонімічних рядів і стійких

словосполучень, а також висловлювань, включаючи лексему інтелект [3, с. 113].

Із понятійною ознакою "рівень інтелектуального розвитку" пов'язана характеристика людини як біологічної істоти, наділеної розумом. Значущість цієї характеристики підтверджує те, що інтелектуальні особливості індивіда репрезентовані в мові значною кількістю лексичних синонімів, фразеологізмів, прислів'їв. Фразеологічні одиниці, у яких віддзеркалено розумові здібності українців, містять у своїй семантиці систему оцінок, оскільки "мова творить наївну картину світу, яка має три аспекти: відображає світ реалій, їхні зв'язки і відношення, увесь спектр оцінок і класифікацій".

У фразеологічних одиницях української мови розум сприймається як абсолютна цінність: *краще розум, як золото; золото без розуму – болото; розум дорожчий від грошей; розум – скарб людини*; окраса людини: *не краса красить, а розум*. Частина прислів'їв відображає взаємозв'язок розуму й сили, причому народна свідомість надає перевагу розумові над силою: *розум більший як сила; розум дає силу, сила дає відвагу*. Фразеологічні одиниці засвідчують, що розум є основою матеріальних статків: *є розум – є гріш*; рекомендують батькам навчати дітей розуму як основі маєтності: *не бажай синові багатства, а бажай розуму; не збирай синові худобу, а збери розум*.

Основна ознака, за якою здійснюється характеристика інтелектуальних особливостей людини – "відсутність або наявність розуму", представлена різними мовними конструкціями, які можна узагальнити до двох форм:

1) із прийменником *без*, напр.: *з умом жити – тішитися, без ума – вішатися, без розуму ні сокирою рубати, ні личка в'язати*;

2) із словами *є/нема*: *де є розум, там сили менше треба; добра кума, та розуму нема; у кого нема розуму вродженого, не буде й*

навороженого; як розуму нема, то з кожуха не приточии; що по розуму, як його нема; нема рубля – нема й ума; є розум – є гріш. Водночас до складу фразеологічних одиниць концепту «інтелект» належать речення як смислова єдність, що є тлом для репрезентації основних елементів когнітивної моделі, які можна встановити зі значення окремих слів чи словосполучень, наприклад, *розум – млин: голова без розуму, що млин без води* [5, с. 79].

Мовні одиниці, які передають такий смисл у повсякденних уявленнях етносу, експліковані різними лексемами. Зокрема, широко репрезентовано прислів'я зі словами-антонімами *мало/багато*, пор.: *в голові розуму багато, та ключ від нього загубив; розуму багато, а грошей мало*; та числівниками: *один розум добре, а два краще; одна розумна голова добре, а дві ще ліше; одна голова мудра, а дві ще мудріші; сто голів – сто умів*. Ознаку кількості в прислів'ях може передаватися за допомогою метафоричної симіляції: "розум – зуб": *Вигнався з дуба, а розуму з зуба*. Поняття розуму в фразеологічному фонді української мови корелює з віком людини.

Часто прислів'я ґрунтуються на протиставленні зовнішнього вигляду старої людини і відсутності розуму: *Голова лисіє, а розум дуріє; Що старіє, то дуріє; Як волосся сивіє, то чоловік дуріє* (П-90, 170); *Вік прожив, а розуму не нажив*. У поодиноких випадках людей літнього віку протиставлено молодим: *молодий – розумний, старий – та дурний*. Варто зауважити, що окремі прислів'я репрезентують старших за віком людей як досвідчених, розумних: *Шукай розуму в старих, а сили в молодих; як голова сивіє, то чоловік мудріє; не сивий мудрий, а старий*. Молодь теж здебільшого для українців не є надто розумна: *доки молодий, то й дурний; Хто не був молодим, той не був і дурним* [1, с. 56].

Аналізований матеріал дає можливість констатувати, що молоді, як і старі, в українській етносвідомості здебільшого сприймаються як люди з невисоким рівнем інтелекту. Українські прислів'я оцінюють відсутність розуму як покарання для людини, оскільки незрозумілі вчинки можуть нашкодити людині: *Розумний біля вогню нагріється, а дурний спалиться; Власна глупота найбільше нищить людину ; нема ума – вважай – каліка.*

В англійській мові розумна людина характеризується такими фразеологізмами: *wise head* – “розумна голова”; ірон. “розумник” (про людину, яка вважає себе розумною); а *clear head* – “світла голова, ясний розум”. Про тямущу, кмітливу людину говорять, що вона “має (добру) голову на плечах”: *have a good head* (або *a head*) *on* (або *upon*) *one 's shoulders* [*have a good head on (upon) one*]; *with a head on one's shoulders*; або що вона “має голову, повернуту (прикручену) правильно (у правильний бік)”: *have (got) one 's head screwed on right* (або *the right way*). Того, хто добре розуміється в чомусь, має певні здібності, характеризує фразема: *have a (good) head for smth.*, а нездібного до чогось – *have a bad (або no) head for smth.* Про людину не по роках мудру і розумну говорять, що вона “має стару голову на молодих плечах”: *have an old head on young shoulders*. Про дурну людину говорять: *a wooden head* – “тупиця, дурна голова”, про божевільну людину кажуть: *be out of one 's head* (досл. “бути поза своєю головою”).

Когнітивний підхід до опису значення оцінних фразеологічних одиниць дозволяє інтерпретувати механізм співвіднесення в процесі мовленнєво-мисленнєвої діяльності системи мовних значень з системою фонових значень, які є необхідною умовою правильного сприйняття і використання досліджуваного мовного матеріалу. Концепт розуміється як багатовимірне ментальне утворення, у складі якого виділяються образно-перцептивний, поняттєвий і ціннісний

аспекти і який характеризується етнокультурним позначенням та етноспецифічністю [2, с. 45]. Критерієм цінності вираженого фразеологічних одиниць є таке поняття, як соціальна оцінка явища, що склалася в цьому мовному колективі, явища, яке описується однойменним сполученням слів. Така оцінка є заздалегідь запрограмованою, вона повинна бути у всіх носіїв мови однаковою і є наявною вже на рівні фразеологічних одиниць в англійській та українській мовах.

Для вивчення концепту «інтелект» проведено аналіз лексеми “інтелект” на основі дефініцій словників, з метою з’ясувати через їх значення, що розуміється під концептом «інтелект» як в україномовній, так і в англійській картині світу, і таким чином підтвердити існування концепту «інтелект» прикладами з української та англійської мов. Ядро лексико-семантичного поля на позначення концепту «інтелект» було виявлене за допомогою аналізу складових компонентів дефініцій лексеми *intelligence* і шляхом дослідження синонімічного ряду, який входить до складу концепту; також шляхом уточнення реального, когнітивного змісту лексеми, що репрезентує цей концепт в англійській та українській та дозволяє виявити його диференційні ознаки.

Таким чином, розглядаючи соматичні фразеологічні одиниці англійської та української мов, можна припустити, що мова є доступом до свідомості людини, яка складає концептосферу, що характеризує особистісні характеристики людини. У ході досліджень було встановлено, що фразеологічні одиниці української і англійської мови мають багато схожостей, а особливо у фразеологічних одиницях с семою *голова*, наприклад: *золота голова* – “здібна, обдарована людина”; *wise head* – “розумна голова”; *дурна голова* – лайл. “нерозумна, нетямуща людина”; *have a bad (або no) head for smth.* Оцінний компонент у структурі фразеологічного значення тісно

пов'язаний з експресивними, емоційним, культурним і іншими компонентами значення. Як свідчить аналіз мовного матеріалу, оціночні фразеологічні одиниці з культурним компонентом займають важливе місце у мовній картині світу носіїв англійської та української мов.

Література

1. Беседина Н. А. Когнитивные механизмы фразеологической репрезентации в языке / Беседина Н. А., Болдырев Н. Н. // Известия РАН. Серия литературы и языка. – 2007. – Т. 66. – № 1. – С. 29.
2. Воркачев С. Г. Лингвокультурный концепт: типология в области бытования/ С. Г. Воркачев. – Волгоград. : ВолГУ, 2007. – 400 с.
3. Карасик В. И. Ценностная картина мира: межкультурный аспект // Языковое сознание: содержание и функционирование. XIII Междунар. симп. по психолингвистике и теории коммуникации: Тез. докладов / под ред. Е. Ф. Тарасова. – М.: РАН ИЯ, 2000. – С. 107.
4. Ширшиков В. Б. Семантична організація концепту «дурний» у "англійському і російській мові // Лингво-методичні проблеми викладання іноземної мов у вищій школі: Сб. науч. тр. / Під ред. Л. И. Сокиркиной. – Саратов : Вид-во Саратов. ун-ту, 2005. – Вип. 1. – С. 89-92
5. Олійник С. В. Оцінні фразеологічні одиниці в англійській та українській мовах: лінгвокогнітивний аспект: автореф. дис ... канд. філол. наук / С. В. Олійник. – Донецьк: 2008 . – 22 с.
6. Степанов Ю. С. Константы. Словарь русской культуры. – М.: Академический проект, 2004. – 990 с.

Mihnyova Ganna. Formation of the concept "intelligence" with phraseological means of English and Ukrainian languages. *The aim of the work is to study cognitive and linguistic mechanisms forming evaluation of intellectual abilities,*

represented with English and Ukrainian phraseology. The main purpose of the study is to analyze the concept "intelligence", expressed by means of idioms in English and Ukrainian, and detection of the functioning of these idioms in speech and text.

***Key words:** concept, intelligence, phraseological unit, the mental faculties of man.*

УДК 82 – 312.2 (410)

Надія Назаренко

Літературний експеримент в романі М. Спарк «Розрадники»

У статті розглядаються специфічні риси релігійно-філософського проблемного аспекту першого роману Мюріел Спарк. У процесі літературознавчого аналізу визначено художні засоби втілення таких мотивів, як мистецтво та релігія, свобода вибору як дарунок Бога, образ творчої особистості. Окреслено очевидні типологічні риси образу письменника у подальших творах англійської мисткині.

***Ключові слова:** психологічний роман, образ письменника, постмодернізм, екзистенціалізм, літературний експеримент.*

Повісті, романи, оповідання, п'єси Мюріел Сари Спарк (M.S. Spark, 1918-2006) настільки оригінальні, що літературна критика не може прийти в їх оцінці до єдиної думки. М. Спарк зараховують до течії католицького екзистенціалізму, знаходять в її творчості схильність як до реалістичного методу, так і до містицизму, ірраціоналізму, бачать в ньому і прикмети постмодернізму, сатиричного пафосу, а часом вбачають у творах письменниці і просто розважальність, несерйозність, пристрасть до абсурду. Одним подобаються ранні романи М. Спарк, інші категорично відмовляються бачити в них будь-яку художню цінність.

Вітчизняні критики вважають М. Спарк, насамперед, неабияким майстром сатиричного письма. Про це пишуть Г. Анджапарідзе [1], В.

Івашова [2], Н. Михальська [4], В. Скороденко [5]. Так, В. Івашова, високо оцінюючи творчість романістки, пише: «Її книги не з тих, які люблять серцем, але їх не можна не оцінити розумом. Серед сатириків наших днів Спарк, безперечно, одна з найвизначніших» [2, с. 78].

Залишаючись одностайними у високій оцінці сатиричного обдарування англійської романістки, літературознавці, проте, розходяться в деталях. Для Г. Анджапарідзе і В. Скороденко М. Спарк – реаліст. Н. Михальська вважає, що романістка непослідовна у відстоюванні принципів реалізму і схиляється до ідей екзистенціалізму.

У західному літературознавстві її самотня творчість викликає постійний інтерес, особлива увага приділяється таким моментам, як відображення в творчості її світоглядних позицій католицького світовідчуття, досконалість письменницької техніки, підкреслена увага до художньої форми. Про ідейну значущість романів англійської письменниці, їх соціально-критичну спрямованість йдеться рідше [3, с. 12].

Перший роман «Розрадники» («The Comforters», 1957) побачив світ через три роки після того, як письменниця перейшла в католицизм. Логічно, що особлива увага в романі була зосереджена на питаннях релігії, але в трактуванні авторки ці питання нерозривно пов'язані з критикою середнього класу. За думкою І. Києнко, вже тут письменниця продемонструвала ті засоби створення художніх образів, принципи опанування естетичної дійсності, які стануть основними і набудуть подальшого розвитку у її творчості [3, с. 147].

Роман «Розрадники» може здатися дивним. Головна героїня книги, новонавернена католичка Керолайн Роуз, що викликає у автора безсумнівну симпатію, пише роман. Вона винаймає квартиру в Кенсінгтоні, де інші мешканці одразу починають стукати в стіну, якщо вона поводить надто голосно. Керолайн пише книгу тему прози ХХ

століття – «Form in the Modern Novel», зізнаючись, що має проблеми з главою про реалізм («I'm having difficulty with the chapter on realism») [7, с. 45]. Причому пише не зовсім з власної волі. Якась невідома сила змушує її писати про себе. Її обтяжує таке життя: «under the pressure of someone else's necessity», її обтяжують візити невидимої істоти, яку потім вона стане називати Привид Друкарської Машинки («Typing Ghost»). Голоси, що переслідують Керолайн, так і залишаються незрозумілими – «like one person speaking in several tones at once. The voice insists on her fictionality, and that of everyone she knows. They speak in the past tense. They mock me» [7, с. 52]. Героїня починає замислюватися над тим, чи реальні ті голоси (ніхто їх не чує, крім неї)? Чи, може, це літературна версія Святого Духа? Чи вона просто уявляє собі ці голоси, страждаючи від «mild nervous disorder» – так, принаймні, кажуть її друзі.

Мотиви таємничого і надприродного займають велике місце в романі – Барон Шток, наприклад, займається чорною магією, а місіс Хогг може раптом зникнути прямо на очах свідків – леді Мендерс і барона. Автор так коментує її загадкове зникнення: «Only God knows where she went in her privacy» [7, с. 170].

Зміст роману насилу подається переказу. Елемент детективно-пригодницького жанру тут сусідить поруч із сатирою і жанром психологічного роману. Спарк дала чималу волю своїй сатиричній фантазії. Свою назву роман бере від тих біблійних персонажів, які втішали Іова і його друзів. Але ніхто не може втішити Керолайн, яка так гостро потребує підтримки. Всі замкнуті в колі суто особистих інтересів. Роз'єднаність між людьми прийняла такі форми, що вони не в змозі зрозуміти труднощі ближнього, говорять один з одним як би різними мовами, бо думають тільки про свої проблеми.

Внутрішній світ людей, зображених у романі, порожній і вбогий. У кожного «своя одержимість» («private obsession»), ніщо не пов'язує міцно людей, будь вони чоловік і дружина, просто коханці або близькі родичі. Сьогодні вони разом, а завтра без жалю розлучаються один з одним. Спарк вміло згущує атмосферу, навіюючи читачеві відчуття, що перед ним неміцний світ. Письменниця не схильна до деталізації, стиль її ясний і точний, а за зовнішньою розважальністю криється глибокий зміст.

Композиція «Розрадників», як і всіх наступних романів, вільна і динамічна: роман являє собою ряд сцен. Спарк не прагне давати події в певній часовій послідовності, вона вільно переходить від одного епізоду до іншого. Письменниця надає нам можливість самим робити висновки. Її стихія – лаконічно відображена картина, натяк, другий план.

Роман містить великий автобіографічний матеріал. Навіть факт галюцинацій мав місце в житті автора. Керолайн Роуз, письменницю-початківку, дуже цікавить питання – що має бути об'єктом осмислення письменника. Спарк намагається вирішити це питання перш за все для себе. Перед Керолайн стоїть доволі важке запитання: чи повинна вона заперечувати реальне існування «романіста» або визнати ймовірність втручання в своє життя неземних сил? Якщо вона відкине існування надприродного, то їй доведеться зізнатися собі в тому, що переслідуючі її голоса – це хворобливі галюцинації. Якщо ж вона вирішить, що в її життя дійсно втрутилася божественна рука, то тоді виходить, що весь світ, який не вірить в надприродне, – божевільний: «Is the world a lunatic asylum then? Are we all courteous maniacs discreetly making allowances for everyone else's derangement?» [7, с. 188].

Керолайн погоджується з ймовірністю існування таємничих сил, але в той же час не відкидає й іншого розуміння життя. Така позиція

робить її більш чуйною до правди, добра і краси. В Біблії найкращою характеристикою Іова є діалог, в якому Бог і людина звертаються одне до одного. В романі «Розрадники» письменниця і Привид Друкарської Машинки також ведуть діалог – сперечаються щодо форми і змісту книги. Привид навіть ображається на Керолайн за те, що вона критикує його авторську обдарованість. «It was all very well for Caroline to hold out for what she wanted and what she didn't want in the way of a plot. All very well for her to resolve upon holding up the action. Easy enough for her to criticise.» [7, с. 207]. Коли Керолайн кидає виклик владі примари, як автора, і вирішує йти своїм шляхом, незалежно від сюжету, марнославство Привида Друкарської Машинки зачеплено і він мстить – трусить її машину на дорозі, внаслідок чого жінка ламає ногу. Важко доводиться Керолайн в світі духовно роз'єднаних людей. В важку хвилину вона не може знайти підтримки ніде, навіть у колишнього коханця Лоуренса, який по-своєму любить її.

Лоуренс Мендерс – спортивний коментатор ВВС. Він атеїст до мозку кісток, і це, на думку автора роману, обмежує його світосприйняття. Він вважає, що життя можна пізнати тільки шляхом наукового пошуку і експерименту. Саме тому йому не дано, на відміну від Керолайн, відчутти надприродне. Спарк намагається вирішити одну з головних проблем теології – протиріччя між долею і вільною волею людини. Після численних спроб довести оточуючим, що в її життя вторглася божественна сила, Керолайн усвідомлює, що це дано досягнути далеко не всім.

Відносини письменника з героями своїх творів Мюріел Спарк порівнює з відносинами бога і людини. Керолайн мучиться, що знаходиться у владі таємничих голосів, Лоуренс і барон Шток намагаються переконати її в тому, що ці голоси – плід її хворої уяви. Керолайн починає записувати все, що чує, і таким чином, стає

самостійним письменником. У фіналі читач доходить висновку, що спільна праця Привіда і Керолайн – це творча перемога самого роману і остаточне затвердження доброти. Роман «Розрадники» – це книга про те, як треба створювати книги, книга про мову і про те, яку мову ми вживаємо. М. Спарк хоче, щоб її читачі думали, а не лише відчували. Протягом всієї письменницької кар'єри, за допомогою своїх інтелектуальних і сатиричних романів Спарк буде звільняти читачів від мінливостей історії та дійсності, запрошуючи до переосмислення цієї дійсності.

Тема мистецтва та його співвідношення з релігією – одна з основних у творчості М. Спарк. Майже у кожному її романі є герой, так чи інакше зв'язаний з творчою працею. Для М. Спарк мистецтво та релігія схожі у своїх функціях, для неї безсумнівною є головуюча роль мистецтва. Критики багаторазово зазначали, що у творах М. Спарк за планом незначних подій та незначної суєти відчувається інший світ – духовний та вічний. Як це не парадоксально для віруючої письменниці, світ релігії стає світом вульгарних та задоволених «міщан», а світ нетлінних цінностей представлений величним, сумно-прекрасним світом мистецтва. Ідеалізація мистецтва, протиставлення його сірій буденності – явище не таке вже й виняткове. За М. Спарк, створення витворів мистецтва художником означає надбання їм життєвого досвіду, який письменниці бачиться негативним. Мистецтво, у розумінні романістки, нерозривно споріднено з ідеєю порядку та гармонії. Воно здатне протистояти безпорядку та абсурду сучасного існування. Воно здатне відокремити впорядкований і розумний образ дійсності з хаосу реального життя.

Література

1. Анджапаридзе Г. Причудливость вымысла и строгость правды. Избранное. Сборник / Г. Анджапаридзе. – М.: Радуга, 1984. – 512 с.
2. Ивашева В. В. Судьбы английских писателей : Диалоги вчера и сегодня / Валентина Васильевна Ивашева. – М. : Советский писатель, 1989. – 448 с.
3. Киенко И.А. Сатирическая проза М. Спарк / И.А. Киенко. – К.: Наукова думка, 1987. – 238 с.
4. Михальська Н.П. Спарк Мюріел // Михальська Н., Щавурський Б. // Зарубіжні письменники, бібліографічний словник, ч. II. – К.: Освіта, 2007 р. – С. 546 – 551.
5. Скороденко Т.Н. Сатирическая проза М. Спарк / Т. Н. Скороденко. – М.: Просвещение, 1988. – 194 с.
6. Butler C. Postmodernism : A Very Short Introduction / Christopher Butler. – Oxford, England : Oxford University Press, 2002. – 142 p.
7. Spark M. Novels and Essays / Muriel Spark. – London : Viking, 2004. – 462 p.

Nadiia Nazarenko. Literary experiment in M. Spark's novel "The Comforter". The article examines specific features of religious and philosophical problematic aspect of Muriel Spark's first novel. In the process of literary analysis the artistic means of implementation of such motifs as art and religion, freedom of choice as a gift of God, the image of a creative personality were marked. Obvious typological features of the image of a writer in subsequent works of the English artist were outlined.

Keywords: *psychological novel, the image of a writer, postmodernism, existentialism, literary experiment.*

Ігрові концепції культури

У статті розглядаються та зіставляються основні ігрові концепції культури трьох видатних філософів, таких як Ф. Шиллер, Й. Хейзинга і Г.-Г. Гадамер; надаються основні складові елементи гри, а також розкриваються такі філософські поняття, як «гра», «екзистенція», «герменевтика».

Ключові слова: гра, постмодернізм, герменевтика, культура, інтерпретація.

Кінець ХХ століття був позначений початком нової течії в літературі, культурі та філософії. Це був початок епохи постмодернізму. ХХ століття шукає відповідь на питання: «Як в природному світі виник радикально новий феномен – культура?» Однією з таких відповідей стала ігрова концепція культури, це і зумовило актуальність дослідження.

Метою дослідження є виявлення та зіставлення декількох ігрових концепцій культури, які були використані в літературі ХХ століття.

Гра – перш за все вільна діяльність. Всі науковці підкреслюють незацікавлений характер гри. Вона необхідна індивідууму як біологічна функція, а суспільству потрібна з огляду на наявний в ній зміст. Гра скоріше ніж праця була формуючим елементом людської культури. Раніше ніж змінювати оточуючий світ, людина зробила це у власній уяві, у сфері гри [1, с. 46].

Аналізуючи філософію культури видатного німецького філософа, поета і драматурга Йоганна – Крістофа – Фрідріха Шиллера необхідно зауважити, що теорія культури вибудовується ним згідно з моделлю

мистецтва, зрозумілого як гра. Аналізуючи феномен гри, Фрідріх Шиллер свідомо залишав за межами свого аналізу найнижчі форми гри. Всі подібні форми ігрового, на його думку, за своєю сутністю завжди були мало пов'язаними зі сферою культури. Адже цей мислитель, на відміну від свого попередника Іммануїла Канта, був переконаний, що гра завжди має певну структурованість, тому і є можливість говорити про різні форми її існування. Навіть фантазія постає у Фрідріха Шиллера набагато нижчою за так звану «естетичну» гру. Остання розглядається в його концепції саме у якості культурного феномену і є основним предметом його філософсько-культурологічного дослідження [4, с. 77].

Гра в якості своєї «поеднальної ланки» між світом суб'єктивного та об'єктивного, найвища ступінь пізнавальних здібностей людини та найповніший прояв її особистої свободи [4] – насамперед саме ці ідеї щодо медіативних та епістемологічних функцій гри були сприйняті Фрідріхом Шиллером з філософії Іммануїла Канта та послуговували підґрунтям його власних філософських розбудов. Але найвища форма ігрового феномену позначається Ф. Шиллером як «естетичне» та розглядається невід'ємним від поняття прекрасного. Отже, «естетичне», розглянуте в онтологічному плані, постає необхідною основою культури, яку, на переконання Фрідріха Шиллера, потрібно розглядати лише в якості певної форми синтезу між раціональним та чуттєвим [1, с. 51]. Тобто вся сфера культури (в такій же мірі, як і мистецтво) інтерпретується ним насамперед як епістемологічний феномен.

Поняття чуттєвого та раціонального у Фрідріха Шиллера розглядаються як полярні (граничні) для понятійного ряду філософії в цілому. Основними в цьому понятійному ряді, на думку німецького драматурга, можна вважати також наступні категорії, що постають

найважливішими в його філософській розбудові: «особистість як безумовне буття», «мислення» та «екзистенція». Остання з перерахованих філософських категорій – «екзистенція» – інтерпретується також у формі «існування особистості у часі», за власними поясненнями Фрідріха Шиллера [1, с. 59]. Аналогічним чином розмірковує Фрідріх Шиллер: суб'єктивне буття розуму сприймається ним як таке, що передує його існуванню у часі.

Варто також зауважити, що шиллерівський ввід в філософію та подальше використання там категорії екзистенції як спеціальної філософської категорії започатковує традицію новітнього ренесансу цього середньовічного за своїм походженням філософсько-теологічного поняття.

Весь процес сприйняття прекрасного вимагає наявності естетичної гри. Адже прекрасне, за висновками Фрідріха Шиллера, не може бути «просто життям», феномен його існування для людини не зумовлений будь-якими життєвими потребами. Динамічний стан прекрасного для людини завжди є позачасовим. А людину, на його переконання, взагалі не можна спонукати до його сприйняття. Прекрасне, в свою чергу, «треба зрозуміти як необхідну умову сутності людства» [1, с. 60]. Для людини (особистості) прекрасне може існувати тільки у формі гри. Отже, на думку Фрідріха Шиллера, прекрасне не пізнається у спогляданні, але воно також не пізнається і через форми чуттєвого досвіду. Єдиною формою пізнання естетичного може бути названа тільки гра, тому що прекрасне перебуває поміж сферами чуттєвого та раціонального. Гра не потребує ні зовнішнього, ні внутрішнього примусу, оскільки перебуває поза сферами дії соціальних та етичних норм, а також будь-яких з усіх можливих потреб [4, с. 72]. Така особлива форма існування (екзистенції) людини оцінюється Фрідріхом Шиллером як найвищий прояв сутності людини. Адже

завдяки їй (тобто грі) для людини поєднуються реальність і форма, необхідність і випадковість, пасивність і свобода, а сутність людини досягає свого завершення. Оскільки ні розум, ні досвід не можуть, за думкою німецького митця, показати можливість об'єктивного існування прекрасного, воно в такій же мірі, як і власна сутність людини (особистості), пізнається тільки в грі та через гру [4, с. 72].

Тому цілком закономірним виглядає наступний висновок Фрідріха Шиллера. На його переконання, саме гра фактично постає тим фактором, що створив і продовжує створювати людину (особистість) як соціальну високоморальну істоту, піднімаючи її (та суспільство) над світом природи. Тобто власне ігровий феномен робить людину людиною: «Людина грає тільки тоді, коли вона є людиною у повному значенні цього слова, і є сповна людиною лише тоді, коли грає» [4, с. 62]. Фактично співпадаючи понятійно з людяністю, лудологія Фрідріха Шиллера поєднує також матеріальне та духовне початки в людині.

Отже, саме ігровий феномен зображається у Фрідріха Шиллера тим фактором, що сприяє піднесенню людини (особистості) від чисто фізичного життя до його найвищої форми – життя культурного, тобто «естетичного». Останнє розуміється в цій концепції також як найвища з всіх можливих форм існування духовності, тільки на рівні якої можливе існування справжньої високої моральності [1, с. 63]. Варто відмітити також, що оскільки естетичне сприймається ним як найвище в людині (особистості), гра постає доцільним епістемологічним інструментом, що й дозволяє людині взагалі сприйняти істину. Остання постає фактично як зконструйована в процесі гри [4, с. 66]. Зауважимо, що успадкувавши від Іммануїла Канта ідею про ігровий феномен як важливу основу епістемології, Фрідріх Шиллер суттєво її розвинув.

Ігрова концепція культури цілісно була сформульована нідерландським істориком і філософом ідеалістом Й. Хейзингою в його праці «Homo Ludens; Стаття з історії культури» [5].

1. Гра з точки зору Й. Хейзинги, набагато старіше культури, так як розуміння культури зумовлює існування людського суспільства, а «тварини не чекали появи людини, щоб грати» [5, с. 75].

2. Хейзинга доводить, що гра відноситься до сфери ірраціонального, так як не може бути обґрунтована ніякими раціоналістичними зв'язками.

3. Гра – це вільна дія. Гра за примусом не може залишатися грою.

4. Гра не є «буденним» чи «реальним» життям.

5. Замкнутість, обмеженість. Вона «розігрується» в певних межах місця та часу.

6. Гра встановлює порядок, вона сама і є порядок. І цей порядок непохитний.

7. Напруження. Саме цей елемент напруження повідомляє грі те чи інше естетичне наповнення, адже напруження гри піддає сили гравця випробуванню.

8. В кожній грі – свої правила. Вони обов'язкові, безперечні та не підлягають ніяким сумнівам.

9. Немалозначною ознакою гри Хейзинга визнає те, що гравці створюють нове суспільство – групу, яка зберігає свій склад і після того, як гра закінчилась.

10. Відокремлюваність яка виражається в таємничості.

Тим самим, гра, з точки зору ігрової концепції Й. Хейзинги, це певна вільна діяльність, яка усвідомлюється як «нереальна», незв'язана з буденним життям, але, тим не менше, яка може повністю захватити гравця; яка не зумовлюється ніякими найближчими інтересами; яка відбувається в певному просторі і часі, упорядкована згідно з певними

правилами, і викликає до життя суспільні об'єднання, які намагаються оточити себе тайною або підкреслюють свою незвичність по відношенню до іншого світу своєрідним одягом та виглядом.

Історична заслуга Й. Хейзинги в тому, що він скрупульозно перелічив та описав усі види гри – від культових обрядів до видів художнього мистецтва.

Новим етапом в розумінні змісту гри була наукова діяльність німецького філософа Г.-Г. Гадамера. Він виклав своє розуміння філософії гри в праці «Істина та метод». Гадамер вводить в науковий оберт (стосовно гри) поняття герменевтики. Він задається питанням: як можливе розуміння оточуючого нас світу в цілому і культури зокрема? Задача полягає не у визначенні спільних законів буття, а поодинокостей: якою є ця людина? Яким є народ? і таке інше. Ітиметься про розуміння синхронічного, одномоментного та сиюхвилинного існування. Гадамер виділяє в якості універсального інструмента мову. Мова розглядається Гадамером «як особлива реальність, в якій відбувається розуміння людини людиною» [2, с. 83]. Сутність мови – ігрова, так як «зустріч» різних культур Гадамер визначає, як взаємну розмову, в основі якої полягає гра. «Взаєморозуміння, яке трапляється в розмові, – пише Гадамер, – є скоріш за все гра» [3, с. 112]. Але будь-яка розмова є не стільки способом пізнання світу і людини, скільки трактуванням, інтерпретацією. Звідси первинність герменевтики як методу пізнання. Світ і людина, по Гадамеру, надаються не в абсолюті, а в як-би в наближенні, в суб'єктивному погляді гравців. Таким чином, герменевтика є несциєнтистським, іраціоналістичним, мовоцентристським вченням, яке підіймає важливі філософські проблеми розуміння культури, інтерпретації, методології гуманітарного пізнання істини, межособистісного та міжкультурного спілкування та

щільно наближається до переходу від модерністського стилю мислення до філософії постмодернізму.

В результаті дослідження основних концепцій культури, можна зробити деякі висновки. В дослідженнях Г.-Г. Гадамера і Й. Хейзинги йде мова про те, що суб'єктивність гравця має не таке велике значення в порівнянні з буттям самої гри: сама гра притягує гравця, залучає його і тримає. В свою чергу позиція Г.-Г. Гадамера дещо не співпадає з поглядами Ф. Шиллера та Й. Хейзинги. В своїй філософії він покладався на ідеї свого вчителя М. Гайдеггера. Він розглядає гру як можливість виходу з нерозв'язності привнесених до мистецтва людських домагань в деякий ізольований простір, який він у своїй філософії називає «перетворений світ».

Г.-Г. Гадамер вважав, що у тварин і маленьких дітей ігрові дії це поки що не гра у справжньому сенсі, а тільки прояв надміру життєвих сил організму. Людина, на відміну від тварин, здатна до свідомих вольових дій. Мистецтво, згідно концепції Г.-Г. Гадамера – вид гри. У дослідженнях Г.-Г. Гадамера та Й. Хейзинги йдеться про те, що суб'єктивний стан гравця має не таке велике значення, в порівнянні з буттям самої гри.

Але, необхідно зауважити, що ні у Й. Хейзинги, ні у Г.-Г. Гадамера немає єдиного, незмінного формулювання поняття «гра». Таким чином, онтологія буття Г.-Г. Гадамера є онтологією розуміння гри буття, науковий фундамент для якої був закладений Й. Хейзингою в його онтології буття гри.

Література

1. Вступ до культурології: [Навч. посібник для вузів / Керівник автор. колл. і відп. ред. Є.В. Попов]. – М.: Владос, 1996. – 360 с.

2. Гадамер Г.-Г. Актуальність прекрасного / Г.-Г. Гадамер. – М.: Прогресс, 1991. – 567 с.
3. Гадамер Г.- Г. Істина і метод / Г.- Г. Гадамер. – М.: Прогресс, 1988. – 704 с.
4. Дмитриева Н. А Короткая история искусства / Н. А. Дмитриева Н. А. – М.: 1990. – 278 с.
5. Хейзинга Й. Homo Ludens; Статті по історії культури. / Й. Хейзинга – М.: 1997. – 416 с.

Julia Nikolina. Concepts of game in culture. The article examines and compares the basic concepts of culture of three prominent philosophers such as Friedrich Schiller, J. Heuzynha and D.-H. Gadamer, also, the basic components of the game are provided and such philosophical concepts as “game”, “existence”, “hermeneutics” are revealed in this article.

Keywords: *game, postmodernism, hermeneutics, culture, interpretation.*

УДК 81'373.3= 111

Сергій Олійник

Передумови застосування трансформації частин мови при перекладі з англійської українською

У статті виявлено системномовні та мовленнєві причини, пов'язані з відмінностями граматичної будови англійської та української мов та розбіжностями у нормах і традиціях мовлення, а також індивідуально-перекладацькі причини транспозиції частин мови та проаналізовано контекстуальні умови застосування транспозицій.

Ключові слова: *вихідна мова (ВМ), цільова мова (ЦМ), перекладацька трансформація, причини, перекладацька транспозиція, частини мови.*

1. Загальні положення та постановка проблеми

Транспозиція частин мови є одним із найпоширеніших типів трансформацій, що застосовується під час перекладу з різних причин. Слід зазначити, що в англійській мові є досить багато слів широкої семантики, таких, які не мають прямих відповідників в українській мові. Перекладач не завжди може конкретизувати те, що виражене певними мовними засобами в оригіналі. На причини застосування різних типів трансформації звертали увагу чимало дослідників (В.І. Карабан, В.Н. Комісаров, Т.Р. Левицька, Я.І. Рецкер, А.В. Федоров та ін.) [3; 4; 5; 9; 10; 11].

В.Н. Комісаров виокремлює серед причин застосування транспозиції граматичні і стилістичні невідповідності між вихідним та цільовим текстами [4, с.86]. Я.І. Рецкер, підкреслюючи те, що перетворення оригіналу є неминучим у роботі перекладача, виокремлює граматичні причини, а також лексичні причини застосування трансформацій при перекладі [10, с.89]. А.В. Федоров пояснює трансформації невідповідностями в граматичному оформленні текстів оригіналу і перекладу, що призводить до певних проблем у передачі іншою мовою як морфологічних, так і синтаксичних елементів контексту [11, с.327].

Транспозиція в перекладі українською мовою з англійської зумовлена, перш за все, мовно-системними особливостями англійської й української мов. Йдеться про відтворення мовними засобами синтетичної української мови відсутніх або менш функціональних у ній англійських структур і елементів, які є характерними рисами аналітичності англійської мови. З цього приводу К.А. Кузьміна слушно зауважує: “Як засвідчує практика, синтетичні засоби української мови виявляються більш номінативними проти аналітичних засобів англійської мови, утворених на основі дієслова” [6, с.177].

1. 1. Граматичні причини

Перекладацькі трансформації, до яких належить, зокрема, і транспозиція частин мови, як було вже зазначено, використовуються в тих випадках, коли еквівалентні форми висловлення в ЦМ відсутні, не підходять за контекстом або суперечать нормам МП. На думку Ю.О. Жлуктенко, “кожна перекладацька трансформація є вмотивованою, тобто, як правило, транспозиція частин мови відбувається з тієї чи іншої причини. При цьому вимога адекватності перекладу визначається не точною відповідністю між одиницями двох мов, а їх функціонально-смісловою тотожністю”[2,с.77]. Використовуючи прийом транспозиції, перекладач зберігає при перекладі функціонально-сміслову відповідність похідному тексту. Творчий підхід до процесу перекладу художнього тексту вимагає збереження змістових характеристик тексту оригіналу. У нашому дослідженні поряд з констатацією причин, згідно з якими виникають явища транспозиції при перекладі, проаналізовано засоби передачі окремих елементів текстів оригіналу з метою на конкретних прикладах показати прагнення перекладачів до досягнення адекватності перекладу в тих випадках, коли в ЦМ немає прямого відповідника ВМ [там само].

Необхідність транспозиції частин мови при перекладі з англійської мови на українську зумовлена, насамперед, розходженнями в системах двох мов, які пояснюються цілою низкою факторів, а саме: в українській мові може бути відсутньою граматична категорія, властива англійській мові; мовні категорії, що є в обох мовах, не цілком збігаються за обсягом значення; норми сполучуваності одиниць у двох мовах нерідко бувають різними; оформлення синтаксичних структур англійської та української мов, як правило, не є відповідним. Отже, через об’єктивні причини відбуваються транспозиції, пов’язані з розходженнями граматичної будови двох мов.

1.1.1. Морфологічні причини. Унаслідок відмінностей морфологічної будови англійської та української мов перед перекладачем виникають об'єктивні труднощі, подолання яких здійснюється шляхом певних трансформацій. Лексико-граматичні трансформації, що включають у себе явище транспозиції частин мови, зумовлені особливостями передачі при перекладі значення артикля, морфологічних категорій числа, роду тощо.

Незважаючи на відносну близькість частин мови за складом в англійській та українській мовах, глибше знайомство з ними свідчить про значні розходження між ними. Ці розходження, насамперед, полягають у розбіжності в складі граматичних категорій і засобів їх вираження в обох мовах. Так, для іменника в українській мові характерною є наявність трьох граматичних категорій: 1) категорії відмінка, вираженої парадигмою відміни, що складається з семи відмінків; 2) категорії числа, що складається з двох форм числа – однини і множини; 3) категорії граматичного роду, що включає три роди – чоловічий, жіночий і середній, які мають відповідне морфологічне вираження. На відміну від українського, для іменника в англійській мові характерною є наявність двох граматичних категорій: 1) категорії числа, що складається з двох форм числа: однини і множини; 2) категорії детермінативності (означеності – неозначеності), що виражається артиклем у препозиції.

На думку В.Д.Аракіна, “зміст категорії означеності-неозначеності вказує на те, чи мислиться визначений іменником предмет як той, що належить до цього класу предметів (неозначений артикль), або ж як предмет відомий, який виділяється з класу однорідних з ним предметів (означений артикль). В англійській мові категорія означеності-неозначеності має граматикалізований характер: це означений артикль *the* і неозначений артикль *a* або *an*” [1, с. 123]. На відміну від

англійської, в українській мові категорія означеності-неозначеності не має морфологічного вираження і виражається лексично та синтаксично.

Отже, в англійській мові визначеність – невизначеність значення іменника передається артиклем. В українській мові артикля немає, а наявність перед іменником вказівки його визначеності-невизначеності не завжди обов'язкова: українською мовою можна сказати не тільки “Дай мені *цю* книжку” або “Дай мені *будь-яку* книжку”, але й просто “Дай мені книжку”, не уточнюючи словесно, чи йдеться про якусь визначену, конкретну книгу або ж про книгу взагалі, про будь-яку книгу. В англійській мові таке уточнення перед іменником обов'язкове: можна сказати або “Give me *a book*“, або “Give me *the book*”, тобто українське “Дай мені книгу” можна англійською мовою перекласти лише з урахуванням контексту або позамовної ситуації.

Таким чином, в українській мові для вираження означеності використовуються вказівні займенники *цей, ця, це, ці* або *той, та, те, ті* і певний порядок слів. За своєю функцією вони відповідні означеному артиклю. Для вираження неозначеності використовуються займенники *якийсь, якась, якісь, якість*, а також числівник *один*. Указані займенники використовуються при перекладі артиклів. Треба мати на увазі, що заміни такого роду не є регулярними, а залежать від контексту[там само].

За спостереженнями Т.Р. Левицької, “при перекладі з англійської мови українською слід пам'ятати про необхідність передавати в деяких випадках значення артиклів. Коли перекладач не враховує цю необхідність, страждає зміст українського перекладеного речення” [8, с. 15]. Отже, виходячи з цього, значення артиклів в абсолютній більшості випадків передається лексичними засобами, інколи порядком слів, при цьому використовуються такі види трансформації: заміна і додавання (відсутність категорії артикля зумовлює в українському перекладі

заміну його іншою лексичною одиницею, що призводить до додавання), вилучення (якщо артикль не несе певного змістовного навантаження, його можна при перекладі пропустити).

Неозначений артикль в основному виконує класифікаційну функцію: він вказує на те, що предмет належить до якогось класу предметів безвідносно до його індивідуальних характерних властивостей або ознак. За нашими спостереженнями, у більшості випадків неозначений артикль, який виконує суто граматичну функцію, не перекладається. Але в деяких випадках за своїм значенням неозначений артикль наближається до значення неозначеного займенника *some*. Тоді його значення звичайно доводиться передавати в перекладі, наприклад:

<i>A humorous suggestion was made that she sing the notes on her face, whereupon she threw up her hands, sank into a chair, and went off into a deep sleep (F.S. Fitzgerald. The Great Gatsby, p. 59).</i>	Якийсь <i>жартун запропонував, щоб вона співала нотах, написаних на її обличчі; почувши це, вона здійняла догори руки, впала в крісло й умить поринула у глибокий п'яний сон (Ф.С. Фіцджеральд. Великий Гетсбі, с. 60).</i>
--	--

Є.В. Куровська зазначає, що “вживання відповідного артикля при іменному компоненті зумовлює необхідність у використанні інших засобів передачі тих смислових компонентів, що привносяться артиклем” [7, с. 134], і артикль іноді при іменному компоненті може досить істотно змінювати семантику висловлення.

Означений артикль, на думку Т.Р.Левицької, виконує обмежувальну функцію: “Він виділяє предмет з даного класу, ізолює його від йому подібних, конкретизує його” [8, с. 16]. Іноді означений

артикуль виступає у своєму первісному значенні вказівного займенника, від якого він походить. У такому випадку артикуль транспонується в тексті перекладу в займенник, наприклад:

<i>The incident and the name</i>	<i>Але той інцидент, разом з</i>
<i>had remained together in my</i>	<i>іменем спортсменки, лишився</i>
<i>mind</i>	<i>десь на денці моєї пам'яті</i>
<i>(J.D. Salinger. The</i>	<i>(Дж.Д. Селінджер. Над прірвою у</i>
<i>Catcher in the Rye, p. 67).</i>	<i>житті, с. 69).</i>

Транспозицію артикля в займенник можна спостерігати в такому прикладі:

<i>The moment one sits down</i>	<i>Ту ж мить, як хтось береться</i>
<i>to think, one becomes all nose, or</i>	<i>думати, у нього або</i>
<i>all forehead, or something horrid</i>	<i>видовжується ніс, або</i>
<i>(O. Wilde. The Picture of Dorian</i>	<i>розширюється чоло, або щось</i>
<i>Grey, p. 2).</i>	<i>інше псує лице (О. Вайльд.</i>
	<i>Портрет Доріана Грея, с. 8).</i>

Артикуль *the* транспонується у вказівний займенник *ту*. У перекладі також має місце трансформація займенників *all* у дієслова *видовжується* та *розширюється*, що конкретизує зміст речення.

У деяких випадках означений артикуль перекладається займенниками інших розрядів. Порівняймо:

<i>There is the writing</i> (А.	<i>Там мій почерк</i> (А. Конан
<i>Conan Doyle. Sherlock Holmes,</i>	<i>Дойл. Шерлок Холмс, с. 117).</i>
<i>p. 11).</i>	

У цьому прикладі означений артикуль *the* перекладається присвійним займенником *мій*. Перекладач обирає цей варіант перекладу для того, щоб читачеві було зрозуміло, чий саме там був почерк. В англійському ж контексті артикуль *the* означає приналежність будь-якій конкретній людині.

Якщо перекладач не враховує подібний момент, українське речення може бути неповним і неточним. У процесі перекладу доводиться акцентувати увагу на передачі значень англійських артиклів лексичними або граматичними засобами.

У трансформаціях, пов'язаних з перекладом артикля, найбільш наочно виявляється різниця у функціонуванні окремих граматичних категорій іменника. Оскільки артикль не існує в українській мові, він може вилучатися при перекладі, наприклад:

<i>The facts are briefly these:</i>	<i>Коротко кажучи, факти</i>
<i>Some five years ago, during a</i>	<i>такі: років п'ять тому, під час</i>
<i>lengthy visit to Warsaw, I made</i>	<i>тривалого перебування у Варшаві,</i>
<i>the acquaintance of the well-</i>	<i>я познайомився з відомою</i>
<i>known adventuress Irene Adler</i>	<i>авантюристкою Айріні Едлер</i>
<i>(A. Conan Doyle. Sherlock</i>	<i>(А. Конан Дойл, Шерлок Холмс,</i>
<i>Holmes, p. 11).</i>	<i>с. 116).</i>

У цьому прикладі артикль *the* не перекладається – він просто вилучається. Такі випадки є найбільш поширеними в перекладах.

Категорії іменника по-різному функціонують у двох мовах. Розглянемо основні з них. Так, категорія відмінка в українських іменних частинах мови представлена 7 відмінками – називним, родовим, давальним, знахідним, орудним, місцевим та кличним (для іменника). Кожний окремий відмінок як особлива граматична категорія має комплексний характер і складається з цілого ряду додаткових семантичних компонентів. Так, наприклад, в українській мові для категорії відмінка характерним є не тільки значення предметності, а й значення роду та числа, наприклад:

<i>And this promises to be</i>	<i>А справа може виявитись</i>
<i>interesting (A. Conan Doyle.</i>	<i>цікавою (А. Конан Дойл. Шерлок</i>

Sherlock Holmes, p. 8).

Холмс, с. 114).

У наведеному перекладі подано досить поширений різновид транспозиції – займенника в іменник з метою конкретизації контексту. Англійський займенник *this* не має визначеного роду, а в українському реченні іменник *справа*, який стоїть у називному відмінку, має значення жіночого роду однини.

Питання про категорію відмінка в англійській мові на даний час має дискусійний характер. Майже загальноприйнятою вважається точка зору, згідно з якою в складі іменників є клас слів, що змінюються за двома відмінками – називним та присвійним, оформленим морфемою ‘s.

Категорія відмінка представлена в системі особових займенників англійської мови двома відмінками – називним і об’єктним – і може означати предметність, число і спрямованість.

Також до граматичних причин застосування транспозиції в перекладі слід віднести невідповідність категорій числа і граматичного роду в англійській та українській мовах. Категорія числа іменників є як в англійській, так і в українській мовах: “У багатьох випадках форми числа англійських та українських іменників збігаються, тобто, наприклад, формі однини англійського іменника відповідає форма однини українського іменника, – констатує В.І. Карабан. – Однак існують випадки, коли такої відповідності форм числа немає” [3, с. 221].

Категорія числа, яка є і в українській, і в англійській мові, виражає кількісні відношення, що існують у реальній дійсності і відображуються у свідомості носіїв даної мови. Вона має морфологічне вираження у відповідних формах мови. Оскільки категорія числа відображає кількісні відношення між реальними предметами, вона

природно прив'язана до іменника. Внаслідок перекладу спостерігається як взаємоспрямована транспозиція між іменними частинами мови, так і невідповідність у вираженні категорії числа ВМ і ЦМ, наприклад:

<i>When we walked out of the room, the pearls were around her neck and the incident was over</i> (F.S. Fitzgerald. <i>The Great Gatsby</i> , p. 88).	<i>Коли ми вийшли з нею до гостей, вона мала те намисто на шиї, й інцидент був вичерпаний</i> (Ф.С. Фіцджеральд, <i>Великий Гетсбі</i> , с. 70).
--	--

Наведений приклад наочно показує невідповідність категорії числа англійських та українських іменників, що приводить до транспозиції цієї граматичної форми: *pearls* (множина) – *намисто* (однина).

У вживанні іменників в однині й множині спостерігаються іноді значні розбіжності відносно як обчислюваних, так і необчислюваних іменників. Цей факт призводить до граматичних трансформацій при перекладі, зокрема, заміни множини англійського іменника однією українського, і навпаки. У нашому дослідженні приклади невідповідності окремих граматичних форм у текстах ВМ і ЦМ кваліфікуються як неповна транспозиція частин мови.

Існує чимало випадків, коли формі однини іменника в українській мові відповідає форма множини в англійській мові, порівняймо: *овес* – *oats*, *цибуля* – *onions*, *картопля* – *potatoes*, *окраїна (міста)* – *outskirts* тощо і, навпаки, українській формі множини іменника нерідко відповідає англійська форма однини, наприклад: *гроші* – *money*, *новини* – *news*, *відомості* – *information*, *двері* – *door* тощо, і звідси виникає необхідність заміни форми числа [1, с. 144], наприклад:

<i>I shut the hall door behind me</i> (A. Conan Doyle. <i>Sherlock</i>	<i>Вхідні двері я замкнув за собою</i> (А. Конан Дойл. <i>Шерлок</i>
--	--

Holmes, p. 164).

*We made some **money***
(E. Hemingway. *The Old Man and the Sea*, p. 17).

*I wish the boy were here and if I had some **salt**, - he said aloud*
(E. Hemingway. *The Old Man and the Sea*, p. 69).

Обчислювані іменники мають форми однини і множини, що збігаються в обох мовах, проте в низці випадків їх уживання буває різним. Так, наприклад, в англійській мові іменники, що позначають частини тіла (*eye, lip, ear, cheek, hand, foot*), іноді вживаються в однині для більшої виразності. Таке вживання викликане стилістичними міркуваннями, наприклад: *Her cheek blanched*. Дієслово *to blanch* виражає більшу інтенсивність поняття порівняно з дієсловом *to pale*. Крім того, воно має стилістичне забарвлення, будучи словом книжним. У наведеному вище прикладі спостерігається певна стилістична відповідність: дієслово *to blanch* виразніше, ніж *to pale*, і це вимагає вживання іменника *cheek* в однині, що є менш звичайним. І, навпаки, іменник *cheek*, який був ужитий в однині, вимагає вибору відповідного дієслова. Таке явище можна назвати “стилістичним узгодженням” (термін Т.Р. Левицької, див. 8, с. 43), наприклад:

*Wake up old man, the boy said and put his hand on one of the old man's **knees*** (E. Hemingway. *The Old Man and the Sea*, p. 25).

Холмс, с. 431).

Тепер ми призбирали трохи грошей (Е. Хемінгуей. *Старий і море*, с. 16).

Ех, якби ж то зі мною був хлопець і якби я мав трохи солі, – промовив він вголос (Е. Хемінгуей. *Старий і море*, с. 68).

Прокиньтесь, діду, – мовив хлопець і поклав руку йому на коліно
(Е. Хемінгуей. *Старий і море*, с. 25).

Аналогічне явище спостерігається тоді, коли лексичне значення словоформи в однині має узагальнений характер, наприклад:

When he arrived at Tredannick Wartha he found extraordinary state of things (A. Conan Doyle. *Sherlock Holmes*, p. 156). *Прибувши туди, вони побачили жахливу картину* (А. Конан Дойл. *Шерлок Холмс*, с. 425).

Слід звернути увагу на те, що нерідко особливості вживання форм числа у художніх творах зумовлені прагненням перекладача зробити текст більш виразним, емоційним. Виразальність граматичних засобів у художньому тексті звичайно не так помітна, як виразальність засобів інших рівнів мови. Слід зазначити, що граматичні категорії так відстоялись у своїх прямих функціях, що хоч і не замикаються в собі, проте досить міцно утримуються в нормативних рамках та слугують тією основою, на яку спирається ціла граматична система. Через те не дуже продуктивно обростають вони такими функціональними відгалуженнями, які є ознаками функціональних мовних стилів. Лише художня мова створила за допомогою граматичних категорій досить чіткі, активні й своєрідні стилістичні колорити.

У текстах перекладів художніх творів з англійської мови українською можна знайти досить яскраві приклади виразального використання граматичних засобів, коли вони залучаються до контексту не тільки у зв'язку з необхідністю оформлення граматичних відношень, тобто граматичних відповідників похідного тексту, а й стилістично цілеспрямовано використовуються перекладачем.

З морфологічних категорій української мови перше місце за частотністю і різноманітністю прийомів використання та функціями в художньому мовленні займають саме випадки своєрідного вживання

числа іменника, а також зв'язаних із ним інших граматичних форм контексту, наприклад:

*A slow and heavy **step**, which had been heard upon the stairs and in the passage, paused immediately outside the door (A. Conan Doyle. Sherlock Holmes, p. 8).*

*Повільні й важкі **кроки**, які досі лунали на сходах і в коридорі, почулися за порогом (А. Конан Дойл. Шерлок Холмс, с.114).*

У перекладі вжито форму множини *кроки* з метою зробити текст більш емоційно насиченим.

Мають місце випадки передачі англійських форм множини українською у формі однини з метою конкретизувати певні поняття та предмети:

*Your recent services to one of the Royal Houses of Europe have shown that you are one who may safely be trusted with **matters** which are of an importance which can hardly be exaggerated (A. Conan Doyle. Sherlock Holmes, p. 6).*

*Недавні послуги, що ви їх зробили одній із європейських королівських родин, свідчать, що вам можна сміливо довірити **справу**, важливість якої неможливо перебільшити (А. Конан Дойл. Шерлок Холмс, с. 113).*

*He took down a heavy brown volume from his **shelves** (A. Conan Doyle. Sherlock Holmes, p. 7).*

*Він узяв із **полиці** важкий коричневий фоліант (А. Конан Дойл. Шерлок Холмс, с. 114).*

Таким чином, при перекладі певних словоформ в однині або множині перекладач змушений удаватися до такого виду морфологічної трансформації, як заміна форми слова.

У деяких випадках у межах одного речення відбуваються різні транспозиції форм числа. Так, у наступному перекладі іменник в однині ВМ *finger* транспонується в іменник у множині ЦМ *пальцях*, а іменник у множині ВМ *games* транспонується в іменник в однині ЦМ *гра*. При цьому у відповідності з мовленнєвими особливостями двох мов відбуваються перестановки в порядку слідування транспонованих іменників (пор. *finger games* – англ. і *гра на пальцях* – укр.):

*The captain was having great success with **finger games*** *Капітанова **гра на пальцях** неабияк потішила їх* (Е. Хемінгуей. *Прощавай, зброє, с. 9*).
(*E. Hemingway. A Farewell to Arms, p. 14*).

Причиною транспозиції окремих граматичних форм є ті випадки, коли в перекладі слово не змінює свою належність до конкретної частини мови, але змінюються граматичні категорії, які не збігаються у ВМ і ЦМ. Так, транспозиція категорії числа, як показують наведені приклади, відбувається в основному при перекладі іменника, але цей різновид транспозиції спостерігається і при перекладі інших частин мови, які мають цю категорію, наприклад:

You are very polite, but I belong to another generation, he announced solemnly – *Ви дуже люб'язні, але ми належимо до різних поколінь, – урочисто мовив він*
(*F.S. Fitzgerald. The Great Gatsby, p. 83*). (*Ф.С. Фіцджеральд. Великий Гетсбі, с. 68*).

У цьому прикладі займенник в однині *I* (я) перекладається займенником у множині *ми*.

Таким чином, після проведення нами аналізу транспозиції частин мови в перекладі з англійської мови українською було встановлено, що застосування транспозиції є наслідком потреби аналітичної англійської мови у структуруванні синтаксису речення за допомогою складних

лексико-граматичних конструкцій, що формуються навколо дієслівного центру, і, відповідно, відсутності такої потреби в синтетичній українській мові.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аракин В. Д. Сравнительная типология английского и русского языков / В. Д. Аракин. – М. : Просвещение, 1989. – 254 с.
2. Жлуктенко Ю. О. Проблеми адекватності перекладу / Ю. О. Жлуктенко, О. В. Двухжилов // Теорія і практика перекладу. – Київ, 1981. – Вип. 6. – С. 73–78.
3. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури: Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми / В. І. Карабан. – [Вид. 4-е]. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 576 с.
4. Комиссаров В. Н. Лингвистика перевода / В. Н. Комиссаров. – М. : Международные отношения, 1980. – 167 с.
2. 5. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение : учебное пособие / В. Н. Комиссаров. – М. : ЭТС, 2002. – 424 с.
1. Кузьміна К. А. Трансформація номіналізації в англо-українському та українсько-англійському напрямках перекладу: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16 / К. А. Кузьміна. – К., 2003. – 210 с.
3. 7. Куровская Е. В. Предложения состояния модели «V_{have} N_{abs}» в аспекте перевода / Е. В. Куровская // Теорія і практика перекладу: Республ. міжвідомч. наук. зб. – К. : КГУ ім. Т.Г.Шевченка, 1981. – Вип. 5. – С. 130–136.
4. 8. Левицкая Т. Р. Пособие по переводу с английского языка на русский / Т. Р. Левицкая, А. М. Фитерман. – М. : Высшая школа, 1973. – 135 с.

5. Левицкая Т. Р. Проблемы перевода на материале современного английского языка / Т. Р. Левицкая, А. М. Фитерман. – М. : МИМО, 1976. – 205 с.
6. Рецкер Я. И. Пособие по переводу с английского языка на русский / Я. И. Рецкер. – Л. : Просвещение, 1973. – 200 с.
7. Федоров А. В. Основы общей теории перевода: Лингвистические проблемы / А. В. Федоров. – [5-е изд.]. – СПбГУ (Филфак) : Филология-три, 2002. – 416 с.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Конан Дойл А. Людина з Бейкер-стріт: [повість та оповідання] / А. Конан Дойл ; [пер. з англ. М. А. Дмитренко]. – К. : Дніпро, 2001. – 447с.
2. Селінджер Дж. Д. Над прірвою у житті: [повісті, оповідання] / Дж. Д. Селінджер ; [пер. з англ. О. Логвиненка, О. Тереха, О. Сенюк, Ю. Покальчука]. – К. : Молодь, 1984. – 272 с.
3. Сэлинджер Дж. Д. Над пропастью во ржи / Дж. Д. Сэлинджер; на англ. яз. – М. : Антология, 2004. – 256 с.
4. Фіцджеральд Ф. С. Великий Гетсбі. Ніч лагідна / Ф. С. Фіцджеральд ; [пер. з англ. М. Пінчевського: Передм. та приміт. Т. Денисової]. – Х. : Фоліо, 2003. – 397с.
5. Conan Doyle A. His Last Bow / A. Conan Doyle. – Harmondsworth : Penguin books, 1997. – 198 p.
6. Conan Doyle A. The Adventures of Sherlock Holmes / A. Conan Doyle. – Harmondsworth : Penguin books, 1994. – 302 p.
7. Hemingway E. A Farewell to Arms / E. Hemingway. – London: Campbell Publishers, 1993. – 320 p.
8. Fitzgerald F. S. Tender is the Night / F. S. Fitzgerald. – Harmondsworth : Penguin books, 1997. – 392 p.
9. Wilde O. The Picture of Dorian Gray / O. Wilde. – Harmondsworth:

Penguin books, 1994. – 256 p.

S. Oliynyk. Preconditions for transformation usage of parts of speech while translating from English into Ukrainian. The article is devoted to the reasons analysis of speech transposition in translation of literary texts from English into Ukrainian. Materials of the research are Ukrainian translations of works by Oscar Wilde, Arthur Conan Doyle, Jerome David Salinger, Francis Scott Key Fitzgerald and Ernest Hemingway. Grammar, word-formation, lexico-semantic, genre and stylistic reasons of transpositions were determined. Such reasons are accounted for by differences of English and Ukrainian language systems and peculiarities of communication in English and Ukrainian. These reasons determine the necessity of transpositions to observe lexical and grammatical standards of the target language in the process of translation.

Key words: source language (SL), target language (TL), transformation, transposition, reason, parts of speech.

УДК 372.881.111.1:371.333(045)

Олена Плотнікова

Он-лайн навчання як засіб отримання полікультурної освіти

Полікультурна освіта та он-лайн навчання стають все більш популярними сьогодні. Метою цієї статті є виявлення взаємозв'язку цих двох, на перший погляд, не пов'язаних між собою явищ. У даній праці виявлені причини, які роблять полікультурне навчання не просто інноваційним, але й необхідним. Також автором надаються переваги, перспективи та ефективні методи отримання освіти за допомогою он-лайн ресурсів.

Ключові слова: полікультурна освіта, інтернет, он-лайн освіта, освітня програма, мультикультуралізм.

Полікультурна освітня програма зарекомендувала себе на Заході як найдемократичніша та найсучасніша, адже має на меті подолання таких проблем як расизм, етноцентризм, класова нерівність та

пригнічення за статевими та соціальними ознаками. Оскільки полікультурна програма ще не є загальнодоступною, спілка американських педагогів на чолі з Денісом О'Коннором запровадили он-лайн ресурс, який надає можливість усім бажаючим отримати полікультурну освіту на державному рівні.

Отже, актуальність статті зумовлена, по-перше, потребою організації сучасного суспільства на засадах гуманізму, свободи, рівності та соціальної справедливості; по-друге, недостатньою кількістю публікацій, присвяченій саме темі он-лайн навчання, яке б охоплювало не тільки державну програму, але й елементи полікультурної освіти.

Зв'язок авторського доробку із важливими науковими та практичними завданнями полягає у вивченні проблем розвитку полікультурного навчання на основі опублікованих раніше матеріалів та статей.

Автором статті було проаналізовано такі наукові публікації та статті, як «Викладання з полікультурною перспективою» Д. О'Конора, «Викладання у полікультурному класі» Е. А. Беллетіні, Е. Ванхорн, «Полікультурна освітня трансформація у вищій освіті» С. Майо.

Стаття присвячується висвітленню таких, раніше не вирішених, проблем, як характеристика он-лайн навчання з елементами полікультурної освіти; доступність інтернет навчання для студентів, які навчаються у закладах, де не впроваджена полікультурна освітня програма; взаємодія студентів та викладачів під час проходження он-лайн курсу.

Наукова новизна роботи полягає у вивченні питання мультикультурної освітньої системи, розглядаючи його саме з ракурсу он-лайн навчання, а також виявлення недоліків та недоробок, які

стають причиною незручностей для успішного користування он-лайн ресурсами для отримання освіти з елементами мультикультуралізму.

Дана стаття представляє методологічне та загальнонаукове значення для бажаючих глибше зрозуміти принципи навчання викладання за полікультурною освітньою програмою як стаціонарно, так і у режимі он-лайн.

У полікультурній освіті акцент робиться на закладені в етнічних культурах цінності, що мають загальнолюдське значення, а отже, сприятимуть розвитку особистості, встановленню добросусідського співробітництва на міжособистісних, державних і міжнародних рівнях. Багато уваги приділяється питанню захисту прав національних меншин: державами членами Ради Європи та деякими іншими було підписано низку документів, наскрізною ідеєю яких є створення умов терпимості та діалогу, необхідного для того, щоб культурне різноманіття було джерелом і фактором збагачення, а не розколу кожного суспільства.

На думку Беннетта полікультурна освіта – це спосіб викладання та навчання, при якому демократичні цінності є основою, та мають на меті просування культурного плюралізму у незалежний світ [2; 302]. Отже ідеї полікультурного навчання співпадають з ідеями більшості американських доктрин, де основними термінами виступають свобода, рівність, толерантність та людська гідність.

Полікультурне навчання розпочинає свою історію у 70-ті роки ХХ століття в Америці. Воно стає необхідним, адже вчені чи не вперше звертають увагу на те, що такі меншини як афроамериканці, латиноамериканці та інші, складають майже 38% від загального населення США, та роблять приголомшливі висновки, вказуючи на те, що до 2050 року їх кількість збільшиться до 50%. Тобто майже половина населення США складатиметься з меншин [1; 8]. Така статистика звичайно не

могла залишитися без уваги, що привело до хвилювання з боку влади. Було вирішено повністю реформувати систему освіти в Америці, адже США, як демократична країна, ставить питання освіти на досить високій рівень. Можливість реконструювання системи викладання та освіти в США мала на меті допомогти американським студентам існувати у плюралістичному суспільстві. Саме тому, полікультурна освіта і сьогодні займає найважливіше місце серед насущних питань, адже освіта, яку молоді люди отримують сьогодні є гарантією кращого життя для усього суспільства завтра.

На думку Джеймса Бенкса полікультурна освіта ставить перед собою наступні завдання:

- Розвивати розуміння та повагу до культурної приналежності.
- Розвивати розуміння права вибору для людей, незалежно від їх раси, статі, фінансових можливостей, мови, сексуальної орієнтації та соціального класу.
- Допомогти дітям зрозуміти необхідність отримання вищої освіти [2; 318].

Беннеттом також були виділені 4 загальних риси мультикультурного навчання, як явища загального та необхідного. По-перше, освітня система повинна надавати рівні можливості та умови для усіх студентів; це сприяє повнішому розвитку внутрішнього потенціалу кожного учня. Полікультурне навчання має орієнтуватися на інтелектуальний, соціальний та особистий розвиток кожного через вивчення історії, традиції, вірувань та звичаїв культурних меншин. По-друге, викладачі повинні розвивати в учнях любов та повагу до полікультурного суспільства. В Америці етнічний плюралізм продовжує зростати, тому дуже важливо вчасно пояснити учням про необхідність прийняття іншого народу, щоб запобігти виникнення конфліктів на культурній основі. По-третє, пояснення кожному з учнів,

що вони не одні у світі, існує ще багато народів, кожен з яких він повинен поважати, як свій власний, адже усі люди рівні між собою. Це допоможе учням покращити міжособистісні стосунки та захистить їх від безглуздих конфліктів. Четвертий пункт має на меті нагадати учням, що вони живуть у демократичному світі, де панує любов, повага, рівність та право вибору. У такому суспільстві не має місця насиллю, злочинам, та будь-якому прояву агресії. Коли людина, звідки б вона не приїхала, опиняється у США, вона повинна відчувати усі ці ідеали та прийняти їх [3; 44].

Деніс О'Коннор став першим, хто прийняв рішення створити он-лайн клас за полікультурною програмою в дусі професійного розвитку он-лайн в університеті Північної Айови. Цей проект було створено лише для досліджень самого автора, адже він не мав досвіду такого «формального навчання» так само як і у сфері дизайну [3; 27]. Підґрунтям для створення подібних курсів була не стільки освітня ідея, а скільки покращення фінансового стану, адже таке навчання не є безкоштовним. Водночас автора цікавила полікультурна освіта з професійної точки зору.

Он-лайн програма з елементами полікультурної освіти, розроблена Денісом О'Коннором, стала однією з перших на Заході та набула великої популярності серед бажаючих отримувати освіту на полікультурній основі, але не маючих змогу робити це стаціонарно. Ця система, після проходження пілотного періоду, була прийнята до використання та набула значної популярності. Характерною рисою цього курсу стає послідовність введення полікультурної програми у навчальний процес. Це полегшує сприйняття нового матеріалу студентами та надає змогу викладачеві ближче ознайомитися з аудиторією.

Перехід від теорії до практики повністю оправдав усі приложені зусилля. Навчальний курс було побудовано навколо списку результатів продуктивності, розроблених університетським відділом дослідження людських відносин. Тож автором було прикладено немало зусиль для розумного поєднання тих знань, які в нього були в запасі, та нового досвіду, отриманого під час детального розглядання полікультурної освітньої програми [3; 62]. Таким чином, наголошується на тому, що постановка цілей та завдань курсу має формуватися до написання учбової програми. Тобто програма розробляється під завдання, а не навпаки. Створення он-лайн програми полікультурної освіти представляє собою умовну межу, яка окреслює періоди розвитку західної освіти – традиційна освіта та освіта з компонентами полікультурності та інтерактиву.

Ця он-лайн програма складається з 6 модулів. Згідно з положеннями, висунутими Денісом О'Коннором, програма полікультурної освіти вводиться у навчальний процес поступово та передбачає викладання та пояснення характеристик різноманітних культур [1; 3]. Вважається, що саме четвертий модуль є найбільш вимогливішим та технічно цікавим за все навчання в курсі. Описуючи створену он-лайн сторінку, Джоана Вандервальд, директор інтернет проекту та технічний редактор, наголошує, що увага студентів зосереджується однаково на матеріалі курсу та на його оформленні. Все це у сукупності більш позитивно відображається на результатах навчання: «Мої пропозиції щодо встановлення послідовності та різноманітності у навчальний процес були доречними, адже нам важливо було подивитися на інструкції очима цільової групи населення і реагувати приблизно так саме, як відреагували б майбутні студенти» [3; 14].

Мультикультуралізм – це більш ніж проста освіта, адже вона охоплює не тільки стосунки між вчителями та учнями, а й привертає увагу батьків до освітніх проблем та потребує їх активного втручання у процес освіти дітей. Вона зачіпає співвідношення між школою та оточуючим світом, до якого відносяться студенти, та без якого неможливо становлення культури спілкування та «здорової» моральної атмосфери у колективі навчального закладу [3; 56].

Отже, стаття присвячена розвитку он-лайн освіти з елементами полікультурної програми. Освітня програма курсу призначена для задоволення вимог, зазначеними для виконання міжнародною аудиторією педагогів. Метою вивчення цього курсу є укореніння в учасників культурних стереотипів, розширення їх самосвідомості та культурної чутливості. Це також допомагає їм подолати негативне відношення до інших, з точки зору національної приналежності, раси, гендерної упередженості та соціального класу. Після подолання цього навчального курсу, надбана самосвідомість допоможе теперешнім студентам бути гарними вчителями в полікультурній школі у майбутньому. Дана стаття стане корисною для дослідників, які працюють над питаннями та проблемами полікультурної освіти не тільки на Заході, але й у нашій країні. Створення єдиного ресурсу он-лайн освіти та упровадження полікультурної освітньої програми в режимі он-лайн виведе вітчизняну систему освіти на новий більш розвинутий рівень.

Література

1. Гулецька Я. Г. Полікультурна освіта студентської молоді в університетах США / Яна Гаврилівна Гулецька // Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук. – К: ТОВ «Олександріна», 2008. – 12 с.

2. Bunch G. C. Pedagogical Language Knowledge: Preparing Mainstream Teachers for English Learners in the New Standards Era / George C. Bunch. – Santa Cruz: University of California, 2013. – pp. 298-341.

3. O'Connor D. Teaching with a Multicultural Perspective / Dennis O'Connor. - Salt Lake City: Western Governors University, 2005. – 77 p.

Plotnikova Olena. On-line education as part of multicultural educational system. Multicultural educational system and on-line education are becoming more popular today. The aim of the article is to investigate connection between these two phenomena and trace the development of on-line graduate courses and their task to teach the concepts and principles of multicultural education. Advantages, prospects and effective methods of on-line education with multicultural elements are considered here.

Key words: *multicultural education, internet, educational programme, system of education, on-line courses, multiculturalism.*

УДК 821.111.08(045)

Ірина Рибалка, Поліна Зайцева

Метатекст у художній літературі (на матеріалі роману В. Скотта «Айвенго»)

Стаття пропонує аналіз метатекста в роману В. Скотта «Айвенго». У ході дослідження було вивчено структуру та особливості метатексту у художній літературі на основі наукових концепції провідних літературознавців ХХ-ХХІ століття. Особливу увагу приділено окремій структурі тексту, а саме, метатекстовим елементам: заголовку, епіграфу. Проведений аналіз дозволив виявити основні функції заголовку та епіграфу у вказаному творі.

Ключові слова: *метатекст, метатекстуальні елементи, метатекстуальна категорія, заголовок, епіграф, передмова.*

Метатекст – це процес співвідношення основного текст з власними претекстами (таким чином префікс «мета-» перекладається як «про», тобто текст про текст), творами, в рамках яких предметом для читача є, по-перше, умовна реальність персонажів, по-друге, процес її створення, та є категорією сучасного літературознавства, лінгвістики та культурології.

Проблема метатекста у структурі художнього твору та його метатекстуальних елементів є актуальною та багатоаспектною у дослідженнях сучасних літературознавців, тому потребує детального вивчення та розкриття, оскільки текст взагалі та метатекст зокрема, є однією з основних структурних одиниць побудови авторської концепції.

Перші спроби теоретичного осмислення цього явища, близьких до сучасного розуміння мета текстуальності були зроблені ще на початку XIX століття. Теоретик німецького романтизму Ф. Шлегель вперше запропонував термін «поезія поезій». Він позначив цим словосполученням «трансцендентальну поезію». Пізніше цей термін використав В. Жирмунський, аналізуючи твори відомого російського письменника Й. Мальденштама, для позначенні того факту, що досліджувані твори презентують рецепцію автора поезій інших поетів. Пізніше французький філософ Ж-Ф. Ліотар та американський літературознавець Фр. Джейсон розробляють теорію «нарратива» та «метатекста», що розуміються як будь-які «роз'яснюючі системи».

Вітчизняні літературознавці (О. Потебня, Р. Якобсон, Ю. Лотман) тлумачили це поняття як конструкцію, що була створена кимось задля передачі комусь уявлень про щось. Сьогодні трактування цього терміну варіюється від «текст про текст» чи «текст у тексті» (А. Попович, М. Майєнова) до найбільш конкретного «авторської розповіді про авторську розповідь» (А. Вербицька) [1; 4].

Вивчення особливостей функціонування метатекста на основі роману відомого англійського письменника В. Скотта, на нашу думку, є доцільним, оскільки вивченням його літературної спадщини займалося багато літературознавців як на його батьківщині, так і за кордоном. Серед найбільш ґрунтовних робіт вітчизняного літературознавства, слід виділити роботи Н. Дьяконової, Б. Реізова, Д. Урнова, які дали глибокий аналіз його творчим доробкам. Однак, проблема метатекста у текстах цього відомого автора досліджена недостатньо.

Дослідниками зазначається, що створюючи новий тип історичного роману, Вальтер Скотт відкрив і особливий тип літературної творчості, особливий метод художнього мислення, що мав величезний вплив на розвиток сучасної йому художньої та філософсько-історичної думки. Романи його були відповіддю на проблеми, поставлені перед європейською свідомістю революційною епохою, і лише цим можна пояснити надзвичайний успіх, яким користувалося його творчість протягом кількох десятиліть [3].

Дослідник творчості В. Скотта, радянський критик Б. Реізов, у книзі «Творчість Вальтера Скотта», зазначає, що письменник створив принципи нової історіографії: «... ідея загальнолюдського єдності зробила Скотта не тільки художником, але й істориком і створила основу для історизму ХХ століття». Новаторство літератора полягало в наступному, щоб створити справжній історичний роман, потрібно точно уявити собі приватне життя тієї епохи, її «звичаї». Історія ж моралі, з його точки зору, – це історія культури, історія суспільної свідомості [3, с. 215].

В. Скотт художньо поєднав історичну правду з вигадкою, пояснюючи доцільність такого поєднання тим, що «найважливіші людські пристрасті у всіх своїх проявах, а також і джерела, які їх живлять, спільні для всіх країн та епох; звідси з незмінністю випливає,

що хоча такий стан суспільства впливає на думки і вчинки людей, ці останні, за своєю суттю, надзвичайно схожі між собою. Тому їхні почуття та пристрасті за характером та своєю напруженості наближаються до наших. І коли автор приступає до роману, то виявляється, що матеріал, який він має, як мовний, так і історично- побутовий, в такій же мірі належить сучасності, як і епос, обраній ним для викладу» [2, с. 305].

Цей вислів демонструє три важливі особливості творчого історичного методу письменника: а) зображення історичних подій крізь сприйняття приватного вигаданого персонажа, провідного любовну інтригу роману і тим самим дотримання історичної точності разом із збереженням обов'язкової романічній інтриги; б) зміна співвідношення переказу і вимислу, створення історичного фону вигаданими персонажами, які є надзвичайно типовими для зображуваної епохи і країни і, тому, в цьому плані вони є історичні (якщо у Шекспіра «попереду йшов переказ, змушуючи своїм авторитетом вірити зображуваному в п'єсі» то «Скотт розгортав літопис як би з іншого кінця, починаючи зі сторінок приватних, маловідомих і вигаданих». Письменник швидше перевіряє, а не підтверджує перекази: «Вальт ер Скотт сам створював канву, представляючи традиційні фігури наново» [1, с. 423]); в) новаторство художньої мови.

Після невдачі з публікацією «Куінху–хол» Скотт, як пише І. Шайтанов, «починає розуміти, що до нього романісти вели читача в минуле, чи то ілюзорне, атмосферу страху і фатальних пристрастей в «готичному» романі, чи то обставлене з бутафорської дріб'язковістю, як у романі «антикварному», Однак, головним завданням, здавалося, було створення картини минулого по контрасту з сьогоденням.

У ході дослідження, було виявлено, що основними видами метатексту у художньому творі В. Скотта «Айвенго» виступають

авторські роздуми про події та героїв твору, а також заголовок, епіграф, авторські відступи, що виконують функції проспекції, зв'язуючої ланки, інформативності, антропоцентричності. При аналізі твору, було встановлено, що основу метатексту складають авторські роздуми про зображені події та характеристика героїв твору, епіграфи, присвята, передмова, заголовок роману.

Акцентуючи увагу на заголовку та передмові роману, слід зазначити, що вони є ключовими ланками метатекста роману. Заголовок, як метатекстуальна категорія виконує функцію зв'язності, а також оцінно-експресивну, інформативну та є засобом вираження авторського задуму та характеристики головного героя [1, с. 422]. Тобто спираючись на заголовок читач може виявити авторську концепцію, активізувати увагу та уяву, налаштуватися на емоційне сприйняття роману.

Окрім того В. Скотт взяв за заголовок роману ім'я зі старовинного вірша, де згадувалися три маєтки, які забрала у предка знаменитого Хемпден в покарання за те, що він вдарив Чорного принца ракеткою, посварившись з ним під час гри в м'яч:

*«Tring, Wing, and Ivanhoe,
For striking of a blow,
Hampden did forego,
And glad he could escape so»* [6, с. 7].

Таким чином, автор поступово вводить читача в атмосферу власних роздумів, створює колорит самого твору та формує горизонт читацьких очікувань.

Сама передмова роману займає в цілому 5 сторінок, присвята – 6 сторінок, у якій В. Скотт дає короткий нарис історії Англії та Шотландії, знайомить читача з самим романом, місцем дії, головними героями, виражає своє ставлення до зображених подій. У передмові та присвяті

В. Скотт виклав свій погляд на те, як повинен використовувати автор історичного роману скарби рідної мови. Він вважав, що письменник історичного роману стоїть перед вирішенням двох завдань: він повинен знайти відповідну манеру оповіді для викладу подій, яке ведеться в третій особі, і виробити мову дійових осіб, створити обдумані мовні портрети. Тому письменник вводить в мову дійових осіб і в своє оповідання різні старовинні вирази, не зловживаючи ними, письменник прагне до того, щоб читач проникся зображуваною ним епохою, перейняв його настрої та емоції: «...*whereas in England, civilisation has been so long complete, that our ideas of our ancestors are only to be gleaned from musty records and chronicles, the authors of which seem perversely to have conspired to suppress in their narratives all interesting details, in order to find room for flowers of monkish eloquence, or trite reflections upon morals.*» [6, с. 10].

Дослідження метатекста роману «Айвенго» встановило, що епіграфи до кожного розділу, які є цитатами з інших творів є змістоутворюючим метатекстуальним елементом, що відтворює атмосферу і своєрідність моралі епохи, її менталітету, а також розкриває ціннісні орієнтації головних героїв.

В цілому, загальна кількість епіграфів у романі – 43, з них 11 – епіграфи, надають характеристику образу Айвенго, 5 – образу Ровени, 4 – Ревеки, 5 – образу старого єврея, 4 – короля Річарда, 5 – цілісного образу рицарства.

На початку самого роману, письменник використовує за епіграф слова з «Одіссеї» Гомера, щоб сформувати горизонт читацьких сподівань, ознайомити читачів з атмосферою колоритом самого твору, налаштувати свідомість та правильне сприйняття подій, оскільки сама поема Гомера є героїчною, тому письменник заздалегідь мав на меті створити досить героїчно-піднесену атмосферу роману:

*«Thus communed these; while to their lowly dome,
The full-fed swine return'd with evening home;
Compell'd, reluctant, to the several sties,
With din obstreperous, and ungrateful cries» [6, с. 15].*

Pope's Odyssey

Аналізі епіграфів, як метатекстуальних елементів, дозволив встановити, що письменник при виборі мав на меті не тільки відтворити колорит, історизм, героїчну атмосферу, але, і, таким чином створити образи головних персонажів, героїчних, в деякій мірі ідилічних, але, водночас, наближених до реальності, до народу.

Так, для створення образу Айвенго, В. Скот, на початку розділів, в яких мова йде про самого героя, його світогляд, характер та подвиги, використовує епіграф з поеми Гомера «Ілліада», щоб звеличити та ідилізувати образ доблесного рицаря:

*«Heroes, approach!» Atrides thus aloud,
«Stand forth distinguish'd from the circling crowd,
Ye who by skill or manly force may claim,
Your rivals to surpass and merit fame.
This cow, worth twenty oxen, is decreed,
For him who farthest sends the winged reed» [6, с. 17].*

Iliad

У цьому аспекті, фігура Айвенго – головного героя – досить метафорична, і навіть дещо модернізована, бо, більше схожа за характером і настроєм на людину XIX століття, головною рисою якої є рицарська доблесть, кодекс честі та усвідомлення того, що вона є носієм ідеї єдності країни.

Слід акцентувати увагу на тому, що у романі виведено кілька головних персонажів, один з яких Річард I, відомий більш як Річард Левине Серце, великий і могутній, доблесний і безстрашний лицар.

Вчинки, які він здійснює не зареєстровані ні в одному історичному документі, але це не особливо турбує самого автора, бо його мета – показати Річарда таким, яким він бачить лицаря сам, в світлі своїх художньо вигаданих портретних замальовках і штрихах. Звідси підтримується концепція автора, щодо використання епіграфів з творів В. Шекспіра «Річард II», «Річард III» для характеристики даного героя:

*«Be Mowbray's sins so heavy in his bosom,
That they may break his foaming courser's back,
And throw the rider headlong in the lists,
A caitiff recreant!»* [28, с. 98].

Richard II

«Shadows avaunt!-Richard's himself again! [6, с. 99].

Richard III

Варто також зазначити, не зважаючи на те, що провідною темою роману є лицарський кодекс доблесті та честі, письменник не залишає свою концепцію в основі якої повинна лежати любовна інтрига, яка є частиною приватного життя героя, таким чином, акцентуючи увагу не тільки на історичних подіях, але і на емоційній перцепції зображуваних подій. Такий підхід письменника підтверджують епіграф з твору В. Шекспіра «Два веронця»:

*«Nay, if the gentle spirit of moving words
Can no way change you to a milder form,
I'll woo you, like a soldier, at arms' end,
And love you 'gainst the nature of love, force you»* [6, с. 145].

«Two Gentlemen of Verona»

Г. Анікін при дослідженні художньої своєрідності «Айвенго» наголошує, що гуманістичний зміст роману, тверезість політичного світовідчуття В. Скотта проступає і в зображенні лицарів та лицарства. Автор вдається до геральдики, роз'яснює принципи лицарського

етикету, традицій. Письменник свідомо відтворює весь необхідний зовнішній колорит епохи, не втрачаючи, однак, тверезої логічної оцінки подіям, тому епіграфом до розділів, де розповідається про героїчну доблесть рицарів, автор звертається до твору Дж. Чосера:

*«The heralds left their pricking up and down,
Now ringen trumpets loud and clarion.
There is no more to say, but east and west,
In go the speares sadly in the rest,
In goth the sharp spur into the side,
There see men who can just and who can ride;
There shiver shaftes upon shieldes thick,
He feeleth through the heart-spone the prick;
Up springen speares, twenty feet in height,
Out go the swordes to the silver bright;
The helms they to-hewn and to-shred;
Out burst the blood with stern streames red» [6, с. 132].*

Chaucer

Отже, аналіз художню концепцію творчості письменника, метатекстуальних елементів романі «Айвенго» дозволяє зробити висновки про те, що В. Скот, як засновник принципу історизму, створив нову концепцію історичного роману. Ключовими позиціями якого є зображення історичних подій крізь сприйняття приватного вигаданого персонажа, провідного любовну інтригу роману і тим самим дотримання історичної точності разом із збереженням обов'язкової романічній інтриги. Змістоутворюючою особливістю є також новаторство художньої мови. У такому розумінні В. Скот вирішує відмовитися від надмірної архаїзації мови, а використовує мову своєї епохи. Також можна стверджувати, що за допомогою метатекстуальних

елементів, В. Скотт реалізував свої новаторські ідеї, які сприяли новому сприйняттю художнього твору та літератури романтизму.

Література

1. Вежбицка А. Метатекст в тексте / А. Вежбицка // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1978. – Вып. 8: Лингвистика текста. – С. 402–425.
2. Наливайко Д. С. Зарубіжна література ХІХ сторіччя. Доба романтизму : підруч. / Д. С. Наливайко, К. О. Шахова. – Тернопіль: Навч. кн. «Богдан», 2001. – 416 с.
3. Реизов Б. Творчество Вальтера Скотта / Б. Реизов. – Л.: Худож. лит., 1965. – 497 с.
4. Смирнова Н.А. «Слова, слова, слова...» Шекспировский метатекст в русской и зарубежной литературе: сб. статей / Н.А. Смирнова. – Нальчик, 2008 – 190 с.
5. Эйшишкина Н. М. Вальтер Скотт / Н. М. Эйшишкина. – М.: Просвещение, 1959. – 354 с.
6. Scot W. Ivanhoe / W. Scot. – La Habana, 1974. – 223 p.

Rybalka Iryna, Zayzeva Polina. Metatext in fiction (based on the novel by Walter Scott “Ivanhoe”) The article deals with the metatext in the structure of the novel by Walter Scott “Ivanhoe”. On the basis of the analysis structure and features of the metatext were studied in the context of leading 20-21-st literary critics’. The main attention is paid to the separate elements of the text structure, its title, the epigraph, the preface, the author’s speculations. On the basis of the investigation, it was established that the basic metatext comprises the title, the epigraphs, the preface.

Key words: metatext, metatext elements, metatext category, title, epigraph, preface.

Переваги E-learning систем та перспективи розвитку дистанційного навчання в Україні

У статті розглядаються складові дистанційної освіти, наводяться переваги електронних навчальних систем над традиційною системою освіти, робиться спроба окреслити найближчі перспективи розвитку дистанційної освіти в Україні та визначити найоптимальніші шляхи впровадження дистанційного навчання в український освітній простір.

Ключові слова: *дистанційна освіта, дистанційне навчання, e-learning системи, IT-технології, електронний контент.*

Дистанційне, а точніше, електронне навчання (від загальноприйнятого терміну e-learning; насправді поняття дистанційне навчання та e-learning нерівнозначні, але в Україні зазвичай трактуються однаково) займає в сучасній системі навчання міцні позиції, органічно доповнюючи очне навчання та різноманітні очні тренінги та курси. Досліджувана **проблема** полягає в тому, що електронне навчання активно використовується як у навчальних закладах, так і на підприємствах і, за даними IDC (International Data Corporation), за ступенем популярності воно вже наздоганяє очне. Провідні світові аналітичні компанії пророкують йому велике майбутнє і стверджують, що світовий ринок систем дистанційного навчання є джерелом великих можливостей для продавців і інвесторів. У багатьох вищих навчальних закладах світу створені центри e-learning, що дозволяють пройти дистанційне навчання з отриманням відповідного диплома; активно розвиваються корпоративні навчальні центри

компаній і державних структур, а річний дохід на ринку e-learning в ряді країн обчислюється вже в мільярдах [1].

Актуальність даного дослідження зумовлена тим, що в останнє десятиліття відбулися значні зміни на ринку праці: зросли вимоги до персоналу, практично у всі сфери діяльності почали широко впроваджуватися ІТ-технології, а сам персонал став більш мобільним. Подібні зміни зумовили необхідність створення умов для безперервної, швидкої, гнучкою, і одночасно високоякісної підготовки кадрів, і оскільки традиційні системи навчання не здатні відповідати даним потребам, знадобився пошук альтернативних систем.

Провідні фахівці у галузі дистанційної освіти (Є. Полат, В. Овсянніков,) стверджують, що основу освітнього процесу при дистанційному навчанні складає цілеспрямована і контрольована інтенсивна самостійна робота студента, який може самостійно визначати послідовність вивчення предметів, вчитися в зручному для себе місці, з індивідуальною швидкістю, а в ряді випадків – і в зручний для себе час [4; 5]. Такі науковці як А. Андреев, М. Леган, А. Хуторской вважають, що основною перевагою e-learning є певна свобода в плані місцезнаходження, часу навчання і його темпів, що робить дистанційне навчання привабливим для тих користувачів, які з тієї чи іншої причини не мають можливості навчатися очно, але бажають підвищити свій освітній рівень [1; 6].

Дана стаття має на меті спробу окреслити найближчі перспективи розвитку дистанційної освіти в Україні та визначити найоптимальніші шляхи впровадження дистанційного навчання в український освітній простір.

Одна з найважливіших переваг e-learning – це менша вартість навчання, яка, за даними аналітичної компанії Cedar Group, в середньому нижче на 32-45%. Цей момент є дуже важливим під час

отримання освіти у вищому навчальному закладі у разі, якщо розмір оплати традиційного очного навчання на комерційній основі виявляється занадто високим. Однак, на наш погляд, не слід вважати більш низьку вартість дистанційного навчання основним аргументом на його користь при отриманні базової освіти в академічному вузі, адже не кожен студент, в силу своїх особистих особливостей, здатний отримати дистанційну освіту: існує певний відсоток людей, для яких єдиною можливим способом сприйняття навчального матеріалу є аудиторна форма навчання, а декому може просто не вистачити дисциплінованості при організації самостійних занять [3].

Наступною важливою перевагою дистанційного навчання є його велика ефективність. Згідно з даними Cedar Group, час навчання скорочується в цьому випадку на 35-45%, а швидкість запам'ятовування матеріалу зростає на 15-25%. Проте слід зазначити, що дана перевага працює не завжди – все залежить від досліджуваного матеріалу і від методу його подачі. Наприклад, проблематично виробити правильну вимову, вивчаючи іноземні мови дистанційно і не маючи достатньої розмовної практики: якщо граматику мови можна освоїти дистанційно, то для оволодіння усною мовою необхідно очне спілкування [2, 54].

Розвиток світового ринку дистанційного навчання триває досить активно, цьому сприяє, з одного боку, підвищення попиту на освітні послуги, а з іншого – розвиток інформаційних технологій і зростання числа користувачів мережі Інтернет.

Найбільша кількість сьогоденних споживачів e-learning продуктів сконцентровано в США і Канаді, а серед європейських країн – у Великобританії, за якою слідують Німеччина, Італія і Франція. У США дистанційне навчання пропонують більш 200 університетів і тисячі коледжів, а кількість онлайн-курсів збільшується приблизно

на 30-40% щорічно. У Великобританії різноманітні дистанційні програми пропонують понад 50 університетів.

Ще більш активно росте число онлайн-курсів, які пропонуються іншими структурами і які є орієнтованими на корпоративний сектор. Наприклад, згідно з прес-релізом компанії British Telecom, тільки вона пропонує для навчання персоналу понад 1,7 тис. програм e-learning [3].

Зростання популярності електронного навчання є відносно стабільним. Так, в США, згідно з останнім звітом аналітичної компанії Sloan Consortium, переважна більшість з розглянутих вищих навчальних закладів підтвердили зростання числа студентів, які обирають один або більше онлайн-курсів. Кількість керівників навчальних закладів, які визнають перспективність онлайн-навчання, також зростає, хоча і повільніше – в США за три роки вона збільшилася з 48,8 до 56%, а кількість опонентів при цьому залишилася практично незмінною.

Всього у світі, за даними компанії Brandon Hall, на кінець 2013 року було близько 100 млн. слухачів різних e-learning-програм, а загальний обсяг ринку дистанційного навчання склав 19 млрд. доларів. На початок 2015 року кількість слухачів дистанційних курсів зросла до 230 млн., а загальний обсяг світового ринку електронного навчання, за попередніми оцінками Gartner, досяг 336 млрд. доларів [3].

Згідно з прогнозами, позитивна динаміка на світовому ринку e-learning збережеться і в 2016 році – за даними компанії Bersin & Associates, обсяги дистанційного навчання в 77% компаній збільшаться, а в решті залишаться приблизно на тому ж рівні. Продовжиться зростання обсягів використання дистанційного навчання і в сфері освіти, хоча темпи, на думку ряду аналітиків, дещо знизяться.

Згідно з даними аналітичної компанії «Асоціація ІТ України», в Україні на даний час можливість здобуття освіти дистанційним шляхом надають близько 40% вузів. Провідні українські ВНЗ і великі навчальні центри (КНУ ім. Т.Г. Шевченка, ХНУ ім. В.Н. Каразіна, Центр дистанційного навчання «Крок» та ін.) пропонують все більшу кількість дистанційних курсів за різноманітними предметними спрямуваннями, йде активний процес локалізації зарубіжного контенту від провідних постачальників, розробляються українські дистанційні курси.

Проте основним чинником, що стримує темпи розвитку ринку e-learning, на нашу думку, як і раніше залишається низька кількість та якість україномовного освітнього електронного контенту, потреба в якому у навчальних закладів є дуже високою. Ще однією серйозною перешкодою для регіонів можна вважати недостатньо розвинену інфраструктуру (відсутність сучасних комп'ютерів, високошвидкісного доступу до мережі Інтернет).

Найбільш перспективними в плані впровадження e-learning варто вважати корпоративний сектор, державні структури і центри перепідготовки кадрів. Освітній сектор, що поєднує вищі навчальні заклади, також є досить перспективним для реалізації комбінованих варіантів навчання (студенти очних курсів вивчають частину предметів дистанційно). Для отримання базової освіти в українських ВНЗ використання e-learning-систем, на думку деяких дослідників, поки є малоперспективним, насамперед через значне зниження кількості абітурієнтів і, як наслідок, переважна більшість абітурієнтів обирає для себе звичний варіант очного навчання [1].

У майбутньому, а точніше до 2020 року, згідно з прогнозами фахівців з агенції American Educational Research Association, дві третини всього навчання буде здійснюватися дистанційно. На нашу

думку, даний прогноз варто вважати занадто оптимістичним, але не підлягає сумніву, що електронне навчання стало гідною альтернативою традиційному і в окремих сферах, насамперед в корпоративній та державній, йому будуть віддавати перевагу, оскільки це єдиний спосіб швидкого навчання за мінімальних витрат [3].

В освітній сфері, так само як і в комерційних навчальних центрах, e-learning продовжить доповнювати традиційний очний варіант навчання, і в більшості випадків найбільш доцільним залишиться змішане навчання, коли частина курсів, залежно від їх специфіки, вивчається традиційним чином, а інша – дистанційно.

Література

1. Андреев А. А. К вопросу об определении понятия «дистанционное обучение» [Электронный ресурс] / А. А. Андреев. – Режим доступа : http://www.e-joe.ru/sod/97/4_97/st096.html.
2. Ибрагимов И. М. Информационные технологии и средства дистанционного обучения : учеб. пособие для студентов вузов / И. М. Ибрагимов ; под ред. А. Н. Ковшова. – М. : Академия, 2005. – 332 с.
3. Открытое образование. Термины и определения / Москов. гос. ун-т экономики, статистики и информатики [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.info.mesi.ru/program/glossaryOO.html>.
4. Овсянников В. И. Дистанционное образование в России: постановка проблемы и опыт организации / В. И. Овсянников ; МГОПУ им. М. А. Шолохова. – М. : РИЦ «Альфа», 2001. – 148 с.

5. Полат Е. С. Теория и практика дистанционного обучения : учеб. пособие для студентов вузов / Е. С. Полат, М. Ю. Бухаркина, М. В. Моисеева. – М. : Академия, 2004. – 228 с.
6. Полат Е. С. Проблемы и перспективы дистанционного образования в средней образовательной школе : докл. [Электронный ресурс] / Е. С. Полат, А. В. Хуторской. – Режим доступа : <http://www.ioso.ru/ioso/senatus/meeting280900.htm>.

Styopin Maxim. The advantages of e-learning and prospects of distance learning in Ukraine. The article deals with the components of distance learning, the advantages of e-learning systems over the traditional system of education are provided, the attempt to outline the immediate prospects of distance education in Ukraine is made. One of the aims of the present article is to determine the most optimal ways of implementing of distance education in Ukrainian educational space.

Keywords: distance education, distance learning, e-learning systems, IT technologies, electronic content.

УДК 81-115

Аліса Темербек

Особливості вербалізації концепту «Страх» в англomовному художньому дискурсі

У статті розглядаються засоби реалізації одного з базових концептів емоційної картини світу - концепту СТРАХ у сучасному англomовному художньому дискурсі. Аналіз зазначеного концепту є актуальним у зв'язку із загальною антропоцентричною спрямованістю сучасних досліджень на вивчення та опис вербалізованих фрагментів емоційного світу людини.

Ключові слова: емоційний концепт, концептуальна картина світу, когнітивно-дискурсивна парадигма.

Одним із пріоритетних напрямів лінгвістичних досліджень у рамках когнітивно-дискурсивної парадигми є вивчення взаємозв'язку мовної системи та емоційної сфери свідомості людини, що зумовлено визнанням активної участі емоцій в індивідуальній когнітивній діяльності. Проникнення емоційності в пізнавальну та номінативно-комунікативну діяльність людини пояснюється тим, що об'єктивно відбиваючи дійсність, свідомість сполучає відображені образи з суб'єктивно-емоційним ставленням до них. Однак, емоції не тільки регулюють процеси сприйняття й інтерпретації дійсності особистістю: вони самі стають об'єктом відображення, організовуючись у свідомості індивіда у вигляді індивідуально та колективно обумовлених когнітивних структур знання - емоційних концептів, які здатні отримувати втілення у семантиці мовних одиниць. Вивченням різноманітних проблем лінгвістики емоцій займалися В.І. Шаховський, О.О. Борисов, М.О. Красавський О.О. Будянська, О.Ю. Мягкова, С.В. Гладь та ін.

Серед найважливіших концептів у структурі англійської концептуальної картини світу (ККС) виділяється ЕК СТРАХ, що концентрує інформацію про емоцію страх та способи й засоби її вербальної репрезентації [105]. Особливості вербалізації ЕК СТРАХ лексичними та фразеологічними засобами вивчалось переважно у порівняльному аспекті на прикладах сучасних російської та французької

Незважаючи на численність лінгвістичних розвідок, спрямованих на вивчення ЕК СТРАХ у сучасній англійській мові, проведений аналіз зазначеного концепту здійснювався на обмеженому корпусі засобів його репрезентації. Крім того, не проводилося виявлення організації останніх у межах категоріально розгорнутого номінативного простору. Досі бракує робіт з фреймового моделювання розгорнутої деталізованої

структури ЕК СТРАХ, а також виявлення закономірностей представлення різних її ділянок номінативними та комунікативними засобами сучасної англійської мов

Актуальність роботи зумовлюється загальною антропоцентричною спрямованістю сучасних досліджень на вивчення та опис вербалізованих фрагментів емоційного світу людини. Своєчасним є також залучення лінгвокогнітивного підходу до аналізу англомовних репрезентантів певних емоційних концептів.

Об'єктом дослідження є засоби реалізації одного з базових концептів емоційної картини світу – концепту СТРАХ у сучасному англомовному художньому дискурсі. Незважаючи на численність лінгвістичних розвідок, спрямованих на вивчення емоційного концепту СТРАХ у сучасній англійській мові, аналіз зазначеного концепту є актуальним у зв'язку із загальною антропоцентричною спрямованістю сучасних досліджень на вивчення та опис вербалізованих фрагментів емоційного світу людини.

У ході дослідження було уточнене поняття “емоційний концепт”, під яким розуміється складний динамічний структурно-смісловий конструкт людської свідомості, який зберігає інформацію про відокремлений фрагмент емоційного буття людини та знаходить вираження у семантиці мовних засобів. Емоційні концепти відбивають знання про емоційно-особистісні якості та психофізичні стани індивіда, інформацію про фізіологічні реакції організму та здійснюють активну інтерпретацію реальності в ментальному світі людини.

Вербалізований засобами сучасної англійської мови емоційний концепт СТРАХ визначається як один з базових концептів емоційної картини світу, комплексне культурно та соціально детерміноване когнітивне утворення, яке фіксує знання про емоцію страх та

локалізується у негативній асоціативно-образній зоні англійської концептуальної картини світу

Аналіз матеріалу показав, що найчастіше у англомовному художньому дискурсі концепт СТРАХ вербалізується низкою стилістичних засобів: епітетів, метафор, метонімії, порівнянь, побудова яких здійснюється на основі зв'язку подібності, суміжності або контрасту з такими аспектами буття, як ЖИВА та НЕЖИВА ПРИРОДА. Одним із базових структуроутворюючих компонентів концептуального змісту емоції страх є знання про психофізіологічні та фізичні реакції людського тіла, які сигналізують про появу та вплив згаданої емоції. Отже, до фокусу уваги попадає комплексний компонент ситуації виникнення емоції страх, який відтворює знання про 1) людину-експірієнцера, яка переживає відповідне емоційне ставлення до деякого фрагменту дійсності, 2) визначений контекстом ситуації обсяг інформації про особливості емоційного стану, у якому вона опиняється, та 3) усе розмаїття симптомів організму індивіда, що свідчать про перебіг страху. У центрі структури ЕК СТРАХ природно знаходиться людина, що є "мірилом усіх речей", відправним пунктом гносеологічного та практичного освоєння дійсності. Набір метафор та метонімії, які експлікують емоційний концепт СТРАХ, фіксує результати взаємодії індивіда зі світом. Страх оцінюється позитивно, якщо його переживання надає людині задоволення, як у наведеному нижче прикладі: *Only titillation, of course. Give people a comfortable little scare on Sunday morning* [125], де переляк від нереальної загрози виступає приємним стимулом у рутині повсякденного життя - пропозиція (*comfortable*): форма страху (*scare*). Своє вербальне оформлення страх може отримувати в одній номінації або в окремому фрагменті тексту, наприклад, для кваліфікації загрози

використовується прикметник *fearful*: *I knew that a thousand fearful accidents might occur* [118].

Через аналіз контекстів вживання номінацій емоції виявлено, що відповідне осмислення страху ґрунтується на досвіді людини, сформованого під час її взаємодії з оточуючою дійсністю. Сучасні лінгвістичні пошуки у руслі когнітивно-дискурсивної парадигми, з одного боку, спрямовані на вивчення національно-мовного матеріалу з метою виявлення та моделювання представлених у людській свідомості різних типів знань про оточуючий світ. З іншого боку, вони намагаються пояснити те, яким чином когнітивні структури відбиваються в лексичній семантиці, відтворити ті механізми завдяки яким вони беруть участь у переробці та комунікації інформації.

Під ЕК розуміється складний динамічний структурно-смісловий конструкт людської свідомості, який зберігає інформацію про виокремлений фрагмент емоційного буття людини та знаходить вираження у семантиці мовних засобів. ЕК як маркери емоційної сфери, відбивають знання про емоційно-особистісні якості та психофізичні стани індивіда, інформацію про фізіологічні реакції організму та здійснюють активну інтерпретацію реальності в ментальному світі людини. Сукупність ієрархічно впорядкованих вербалізованих ЕК визначається нами як емоціоконцептосфера. Ядро ЕКС складають ментальні репрезентації знання про власне емоції як факти прояву діяльності емоційної сфери людини.

ЕКС – цілісний когнітивний конструкт високого рівня абстракції, який локалізується у ККС та частково відбивається у національній МКС. Вербалізований засобами сучасної англійської мови ЕК СТРАХ визначається як один з базових концептів національної ЕКС, комплексне культурно та соціально детерміноване когнітивне

утворення, яке фіксує знання про емоцію страх та локалізується у негативній асоціативно-образній зоні англійської ККС.

Лексема *fear* представляє ядро концепту. Разом з іменником *fear*, до ядерної зони входить дієслово *kg* та прикметник *fearful*. Ядро ЕК СТРАХ відбивають ряд синонімів, очолюваний архілексемою *fear*: *anxiety*, *worry* *ma*. *Fright*.

Виділені блоки об'єднуються у єдину структуру, яка у термінах фреймової семантики моделюється у вигляді концептуальної мережі шляхом поєднання предметноцентричного, посесивного, таксономічного, акціонального та компаративного фреймів. Комплексна фреймова модель ЕК СТРАХ є структурою, яка містить слоти різного рівня генералізації. Її скелет утворюють слоти, що є фреймовими відповідниками виділених блоків семантичної структури ЕК. Представлена модель пояснює особливості формування семантики корпусу номінацій ЕК СТРАХ.

Сучасні лінгвістичні пошуки у руслі когнітивно-дискурсивної парадигми, з одного боку, спрямовані на вивчення національно-мовного матеріалу з метою виявлення та моделювання представлених у людській свідомості різних типів знань про оточуючий світ. З іншого боку, вони намагаються пояснити те, яким чином когнітивні структури відбиваються в лексичній семантиці, відтворити ті механізми завдяки яким вони беруть участь у переробці та комунікації інформації.

Аналіз матеріалу показав, що побудова епітету, метафори, метонімії, порівняння та оксюмору здійснюється на основі зв'язку подібності, суміжності або контрасту з такими аспектами буття, як ЖИВА та НЕЖИВА ПРИРОДА. Набір метафор та метонімії, які експлікують ЕК СТРАХ, фіксує результати взаємодії індивіда зі світом, визначаючи "втіленість" концепту. Через аналіз контекстів вживання номінацій

емоції виявлено, що відповідне осмислення страху ґрунтується на досвіді людини, сформованого під час її інтеракції з оточуючою дійсністю. У зв'язку з цим у смисловій структурі ЕК СТРАХ виділяються фізичний, фізіологічний, інтелектуальний та соціокультурний сегменти, які акумулюють та структурують у своїх межах інформацію соціокультурного та біологічного характеру про емоцію страх.

Література:

1. Борисов О.О. Мовні засоби вираження емоційного концепту страх: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі сучасної англійської художньої прози: Дис. ... канд. філол. наук 10.02.04. – Житомир, 2005. – 254 с.
2. Гладь С.В. Эмотивность художественного текста: семантико-когнитивный аспект (на материале современной англоязычной прозы): Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. - К., 2000. - 223 с.
3. Красавский Н.А. Динамика эмоциональных концептов в немецкой и русской лингвокультурах: Автореф. дис.... д-ра филол. наук. – Волгоград, 2001. – // <http://www.vspu.ru/~axiology/libr/akd/autorefl4.htm>.
4. Шаховский В.И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка. – Воронеж: Изд-во Воронеж, гос. ун-та, 1987. – 188 с.
5. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка (стилистика декодирования). – М.: Просвещение, 1990. – 300 с.
6. Бессонова О.Л. Оцінний тезаурус англійської мови: когнітивний і тендерний аспекти: Дис.... д-ра філол. наук: 10.02.04. – Донецьк, 2003. – 463 с

Alice Temerbek. Peculiarities of Emotion's Verbalization in English Discourse.

The article examines different methods of realization of one of the basic concepts of emotional worldview, concept FEAR in English discourse. The analysis of this concept is actual because of it's general anthropocentric orientation of contemporary researches on the examination and description of the verbal fragments of an emotional world of a person.

Key words: *emotional concept, conceptual worldview, cognitive and discursive paradigm.*

УДК 811.111'373(045)

Юлія Федорова

Специфіка вербалізації концептів базових емоцій (на прикладі англійського художнього тексту)

У статті розглядаються теоретичні основи вербалізації концептів базових емоцій в англійському художньому тексті. А саме, підходи до визначення терміну «концепт», характеристика базових емоцій та підхід до їх класифікації, особливості, способи, засоби та прийоми вербалізації емоцій та основні напрямки досліджень в цій сфері. А також наведені приклади вербалізації концептів деяких базових емоцій в англійському художньому тексті.

Ключові слова: *концепт, вербалізація, емотивність, базові емоції, прийоми та засоби вербалізації.*

Відомо, що художній текст здатен впливати на слухача або читача в емоційному плані. При цьому його емоційний зміст відображається на всіх мовних рівнях (фонетичному, графічному, лексичному, морфологічному, синтаксичному); крім того, домінуючі емоційні змісти і базові концепти виявляються на рівні семантики тексту в цілому. Таким чином, можна говорити про емотивний простір художнього тексту, як його невід'ємну частину. Адже навіть сам термін

"емотивна проза", який використовується багатьма стилістами в значенні "Художня проза", припускає зв'язок з емоціями, а дослідження поезії тим більше неможливо уявити [6, 148].

Актуальність даної статті обумовлена тим, що питання емотивності художнього тексту і методів вербалізації концептів базових емоцій, що стали останнім часом популярними в лінгвістиці, все ще мало вивчені і розроблені. В статті розглянуті різні підходи до визначення концепту, емотивності, виділення базових емоцій, огляд способів створення емотивного простору художнього тексту та вербалізації емоцій в ньому.

Вивчення репрезентації концептів базових емоцій в художніх текстах цікаво тим, що можна «побачити» видозмінену емотивну реальність, пропущену крізь призму творчого бачення творця художнього твору.

Вважають, що знання, засвоєні індивідом, містяться в області несвідомого в "згорнутому" стані. Так, інтерналізовані поняття зберігаються у вигляді образів, які, у свою чергу, продовжують залишатися елементами системи опозицій і тому легко "розгортаються" в концепти. Таким чином індивід не створює структуровані концепти, наново, при необхідності відбувається "розгортання" стислого концепту-образу до стану синтаксичної конструкції подібності/опозиції [2, с. 268].

Термін "концепт" став активно вживатися в російській лінгвістичній літературі з початку 90-х років. Лінгвокультурологічне наповнення цієї лексеми продовжила стаття академіка Д.С. Лихачова, який спирався в ній на погляди С.О. Аскольдова (Алексєєва).

Затвердження в науці терміну "концепт" позначило новий ступінь в досягненні способів, закономірностей і особливостей

взаємодії мови, свідомості і культури, а, отже, і нові аспекти взаємодії лінгвістики, когнітології, культурології, психології, філософії [2, с. 270].

С.О. Аскольдов (Алексєєв) дає концепту таке визначення: "концепти - це індивідуальні уявлення, яким в деяких рисах і ознаках дається загальна значущість. Концепт є уявне утворення, яке заміщає нам в процесі думки невизначену кількість предметів одного і того ж роду. Концепт є утворення розуму" [2, с. 269].

Найпоширеніша точка зору на концепт – це визначення його як лінгвокогнітивного явища. На думку вченої Кубрякової О.С. "концепт (concept, Konzept) – термін, який служить поясненню одиниць ментальних або психічних ресурсів нашої свідомості і тієї інформаційної структури, яка відображає знання і досвід людини; оперативна змістовна одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи і мови мозку (*lingua mentalis*) усієї картини світу, відображеної в людській психіці" [5, с. 90].

Очевидно, що будь який текст викликає в людини той чи інший емоційний стан, а також, є в свою чергу, інструментом зображення емоцій як базових так і похідних та комплексних.

У науковому співтоваристві існує безліч різних поглядів на природу емоційних процесів. Якоїсь однієї, загальноприйнятої теорії досі не розроблено. У зв'язку з цим універсального визначення емоційного процесу також не існує, як не існує і загальноприйнятого терміну для його позначення. Психологи часто використовують в цьому широкому сенсі терміни "афект" і "емоція", проте ці назви в той же самий час використовуються для позначення більш вузьких понять. Термін "емоційний процес" також не є загальноприйнятим, але він, принаймні, не містить неоднозначності.

Теорія диференціальних емоцій бере початок з багатой спадщини зарубіжних теоретиків, які внесли чималий вклад у визначення базових емоцій. В число таких учених, які займалися вивченням базових емоцій, увійшли Уільям Мак-Дугалл, Роберт Вудвортса, Роберт Плутчика, Пол Екман, Керрол Ізард та ін. Усі ці вчені, які представляють різні дисципліни і точки зору, в цілому схильні визнавати центральну роль емоцій в мотивації, соціальній комунікації, пізнанні і поведінці.

У теоріях базових емоцій лежать наступні ключові положення, на основі яких можна визначити, чи є та або інша емоція базовою :

- існує певна кількість фундаментальних емоцій, які утворюють основну мотиваційну систему людського існування;
- базова емоція проявляє себе за допомогою виразної і специфічної конфігурації м'язових рухів особи (міміки);
- базова емоція спричиняє собою виразне і специфічне переживання, яке усвідомлюється людиною;
- базові емоції виникли в результаті еволюційно-біологічних процесів;
- базова емоція робить організуючий і мотивуючий вплив на людину, служить його адаптації;
- базові емоції мають виразні і специфічні нервові субстрати [4, с. 49].

При цьому кожен з авторів різних теорій пропонує свою класифікацію базових емоцій. Але незважаючи на розбіжності в питанні класифікації, найчастіше виділяють 3 види емоцій [3, с. 24]:

- позитивні (радість, захват/захоплення, задоволення, любов)
- негативні (гнів, печаль, страх, відраза, презирство, сором)
- амбівалентні (здивування, байдужість, жалість).

Такі вчені як О.І. Уланович та Мороз М.В. написали ряд робіт по вивченню базових емотивних концептів, зокрема, представлених в англomовній емотивній фразеології. І в результаті проведення дослідження вони виділили наступні базові концепти фразеологізмів емоцій в англійській фразеології, які багато в чому співпадають з базовими емоціями : 1) *happiness, joy* - радість; 2) *surprise* - здивування; 3) *fear* - страх; 4) *shyness* - боязкість; 5) *anxiety* - тривога, занепокоєння; 6) *fury* - лють; 7) *sadness* - печаль; 8) *irritation* - роздратування; 9) *envy* - заздрість; 10) *jealousy* - ревності; 11) *arrogance* - гордовитість, зарозумілість; 12) *guilt* - провина [8, с. 114].

Для вираження емоцій в тексті використовується маса засобів на всіх рівнях мови: сюди входять як невербальні засоби - наприклад, кінесика (жести, рухи тіла, міміка) або інтонація (сукупність просодичних елементів мови: ритм, темп, мелодика, акцентний лад та ін.), так і вербальні. За допомогою емоцій люди отримують особливий досвід, що закріплюється у свідомості, мисленні і мові, яка вербально означає об'єкти і явища навколишнього світу, різні ситуації і їх емоційні оцінки.

Термін "вербалізація" в широкому сенсі охоплює усі способи передання емоцій в тексті, як за допомогою лексичних, так і синтаксичних засобів, оскільки усі ці засоби сприяють посиленню і виділенню певних лексичних одиниць.

Під "засобом" вербалізації емоцій мають на увазі представлення емоцій в тексті за допомогою якого-небудь одиничного мовного явища.

Вивчення вербалізації емоцій в тексті проводив ряд зарубіжних вчених, серед яких С. Гюнтнер, М. Дрешер, С. Нимейєр.

М. Дрешер вивчає використання вигуків в дискурсі та приходять до висновку, що їх використання має метою гармонізацію стилю

спілкування. На її думку, оклики – це не тільки «крики, які йдуть з внутрішнього життя, але й гра»

С. Гюнтнер вивчає репрезентацію емоцій в непрямій мові, розглядаючи «messages about messages» (повідомлення про повідомлення). С. Нимейер розглядає функціонування невербальних способів вираження емоцій в діалогах [6, с. 52].

Більшість зарубіжних лінгвістів, аналізуючи вербалізацію емоцій в мові, найбільшу увагу приділяють вивченню класів слів та окремих лексем, які називають емоції (в термінології В. І. Шаховського). Вітчизняні ж дослідники пов'язують поняття емотивності з оцінюванням ситуації та часто обмежують емотивну лексику словами, які виражають емоції.

В. І. Шаховський, вивчаючи категоризацію емоцій в лексико-семантичній системі мови, зокрема, відмічає, що лексика, яка позначає емоції, емотивною не є, вона – індикативна, логіко-предметна, оскільки «в назвах емоцій відсутній заражаючий компонент» [9, с. 93].

Широку відомість набули дослідження емоційної лексики та ролі метафори в семантичному представленні емоцій, які проводив Ю. Д. Апресян. Так він виділяє три типи емоційних метафор:

1. «Фізіологічний», який передбачає найбільшу ступінь реальної схожості між джерелом та об'єктом.
2. «Когнітивний», який має дещо меншу ступінь схожості.
3. «Культурний», з найменшою ступенем схожості. Метафори цього типу частіше є національно специфічними [1, с. 11].

Всі три типа емоційних метафор не стільки виражають емоції, скільки описують їх, порівнюючи їх з іншими явищами та відчуттями.

Крім того, для вираження емоційної забарвленості можуть використовуватися слова звуконаслідувального типу, а також оклики, які виконують функції вербалізації емоційного стану та ставлення того,

хто говорить, до того, що відбувається, а також безпосередньо показують мовну реакцію того, хто говорить, на різні аспекти комунікативної ситуації [1, с. 22].

У своїх художніх творах У.С. Моем використовує різні засоби та способи вербалізації базових позитивних емоцій. Так, наприклад, у романі «Театр» автор використовує пряму номінацію почуття, для того, щоб показати любов

"Oh, damn it," he sobbed. "I can't help it."

He took a handkerchief out of his pocket and dried his eyes.

("I love him, I love him, I love him.") [7, с. 254].

Для надання більшої театральності У.С. Моем зображає почуття та переживання Джулії у вигляді її власних ремарок, як реакцію на те, що відбувається. Ці коментарі-переживання вказані в дужках – так, як це зазвичай роблять з авторськими ремарками в драматичних творах. А для того, щоб підкреслити всю силу почуття письменник використовує трикратне повторення слова.

Як вже було зазначено вище, внутрішній стан людської психіки може мати зовнішній прояв у вигляді специфічних фізіологічних реакцій.

Зокрема, поява кохання може супроводжуватися зовнішніми проявами, які неможливо контролювати, такими як блідість, рум'янець, підвищення частоти пульсу, фізичне нездужання, хвороба, і цей аспект також знаходить відображення в художньому тексті роману «Візерунковий покрив» :

Suddenly he looked full at her; and because he had held his eyes averted, his direct gaze gave her such a fright that she smothered a cry [12].

Tears sprang into her eyes once more and her heart was very full. The impulse was almost irresistible to fling herself on his breast and crush her lips against [12].

В англійській та російській мовах любов/кохання часто асоціюється не тільки з хворобою, але й з божевіллям.

Саме в такому стані знаходиться Джулія в романі «Театр»:

The blasted fool, why does he talk all that rot? Doesn't he know I'm crazy to marry him? Why doesn't he kiss me, kiss me, kiss me?[7, с.121].

Таке ж кохання-божевілля, кохання-хворобу бачимо ми і в романі [«Тягар пристрастей людських»](#).

I've been sick with love for you ever since I saw you, but now - that man [11].

Цікаво відмітити, що в англійській мові з'явилося слово *love-sick*, прикметник, який дає характеристику людині, яка знемагає від любові, є змарнованим любов'ю.

Схожі прийоми У.С Моем використовує для зображення позитивної емоції – задоволення в романі «Театр». Ми знову бачимо приклад прямої номінації почуття.

She was so pleased with her performance that when she had got into her room and somewhat noisily locked the door, she paraded up and down bowing right and left graciously to her obsequious retainers [7,с. 64].

Крім того, для підсилення ефекту та більш яскравого зображення переживання автор метафорично описує поведінку героїні, тут вона наче володарка, королева в оточенні слуг.

Практично такий самий прийом ми бачимо в іншій частині роману «Театр», де автор зображує іншу позитивну емоцію – радість.

Julia tore off her clothes, and flung them with ample gestures all over the room. Then, stark naked, she skipped on to the bed, stood up on it for a moment, like Venus rising from the waves, and then throwing herself down stretched herself out. 'What's the idea?' said Evie. - 'I feel good'. [7,с. 81].

Автор описує зовнішній прояв емоції. Джулія радіє внутрішній свободі, яка знов повернулася до неї. В даному уривку письменник

порівнює її з Венерою. Сама ж героїня описує свій емоційний стан синонімічною емоцією до радості у досить широкого уживаному словосполученні «*I feel good*».

Беручи до уваги теоретичні моменти, та наведені приклади можна дійти висновку, що на сучасному етапі вивчення вербалізацій емоцій в тексті можливе виявлення наступних напрямків досліджень:

- 1) вивчення окремих емотивних лексем;
- 2) вивчення лексико-семантичних груп емотивної лексики;
- 3) вивчення синонімічних та антонімічних відношень емотивної лексики;
- 4) вивчення семантично/тематичних полів, які охоплюють емотивну лексику;
- 5) вивчення ролі метафори в семантичному представленні емоцій;
- 6) кореляція лексиконів емоцій різних мов світу;
- 7) критерій емотивності мови та його знаків;
- 8) співвідношення лінгвістики та паралінгвістики емоцій;
- 9) емотивний семантичний простір мови та емотивний змістовний простір мовної особистості.

Так, у своїй дисертації Ю.В. Юсева виділяє наступні процеси і засоби вербалізації емоцій:

1. Номінація емоції за допомогою ключового слова
2. Опис емоційного стану, який може бути
 - а) стилістично нейтральним
 - б) стилістично маркованим, що залучає:
 - вживання експресивних засобів
 - вживання стилістичних прийомів (лексичних і синтаксичних)

[10, с. 28].

Механізм прямої номінації емоційного стану виражається рядом різновидів мовних засобів як в структурному, так і в семантичному планах.

Механізм опису емоцій з точки зору лінгвістичної стилістики може бути представлений двома різновидами: стилістично нейтральним і стилістично маркірованим описом. При цьому стилістично нейтральний опис реалізується в тексті твору переважно через опис зовнішніх емоційних реакцій людини [6, с. 38].

Механізм стилістично маркованого опису емоційного стану реалізується експресивними засобами і стилістичними прийомами як в мові автора, так і в мові персонажів.

Практичний лінгвістичний аналіз емотивності художнього тексту дозволить нам проникнути на творчу кухню будь-якого художника слова і адекватно інтерпретувати авторський задум створення твору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Апресян В.Ю. Семантические типы эмоциональных метафор / В.Ю.Апресян // Эмоции в языке и речи: Сборник статей / Под ред. И.А. Шаронова. – М.: РГГУ, 2005. – С.9-31.
2. Аскольдов-Алексеев С.А. Концепт и слово / С.А. Аскольдов-Алексеев // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста. – М.: Academia, 1997. – С. 267 – 279.
3. Вилюнас В.К. Психология эмоциональных явлений / В.К. Вилюнас – М.: 1976. – 142 с.
4. Ильюшина Е.С. Эмоции и их выражение в языковой картине мира / Е.С.Ильюшина // Филология и культура: Тезисы II-ой Международной конференции, 12-14 мая 1999 г. – Отв. ред. Н.Н. Болдырев. Редколл: Е.С. Кубрякова и др. – В 3 ч. – Ч. 1. – Тамбов: Изд-во ТГУ им. Г.Р. Державина, 2007. – С. 48 – 50.

5. Кубрякова Е.С. Концепт / Е.С.Кубрякова // Краткий словарь когнитивных терминов. – М.: Изд-во МГУ, 1996. – С. 90-93.
6. Марандина Е. Л. Принципы интерпретации эмотивного пространства художественного текста / Е.Л Марандина // Текст как единица филологической интерпретации: материалы Всероссийской научно-практической конференции с международным участием. – Новосибирск : ООО «Немо Пресс», 2011 – С. 146 – 150.
7. Моэм У.С .Театр : Книга для чтения на английском языке / У.С. Моэм. – СПб.: КОРОНА принт, КАРО, 2010. – 384 с.
8. Уланович О.И. Концепты эмоций в англоязычной эмотивной фразеологии / О.И.Уланович, М.В. Мороз // Актуальные проблемы германистики, романистики и русистики: Материалы ежегодной международной научной конференции 1–2 февраля 2013 г., г. Екатеринбург, Россия. – Часть 2. – Екатеринбург: УГПУ, 2013. – С. 114 – 118.
9. Шаховский В.И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка / В.И Шаховский. – Воронеж: Воронежский университет, 1987. –192 с.`
- 10.Юсева Ю. В. Механизмы вербализации эмоционального состояния литературного персонажа в англоязычной художественной прозе: дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 / Юсева Юлия Владленовна ; Москва, 2011. – 194 с.
- 11.Maugham W. Somerset. Of Human Bondage /W.S. Maugham. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.rulit.net/books/of-human-bondage-read-90680-1.html>
- 12.Maugham W. Somerset. The Painted Veil/W.S. Maugham. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.rulit.net/books/the-painted-veil-read-168131-1.html>

Julia Fedorova. Verbalization of concepts of basic emotions in English artistic text. The article deals with the theoretical basis of verbalization of concepts of basic emotions, such as approaches to definition of term "concept", characteristics of basic emotions and approach to their classification, peculiarities, methods, means and ways of verbalization of emotions and principal directions in research of this area. There are also examples of verbalization of concepts of some basic emotions in English artistic text given in this article.

Key words: concept, verbalization, emotive component, basic emotions, means and ways of verbalization.

УДК [811.161.2]+[811.161.1]+[811.111]'373.7

Тетяна Шевчинська

Порівняльно-функціональна семантика оцінки

(на матеріалі компаративних фразеологічних одиниць в українській, російській та англійській мовах)

У статті розглядаються особливості функціональної семантики оцінки фразеологічних компаративів в українській, російській та англійській мовах.

Ключові слова: семантика, оцінка, фразеологічний компаратив, кореляти.

В умовах поглиблення взаємовідносин між народами світу дослідження духовної сфери життя та культури людства визначають специфіку проблематики сучасних філологічних студій. Актуальними є розвідки, що підтверджують генетичний зв'язок мовних культур і мовних систем у цілому. Дослідження міжмовних відповідників вимагає не лише ґрунтовного і різнобічного проникнення в матеріальне та духовне середовище певної національної культури, традицій, звичаїв, що необхідне при вивченні лексичних та фразеологічних одиниць, які мають кореляти або відсутні в інших мовах, але й передбачає аналіз національних особливостей прототипів

універсальних понять, а також вивчення унікальності національного характеру і ментальності певного етносу, що знайшли своє відображення у мовних фактах.

Переважає більшість лінгвістичних досліджень сфокусовано на вивченні категоризації світу та принципів вербалізації ментальних одиниць (концептів) і їх функціонування в мегатексті та одночасне зіставлення останніх з аналогічними одиницями інших мов із метою виявлення культурно значимої інформації й культурно детермінованих концептів певної мови [3, с. 8].

У даній статті ми маємо за мету дослідити функціональну семантику оцінки фразеологічних компаративних одиниць в українській, російській та англійській мовах. Реалізація мети передбачає вирішення наступних завдань: 1) окреслення основних питань, що виникають при зіставленні семантики оцінки фразеологічних компаративів; 2) встановлення універсальних для досліджуваних мов тенденцій у формуванні оцінки; 3) виявлення етноспецифіки, властивій кожній з мов.

Дослідження було виконано в рамках зіставного методу з використанням компонентного та семного аналізу. Джерелом матеріалу є лексикографічні довідники та Великий тлумачний словник сучасної української мови.

Сприймання людиною будь-яких явищ повсякденного життя мають у нашій свідомості певну цінність, тобто оцінювання виступає як невід'ємний компонент пізнання, в основу якого покладено ціннісний підхід до явищ природи і суспільства, без якого неможливі а ні діяльність, а ні саме життя людини, що має різноманітні потреби, інтереси і прагнення [6, с. 271]. Як акцентує Н. Д. Арутюнова, природа оцінки завжди відповідає природі людини, оскільки «оцінюється те, що потрібно (фізично і духовно) людині та людству» [1, с. 181].

Загальновідомо, що діяльність суб'єкта ґрунтується на цінності предмета чи явища й має об'єктивний характер, але в той же час завжди включає певну частку суб'єктивності, яка зумовлена індивідуальними особливостями сприйняття предметів або явищ, що знаходить своє відображення у відмінностях схвалення / несхвалення суб'єктом об'єкта оцінки [6, с. 271]. Життя суспільства, як відоме, відображається в його мові, а отже, народ виражає себе найповніше й найточніше у фразеологічному фонді національної мови, який, на думку М. П. Кочергана, є найбільш самобутнім її явищем. Характерно, що мова – це єдиний об'єктивний елемент культури, в якому найповніше відображена специфіка суб'єктивних культурних форм. За В. фон Гумбольдтом, мова є безпосередньою «матерією культури» («Ми не бачимо на місці культури нічого, крім мови» [4, с. 49]), тобто єдиним матеріальним виявом духу і культури як частини цього духу. Однак твердження про те, що мова є відображенням об'єктивної реальності, досить умовне, адже взаємозв'язок «мова – реальність» завжди опосередкований певним культурним соціумом, а також індивідуальною свідомістю і підсвідомістю.

Зацікавлення компаративними фразеологічними одиницями або стійкими народними порівняннями розпочинаються від часу їхнього виникнення та побутування. Здавна було відзначено ці своєрідні структурні утворення та відшуковано специфічні риси та мотиви їхньої появи в багатьох мовах світу. Протягом останніх двох десятиріч спостерігаємо новий етап типологічного наукового дослідження фразеологізмів у працях Л. Г. Авксентьєва, М. Ф. Алефіренка, Я. А. Барана, Н. С. Ляшенко, А. Ф. Марахової, В. М. Мокієнка, І. В. Кузнецової, С. М. Муниця, В. М. Огольцева, А. О. Івченка та ін. Значна увага приділялася вивченню фразеологічних компаративів у національних мовах, зокрема Л. М. Гогієванідзе, В. І. Христової, Г. І.

Абрамової, А. М. Найди, Г. І. Ісіної, К. І. Мізіна та ін. Але суперечливість компаративних фразеологічних одиниць зумовили існування низки невирішених питань, пов'язаних із дослідженням способів сприйняття, усвідомлення та оцінювання світу, зокрема різнорівневе співвідношення національного й універсального в цих специфічних знаках лінгвокультури.

Сучасні фразеологічні корпуси досліджуваних мов, до яких належать і компаративні фразеологічні одиниці – зібрання відносно нових утворень, універсальною ознакою яких є контамінація різночасових світоглядних пластів. Лінгвістичне дослідження фразеологічних компаративів базується на визнанні їх як аналітичних мовних форм, які мають своєрідну структуру та семантику, а саме: компаративну модель, образи-еталони, і виконують в мовленні емотивно-експресивну та інтенсифікувальну функцію [5, с. 140]. Об'єктивність пошуків прямих і латентних способів кодування ментальних установок фразеологічних порівнянь значною мірою залежить від урахування таких особливостей аналізованих одиниць, як універсальність і своєрідність становлення, що передбачає синхронно-діахронний підхід до їх розгляду та вимагає застосування принципів зіставлюваності і системності, що є передумовою адекватного відбору матеріалу для аналізу.

Конвергентна кількісна репрезентативність компаративних фразеологічних одиниць у міжмовному зіставленні не є ознакою світоглядної ізоморфності, однак у багатьох випадках кількісна дивергентність вказує на певні якісні міжкультурні невідповідності.

Проаналізовані нами англійські, українські та російські фразеологічні порівняння, у яких рослинні компоненти несли у собі національну символіку, чітко демонструють наявність фразеологічних порівнянь із флоролексемами-корелятами, які, однак, мають різну

ідіоетнічну символіку і саме оцінку, що є наслідком осмислення й відображення дійсності крізь призму її сприйняття етносом. Причину такої невідповідності В. фон Гумбольдт пояснював тим, що «різні мови – це зовсім не різні позначення однієї й тієї ж речі, а різні її бачення» [4, с. 349].

Грунтуючись на теоретичних засадах цього видатного лінгвіста, В. М. Манакін так пояснює специфіку різних мов: «[...] специфічні комбінації універсальних за своєю природою і в принципі обмежених за обсягом смислових ознак (сем) створюють неповторну самотність семантики різних мовних культур та, безумовно, є також основою будь-яких семантичних змін у синхронії та діяхронії» [4, с. 116]. Так, еквівалентні гіпероніми *grass* / *трава* в англійській мові символізують молодість, а в українській щось несмачне. Пор.: **англ.** *as green as grass*; **укр.** *як трава* – несмачний (про їжу).

Кореляти *weed* / *бур'ян* також стали підставою для створення абсолютно різних КФО, хоча в обох досліджуваних мовах компаративи вмотивовані біологічними властивостями цієї рослини: в англійській мові – швидкого зростання, а в українській мові – відсутністю у рослини перцептивного сприйняття довкілля і, як наслідок, відсутністю мислення, розумових здібностей: **англ.** *grow like a weed*; **укр.** *дурний як бур'янина*.

Назва рослини *горох* *Pisum* в англійській мові через дуже подібний вигляд насіння символізує ідентичність: *as like as two peas*. В українській мові назва цієї культури послужила основою для створення ряду фразем із різноманітними семантичними значеннями: *як горох при дорозі* – дуже погано; *як горохом сипати* – говорити дуже швидко; *як об стінку горох* – ніщо не діє; не впливає.

У деяких випадках назви різних рослин в англійській та українській мовах мають синонімічне значення. Так, символом гіркоти

для англійців є екзотичні рослини алое Aloe (у подальшому - кімнатна) та чорнильний горішок Galla: *as bitter as aloes; as bitter as gall*. На вибір для цієї символіки саме екзотичних рослин вплинула, на нашу думку, колонізаторська політика, яку свого часу вела Велика Британія. Це стало одним із факторів для подальшого пізнання властивостей рослин, що росли на інших континентах, тоді як для українців це поширений у природному ландшафті полин Artemisia та культивовані городні культури хрін Armoгасіа та редька Raphanus: *гіркий як полин; гірше печеної редьки; гірш за гірку редьку; як гірка редька; хрін від редьки не солодший*.

Молодість, свіжість та врода в англійській мові порівнюється із квіткою рослини маргаритка Bellis. Мотивація цієї КФО, зумовлена не лише позитивною оцінкою зовнішнього вигляду квітки, а й, можливо, впливом латинського bellus гарний: *fresh as a daisy*.

В той же час типовими для української мови є компаративи, у яких компонентами є назви рослин барвінок Vinca та любисток Lygustrum. Це зумовлено народними повір'ями стародавніх слов'ян про те, що коли мити дитину відваром барвінку або любистку, то вона виросте вродливою і щасливою: *як купаний у барвінку; молодий як барвінок; мов купаний у любистку*.

Особливе місце у картині світу українців займає мак Papaver. Ця рослина, поширена у ландшафті, здавна стала культивуватися слов'янами. Мак використовувався ворожками, а також у повсякденному житті як харчовий продукт. Через червоний колір квітка стала символом дівочої вроди. Ці та інші фактори стали підставою для появи наступних КФО: *почервоніти як мак* (КФО вмотивована кольором квітки), *гарна як маківка* (позитивна оцінка зовнішнього вигляду рослини), *спати як після маку* (заспокійлива дія, снодійний ефект на організм людини), *тихо хоч маком сій* – дуже тихо, безвітряно

(цей компаратив вмотивований дуже легкою вагою насіння маку та його застосуванням у практичному житті людини), як *за гріш маку* – дуже багато (порівняння зумовлене біологічними властивостями рослини, а саме її високою плодючістю), *бідний як мак начетверо* – дуже бідний (мотивація цієї КФО – у дуже малому розмірі макового насіння).

Нами також зафіксоване фразеологічне порівняння *обдирати (обдерти, облуплювати), як липку*. Це сполучення має значення *грабувати, забираючи все дочиста; брати, стягати дуже велику плату (податок, викуп)*. Мотиваційною основою є застосування рослини у практичному житті людини, коли у давнину обдирали кору липи *Tilia* для виготовлення предметів повсякденного вжитку.

Характерною тенденцією для англійської мови є вживання назв ягідних культур у якості компонента фразеологічних порівнянь. Так, плодючість смородини *Ribes* символізує собою багатство: *money as plenty as blackberries*, а забарвлення плоду агрусу *Grossularia* – зелений колір: *as green as a goosberry*. Крім того, для англійської мови є специфічною наявність КФО із компонентом чортополох *Carduus*: *as light as thisledown*. Це порівняння вживається у значенні *граціозний*, тоді як у слов'ян рослина чортополох здавна застосовувалася у ритуалах для залякування злих духів, нечистої сили через колючість.

Специфічну групу в українській мові становлять КФО, у яких назви рослин не несуть у собі певної символіки або оцінки. Вони вживаються у несподіваних контекстах і у більшості випадків позначають недоречність, несподіванку, дискомфорт тощо. Такі несумісні комбінації, як правило, створюють ефект комічного, яке на думку Ш. Баллі, «виявляється в результаті несподіваного сполучення не сполучуваного або порушення природного порядку речей» [3, с. 215]. Пор.: *вискочити як Пилип з конопель; як Сірко з пасльону;*

вискочити як козак з маку; висунутися як голий з маку; мов Кузьма з маку; дурний як сосновий пень; як голий у кропиві; вліз як свиня у моркву; витривічився як жаба в капусті; вилупив очі як цибулі; така правда, як на вірбі груші тощо.

Як бачимо, у даних фразеологічних компаративах важко простежити аксіологічність або раціональність зв'язку між планом змісту та планом вираження на основі їхньої структури [5, с. 30]. Тому немає підстав для того, щоб вважати флоролексеми у даному випадку символами. Досить часто такі порівняння вважають ірраціональними або навіть невмотивованими, яки не мають ознаки цінностей. Однак, на нашу думку, називати ці фразеологічні порівняння невмотивованими було б недоцільним. Вони є продуктом мовленнєвої діяльності суб'єкта, що передбачає певну цільову настановку. Крім того, фразеологічні компаративи являють собою сукупність мовних знаків, як і похідні слова, головною рисою яких, з т. з. О. С. Кубрякової, є вмотивованість [3, с. 5-10].

Найвірогіднішим є те, що мотиваційна основа цих порівнянь закладена ще у давніх фольклорних, міфологічних традиціях, що не дійшли до сучасного мовця у повному вигляді. У процесі еволюції мови відбулася фразеологізація даних компаративів. Таким чином, ми вважаємо, що тут має місце випадок так званої прихованої мотивації, про яку писав В. Г. Гак [4].

Специфічність в англійській мові виражається ще й фенологічними властивостями рослини (її залежність від сезонних явищ). В англійських компаративах *as welcome as the flowers in May* та *as tall as maypole* символікою наділені не лише денроніми *flowers* і *maypole*, але й назва місяця *May*. В наївній картині світі весна являє собою важливий етап космологічного циклу, який реалізується як у природі, так і в житті людини. У цих сполученнях реалізовано

міфологеми ще з тих часів, коли стародавні кельти співвідносили час (у даному випадку прихід весни) із світовим деревом. Незважаючи на те, що рослинний світ є нижчою формою буття порівняно із людською чи навіть тваринною, через назви рослин суб'єкт пізнає життєві процеси в чітко окресленому ціннісному середовищі і, врешті решт, самого себе.

Спільна ознака ієрархій народних цінностей, як показує аналіз фразеологічних компаративів, українців і росіян – відсутність чітко окресленої позиції щастя і розуму. Ця особливість є аломорфною ознакою колективної свідомості східних слов'ян, що відрізняє їх від англійців та американців, в уявленнях яких щастя превалює над розумом. Дивергентними в українсько-російському міжкультурному зіставленні є універсальні в своїй основі побутові уявлення про час, які в українській концептосистемі більше наближені до європейських. У російській фразеологічно вербалізованій градації цінностей статус часу значно занижений, що зумовлено реалізацією ситуацій неекономного витрачання часу, а також високою оцінкою компонента «пора» опозиції «час – пора», яка актуалізується тільки в російській побутовій свідомості. Особливістю англійської побутової свідомості є цінність поняття «добре ім'я дорожче від багатства», яке широко репрезентовано у фразеологічному фонді українській та російській мовах, але уявлення про порядність у колективній свідомості британців безпосередньо пов'язані зі славою та честю і трактуються як їх передумова.

Народні уявлення про багатство і бідність, відображені в пареміях досліджуваних слов'янських і германських мов, мають значно вищий ступінь універсалізації, ніж відповідні уявлення про багатих і бідних, що зумовлено історико-культурними та економічними умовами побутування різних народів. При універсально високій позитивній оцінці багатства найвищий ціннісний статус воно здобуває у побутовій

свідомості носіїв англійської мови, проте загалом аналіз різномовних фразеологічних порівнянь вказує на дивергентну кваліфікацію матеріальних цінностей у слов'янській і британській побутовій свідомості. Для слов'ян, на відміну від представників англосовітського світу, важливішими є стосунки між людьми, ніж матеріальні блага і грошові відносини. Ставлення до багатіїв послідовно негативне лише в стереотипних уявленнях українців. Бідність вважається злом (нещастям) у всіх зіставляваних культурах, репрезентованих в аналізованих мовних одиницях, однак оцінка бідних варіює від позитивної в колективній свідомості східних слов'ян, до здебільшого пейоративної в народних переконаннях носіїв англійської мови.

Універсальність в семантиці оцінки можна вважати як базову характеристику фразеологічних корпусів зіставляваних мов, що зумовлена загальнолюдськими особливостями мислення, тенденцією до образного передання уявлень про ціннісне середовище, а також історією взаємовпливів і запозичень. Ці особливості є причиною існування різномовних фразеологічних еквівалентів, які виникли на основі подібних форм мислення та системи оцінювання в аналогічних життєвих ситуаціях.

Отже, спираючись на результати, які були отримані в працях провідних лінгвістів у дослідженнях з типологічного мовознавства, підтверджених нашим матеріалом, можна зробити висновки, що в компаративних фразеологічних одиницях сконденсовано весь складний комплекс культури та психології певних етносів, неповторний спосіб його абстрактного мислення, що впливає на емотивно-оцінне та стилістично марковане ставлення комунікантів до дійсності.

Система компаративних фразеологічних одиниць є історично рухливою, яка зазнає в процесі розвитку змін. Більш успішному вирішенню проблеми динаміки функціонування фразеологічних

порівнянь сприятиме дослідження семантики оцінки фразеологічних компаративів, у яких відбиваються явища та факти різних періодів історії етносу.

Література

1. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека / Нина Давидовна Арутюнова. – М.: Языки русской культуры, 1999.
2. Кочерган М.П. Основи зіставного мовознавства: Підручник. / Михайло Петрович Кочерган. – К.: Видавничий центр «Академія», 2006. – 424 с.
3. Левченко О. Фразеологічна символіка: лінгвокультурологічний аспект / Олена Петрівна Левченко. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2005. – 352 с.
4. Манакин В. Н. Сопоставительная лексикология / Владимир Николаевич Манакин. – К.: Знання, 2004. – 326 с.
5. Мізін К. І. Компаративна фразеологія: Монографія / Костянтин Іванович Мізін. – Кременчук: ПП Щербатих О. В., 2007. – 168 с.
6. Приходько Г. І. Оцінка як міждисциплінарна категорія / Ганна Іллівна Приходько // Сучасні дослідження з іноземної філології. Збірник наукових праць. Вип. 6. / Відп. ред. Фабіан М. П. – Ужгород, 2008. – С. 271-276.
7. Яременко В. В., Сліпущко О. М. Новий тлумачний словник української мови / Василь Яременко, Оксана Миколаївна Сліпущко: В 4 т. – К.: Аконт, 1998. – Т. 1-4.

Shevchinskaya T. Comparative and Functional Semantics of Evaluation based on t comparative phraseological units in English, Ukrainian and Russian. The article deals with the peculiarities of functional semantics of evaluation of comparative phraseological units in English, Ukrainian and Russian.

Key words: semantics, evaluation, phraseological comparative / simili, correlate.

Функціонування фразем з компонентом *horse* в англійській мовній картині світу

Дослідження присвячене питанню функціонування назв тварин в англійській мовній картині світу. Встановлено кількісні характеристики вживання анімалізмів у структурі фразем англійської мови. Описано важливий фрагмент англійської мовної картини світу через призму анімалізму horse. Автором виявлено фактори впливу на формування національної зоосимволіки, її аксіологічного потенціалу й умотивованості.

***Ключові слова:** зоолексема, символ, фразема, анімалістичний компонент, аксіологічний потенціал, картина світу, вмотивованість.*

Взаємодія людини із навколишнім світом, у тому числі із тваринним з давніх часів створювали передумови для формування образу світу. В етносвідомості виникали певні сценарії, які знаходили своє відображення у мовній картині світу. Пізнаючи об'єктивний світ, людина свідомо або мимоволі порівнювала себе із об'єктами довкілля. Результати цього досвіду втілювалися у мовних одиницях. Особливо яскраво це виявляється у стійких словосполученнях. Фразеологічний корпус мови є не вичерпною, а, отже, завжди, **актуальною** темою для дослідників.

Характерною рисою фраземи у будь-якій мові є наявність у ній слова-символа. Загальновідомо, що найчастіше символом виступають назви поширених об'єктів навколишнього світу, зокрема, анімалізми. Зоолексеми є одним з найдавніших прошарків у мові та народній символіці, адже спостереження за тваринами, їхньою поведінкою велися ще первісною людиною.

Зоосимволіка виступала предметом досліджень багатьох вчених. Так, О.А.Куцик досліджувала слова-символи на матеріалі української та російської мов [6]. А. Вежбицька та Е. Рош вивчали характеристики прототипового образу птахів [3; с. 9]. О. Є. Туленцевою досліджувалися структурно-семантичні, ономазіологічні й когнітивні характеристики орнітономінацій [8]. Крім того, функціонування тваринних образів у слов'янських мовних картинах світу досліджувалося у працях О.Л. Березовича, Т.В. Леонтьєвої, С.М.Толстої та ін. [1; 9; 7]. У зіставному аспекті вивчалися зооморфні картини світу Т.І. Гончаровою, яка досліджувала цю проблематику на матеріалі еталонних порівнянь [4].

Однак через яскраво виражений антропоцентризм сьогоденного мовознавства виникає необхідність у дослідженні фразеологічних одиниць із когнітивної точки зору. Вивчення фразем із анімалістичним компонентом у цьому аспекті видається нам актуальним, оскільки людина у центрі світу бачить саме себе і відображає явища, предмети, об'єкти довкілля, сприймаючи їх за своїм образом. Цілком закономірно, що якості тварин є найбільш близькими та зрозумілими людині, оскільки фауна є частиною живої природи.

Мета нашого дослідження – виявлення особливостей функціонування зоонімів у структурі англійських фразеологічних одиниць.

Розв'язання поставленої мети передбачає вирішення наступних **завдань**:

- встановити кількісні характеристики вживання анімалізмів у структурі фразем англійської мови;
- описати важливий фрагмент англійської мовної картини світу через призму анімалізму *horse*;
- дослідити фраземи з точки зору аксіологічного потенціалу;

- провести аналіз мотивації фразеологічних одиниць із анімалістичним компонентом.

Об'єкт нашої розвідки – процес функціонування анімалізмів в англійських фразеологічних одиницях.

Предмет дослідження – фрази з компонентом *horse*.

Вибір саме цієї назви є не випадковим. Оскільки виникнення прамови пов'язують із використанням індоєвропейцями бронзи, коней і колісниць, то цілком імовірно, що саме лексема *horse* є одним із найдавніших слів-символів, що функціонують у мовній картині світу.

Джерелом фактичного матеріалу став англо-російський фразеологічний словник: А.В.Кунин. Англо-русский фразеологический словарь [5].

Методом суцільної вибірки нами було вибрано 143 фразеологізми, що містять у собі назви тварин. Кількісне оброблення даних дає наступну інформацію щодо частотності вживання у них певних анімалізмів. Статистичні дані показують, що найвагомішу частку займають групи «Птахи» (36), «Свійські тварини (кіт/собака)» (29), «Худоба» (29). Як видно, в останніх з них зафіксовано паритетні показники.

Дещо меншими за кількістю є групи «Хижаки» (14) та «Риби» (17). Спорадичними є фразеологізми, що містять компонент «Комахи» (7). До групи «Інші» нами були включені назви земноводних (5), гризунів (3) та екзотичних тварин (3).

Як бачимо, кількість фразем, що відносяться до групи «Худоба» є досить значною серед кількості інших словосполучень. До цієї групи відносимо і вирази із компонентом *horse*, оскільки у наш час ця тварина є давно прирученою у людини.

У групі «Худоба» нами виокремлено 20 стійких словосполучень, до структури яких входить досліджуваний компонент. Таким чином, їхня частка становить близько 70 %.

Як правило, фразеологізми, у структурі яких є анімалізм, відображають реальні фізичні властивості тварини у природі, у господарчих традиціях певного етносу і створюють подібні образи. Такі словосполучення ми відносимо їх до вмотивованих. Під вмотивованістю, слідом за О.І. Блиновою, розуміємо структурно-семантичну властивість слова, яка дозволяє усвідомити раціональність зв'язку значення та звукової оболонки слова на основі його лексичної та структурної співвіднесеності [2].

Ця дефініція є цілком прийнятною для нашої розвідки, оскільки за своїм змістом фразеологізм ототожнюється із словом. Таким чином, ми відносимо до вмотивованих фраземи, що будуються на реальних, логічних ситуаціях, тобто на природній поведінці коня, його фізичних якостей. Так, зокрема, від природи кінь має велику силу, міцне здоров'я, що знайшло своє відображення у наступних фраземах:

- *strong as a horse* сильний як кінь;

- *a constitution like a horse* кінське здоров'я; пор. із українським стійким порівнянням: *здоровий як бик*.

У іншому випадку фразеологічний зворот вмотивовано також фізичними даними великої тварини, яка, щоб бути сильною та витривалою апетитом, багато їсть: *eat like a horse* їсти як кінь, відрізнитися завидним апетитом.

Саме через фізичні якості, силу людина застосовувала коня у своєму господарстві. Це стало основою для наступних виразів:

- *a willing horse* робоча конячка; так кажуть про безвідмовну людину, що із готовністю береться за будь-яку справу;

- *work like a horse* працювати як кінь; цей вираз наділено уже негативним потенціалом, оскільки має значення: *дуже багато й виснажливо працювати*; в українській та російській мовах також існують аналогічні еквіваленти, пор.: *працювати як каторжний, працювати як віл; работать как лошадь*.

І навпаки, дикий кінь є непридатним для фізичної праці. Ці спостереження лягли в основу фрази: *wild horses wouldn't drag smb.* Це стале словосполучення перекладається: *запрягати у борону дикого коня*. Його вживають, коли йдеться про щось нереальне, нездійсненне. Цей вираз має значення: *кого-н. ніякими силами не примусиш, не відірвеш; силою не вирвеш щось у когось*. Такі фізичні дані тварини людина використовувала у своєму житті.

Наступна група фразеологізмів зумовлена певними процесами, які відбувалися у господарчій або військовій діяльності:

- *lock the barn-door after the horse is stolen* зачинити стайню, після того, як коня украли; тобто надто пізно; в українській мові маємо еквівалент: *заднім розумом*;

- *put the cart before the horse* ставити бричку перед конем; цей вираз має значення: *робити безглузду справу або робити навпаки*;

- вираз *change horses in mid-stream* перекладається як *мінати коней посеред річки* і має значення: *проводити великі зміни у небезпечний, невідходящий момент*; пор. з укр. *мінати коней на переправі*.

Щодо наступного фразеологізму, то він вмотивований тим, що тільки живий та здоровий кінь є потрібним та корисним для людини: *flog a dead horse* бити здохлого коня. Це словосполучення має значення: *займатися даремною, безглуздою справою*.

Фізичні якості коней використовувалися не лише у господарчій діяльності, але й у спорті, розвагах. Паремія *back the wrong horse* виникла із жаргону відвідувачів перегонів. Вона перекладається:

поставити не на того коня і має значення: зробити поганий вибір; прорахуватися; помилитися у розрахунках, у виборі.

В усі часи кінь дуже високо цінувався як товар або як дарунок, тому перевіряти його стан здоров'я вважалося великою невдячністю: *look a gift horse in the mouth* (букв. *заглядати у рот дарованому коню*) критикувати подарунок. Аналогічні вирази зафіксовано і в українській та російській мовах: *дарованому коневі в зуби не дивляться; дарованому коню зубів не лічать; дарёному коню в зубы не смотрят.*

Спорадичними є паремії, у яких анімалістичний компонент *horse* актуалізується кольороназвами. Так, *a dark horse* (букв. *темна конячка*) вживається, коли мова йде про маловідому особу. Пізніше цей вираз став широко використовуватися у політичному дискурсі: так кажуть про маловідомого кандидата на виборчу посаду.

Паремія *a Trojan horse* троянський кінь є відомою і поширеною не лише в англійській, а й в усіх європейських мовах завдяки античній міфології. На сьогодні так кажуть про чиїсь хитрі дії, підступні засоби боротьби.

Щодо паремії *a horse of a different colour* (букв. *кінь іншого кольору*), то вона виникла відносно недавно в результаті зміненого шекспірівського виразу; її семантичне значення: *це вже зовсім інша справа.*

Висновки. Отже, дослідження функціонування анімалізму *horse* у структурі паремій показує, що для цього процесу є характерними наступні тенденції: на формування фразеологічних зворотів із анімалістичним компонентом *horse* здійснили найбільший вплив пізнавальна діяльність людини, господарчі традиції етносу; мають місце також і культурні та політичні чинники, але такі випадки є спорадичними; переважаюча більшість фразем із компонентом *horse* має позитивний аксіологічний потенціал; англійські фразеологічні

сполучення із досліджуваним компонентом мають високий ступінь вмотивованості.

Перспективою наших подальших розвідок ми вважаємо вивчення інших анімалістичних компонентів у структурі фразеологічних сполучень.

Література

1. Березович Е.Л. К этнолингвистической интерпретации семантических полей / Е.Л. Березович // Вопросы языкознания. – 2004. – № 6. – С. 3 – 24.
2. Блинова О.И. Термин и его мотивированность / О.И. Блинова // Терминология и культура речи. – М.: Наука, 1981. – С. 28 – 37.
3. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание / А. Вежбицкая. – М.: Русские словари, 1996. – 416 с.
4. Гончарова Т.І. Спільність та специфіка мовних зооморфних картин світу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство» / Т.І. Гончарова . – Харків, 1996. – 22 с.
5. Кунин А.В. Англо-русский фразеологический словарь / А.В. Кунин . – 6-е изд., стереотип. – М.: Рус.яз. – Медиа, 2005. – 501 с., [11]
6. Куцик О.А. Слова із символічним значенням в основі українських і російських фразем / О.А.Куцик // Матеріали Всеукраїнської наукової конференції «Проблеми зіставної семантики». – К.: КДЛУ, 1995. – С. 112 –113.
7. Толстая С.М. Мотивационные семантические модели и картина мира // С.М. Толстая // Русский язык в научном освещении. – 2002. – № 1(3). – С. 112 – 127.

8. Туленцева Е.Е. Языковая и концептуальная картина мира в номинациях представителей орнитофауны / Е.Е. Туленцева // Дискурс у комунікаційних системах: збірник наукових статей. – К.: КиМу, 2004. – С. 99 – 107.
9. Rosh E. H. Cognitive representation of semantic categories / E. H. Rosh // Journal of Experimental Psychology. – 1975. – Vol. 104. – P. 192 – 233.

Irina Shymanovych. Functioning of phraseological units with the component horse in the English conceptosphere. The article deals with the functioning of animals' names in the structure of English phraseological units. The frequency of usage and semantics of animalisms have been determined. The author has revealed the factors which influence the formation of national zoosymbolism, its axiological potential and motivation.

Keywords: *zoolexema, symbol, phraseological unit, animalistic component, axiological potential conceptosphere, motivation.*

УДК 811.112.22

Анастасія Яковенко

TEXTSORTE „SPEISEKARTE“

У наданій статті досліджується текст конкретного типу - "меню". Теоретичне дослідження фокусується на основних якостях цього типу тексту. Основна увага приділяється структурі меню, діалектним особливостям лексики в області кулінарії з точки зору семантики і словотворення.

Ключові слова: *текст, структура меню, діалектна специфіка, сфера гастрономії, семантика, словотворення.*

Anstatt der Bezeichnung Textsorte kann man auch andere Benennungen benutzen. Es kann zum Beispiel Textart, Textklasse oder

Texttyp sein. Alle diese Begriffe bezeichnen eins: eine Gruppe von Texten, die durch bestimmte Merkmale erkennbar ist.

Auch Wolf-Dieter Krause [3, 48] bietet seine Definition von Textsorte an, und zwar, dass Textsorten „sozial-historisch entstandene und tradierte, damit auch kulturspezifisch geprägte, in der Kommunikation real existierende typische Formen sprachlich-kommunikativen Handelns, die kognitiv gespeichert sind und damit über (mehr oder weniger) feste, modelhafte Strukturen verfügen“ sind.

Gastronomie ist nicht nur die Art und Weise der Gerichtsvorbereitung, wie jemand denken kann. Gastronomie ist ein viel mehr komplexer Bereich. Es geht um die Auswahl von Zutaten, um ihre Vorbereitung, um das Servieren und auch um die Konsumation des Gerichtes. Für Gastronomie ist nicht nur das Essen wichtig, sondern eine bedeutende Rolle spielt auch die Umgebung, wo die Essenszubereitung durchgeführt wird und wo die Speise konsumiert wird. Das Gericht sollte also nicht nur gut schmecken, sondern auch angenehm riechen und lecker aussehen. Der Tisch sollte der Situation entsprechend gedeckt werden und zum Essen sollte man auch entsprechendes Getränk anbieten.

Sibylle Riley-Köhn definiert in ihrer Dissertation zum Thema „Englische Kochrezepte und Speisekarten in Vergangenheit und Gegenwart – eine linguistische Analyse zur Fachsprache der Gastronomie“ Gastronomie nachfolgend: „Gastronomie ist die Kunst und die Wissenschaft der Auswahl der Zutaten, der Zubereitung der Speisen, der Präsentation und des Servierens der einzelnen Gänge und letztlich eine unabdingbare Voraussetzung für den Genuss und die Wertschätzung guter und erlesener Küche.“ [4, 65]

W. Bickel definiert die Speisekarte folgenderweise: „Die Speise- oder Tageskarte ist ein Verzeichnis aller servierfertig gehaltenen oder in

bestimmter Zeit herzustellenden Speisen, die dem Gast die Auswahl und Zusammenstellung seiner Mahlzeit erleichtern sollen.“ [1, 18]

Laut S. Riley-Köhn [4, 75] kann man der ersten Niederschrift der Speisefolge im Jahr 1541 begegnen. In diesem Jahr hat der „Küchenmeister“ alle Speisen auf einen Zettel aufgeschrieben und die Gäste konnten danach ihr Essen dem Geschmack nach auswählen.

Erste öffentliche Restaurants gab es schon im 18. Jahrhundert und seit der Zeit verbreiten sich Speisekarten. Weil in den Restaurants mehrere Gerichte angeboten wurden, kam es dazu, dass Speisekarten unabdingbar waren. Die Struktur der Karten war nicht immer so, wie wir heutzutage gewöhnt sind, sondern das Layout hat sich mit Zeit standardisiert.

Eine Gliederung von Speisearten kann folglich aussehen: Speisekarte, Menükarte und Getränkekarte. Man kann auch der folgenden Unterteilung von Speisekarten begegnen: kleine Speisekarte, große Speisekarte und Sonderkarte. Die Benennung ist nicht von dem Format abgeleitet, sondern nach dem Umfang der angebotenen Speisen. Die kleine Speisekarte beinhaltet kleinere Speisen, die man außerhalb der Hauptessenszeiten bestellen kann, während die große Speisekarte das Angebot für das Mittag- und Abendessen beinhaltet. Unter Sonderkarte versteht man Tagesangebote - Tageskarten, wie zum Beispiel Saisonangebote, Speisen für Kinder oder Vegetarier oder Menüs [5, 47].

Tageskarten werden täglich neu erarbeitet, wobei die Standardkarte für längeren Zeitraum dient, das heißt, dass sie längeres und gleich bleibendes Angebot enthält – hierher ordnen wir die kleine und große Speisekarte. Eine Menükarte wird für besondere Veranstaltungen hergestellt und die Sonderkarte wird der gastronomischen Einrichtung angepasst.

Wie eine Speisekarte aussehen soll, ist aber beliebig. Es gibt kein Muster, nach dem man Karten entwirft, wie auch S. Riley-Köhn sagt: „Im Unterschied zu ihrem historischen Vorläufer zeichnet sich die Speisekarte

durch Vielfalt aus. Es existiert eine große Auswahl unterschiedlichster Speisekarten, die sich nach der Gästestruktur, der Saison und der personellen und technischen Voraussetzungen eines Betriebes ausrichten. Die herkömmliche Art der Angebotsgestaltung ist das Auflegen einer Standardkarte, die für einen längeren Zeitraum (z. B. für ein Jahr) Gültigkeit besitzt. Sie wird flexibel ergänzt durch Tages- und Spezialkarten (z. B. zur Spargel- und Wildzeit), in denen das Saisonale Angebot von Produkten verstärkt berücksichtigt wird.“ [4, 47-48].

Laut W. Hecker und F. J. Herrmann hat die Speisekarte Funktion einer Angebotskarte. Die soll ein Leistungsangebot an die Gäste und auch ein Werbemittel für die Verkaufsförderung bilden. Es leitet eine emotionelle Einstimmung des Gastes zu Anfang des Restaurantbesuchs an. In der Angebotskarte sind der Inhalt und die Form wichtig, sie bilden zwei Seiten einer Münze.

Die Speisekarte kann auch andere Funktion erfüllen, und zwar Preisinformation, Verkaufsangebot und Ernährungsberater [2, 52-53]. In der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts und im 20. Jahrhundert kam es zu einem Funktionswandel der Speisekarte. Früher, im 18. Jahrhundert, betrachtete man sie als Mittel für die Informationsübermittlung. Später benutzte man die Speisekarte systematisch als Verkaufs- oder Werbeinstrument, mit dem Ziel mehr Geld zu verdienen.

Das Aussehen der Karte ist auch ein wichtiger Faktor, denn: „bei den Verkaufschancen setzen die Werbefachleute mehr denn je auf die visuelle Wahrnehmung der Verbraucher, die sich durch visuelle Impulse zum Kauf bestimmter Gerichte stimulieren lassen“ [4, 91]. Deshalb findet man in einer Menükarte neben der Liste der Gerichte auch Photographien oder Illustrationen.

Das Aussehen der Karte ist auch ein wichtiger Faktor, denn bei den Verkaufschancen setzen die Werbefachleute mehr denn je auf die visuelle

Wahrnehmung der Verbraucher, die sich durch visuelle Impulse zum Kauf bestimmter Gerichte stimulieren lassen. Deshalb findet man in einer Menükarte neben der Liste der Gerichte auch Photographien oder Illustrationen.

Nach G. Pietzcker [5, 62-71] lässt sich die Speisekarte in klar strukturierte und abgegrenzte Textteile untergliedern. Es gibt elf Teiltex-te und weitere inhaltliche Komponenten, und zwar:

Menü

- Als Menü bezeichnet man eine feststehende Speisefolge die angeboten und serviert werden kann.

- Ein Menü soll mindestens drei Gänge beinhalten und es hat einen fest gegebenen Preis.

- Menüs kann man zu speziellen Anlässen servieren, wie zum Beispiel Gruppenausflüge oder Feier.

Vorspeisen

- Vorspeisen sollen den Appetit erhöhen und uns auf den Hauptgang vorbereiten, sie können kalt oder warm sein.

- Kalte Vorspeisen serviert man immer vor der Suppe, warme können vor der Suppe oder zum Hauptgericht serviert werden.

- Als Vorspeise können zum Beispiel Gebäck, Krustentiere, Carpaccio oder Kaviar dienen (Salate, Suppen, klassische Vorspeisen, Eiergerichte).

1. Hauptgang (Nudeln, Reis, Gemüse).

2. Hauptgang

- Gemischt fleischhaltige Gerichte. Dieser Kategorie können wir Schlachtfleisch, Geflügel oder Wild zuordnen.

- Fleischlose Gerichte (Fischgerichte, Meeresfrüchte)

- Beilagen. Werden zusammen mit dem Hauptgericht serviert, sollen sättigen. Es

können u. a. Knödel, Kartoffeln oder Teigwaren sein.

- Salate

- Suppen

- Reis

- Gemüse

- Käse wird in manchmal vor dem Süßgericht, manchmal nach dem Süßgericht serviert, es kommt darauf an, in welchem Land man sich aufhält.

- Käse wird meistens mit anderen Beilagen serviert – zum Beispiel Nüssen, Eis oder Früchten.

Nachspeisen

- In diese Gruppe gehören Speisen, die das Verdauungssystem aktivieren und die Mahlzeit beenden.

- Als Nachspeise können wir zum Beispiel Sorbet, Strudel oder Pralinen essen (Eis, klassische Nachspeisen, Kuchen, Kompott, Obst und Obstsalat, Sorbet, Pralinen, Kaffee).

Brotmahlzeiten

- Als Brotmahlzeit zählen wir ein Pausenbrot, dass meistens von Bauern gegessen wird – eine Scheibe Brot, Käse oder Wurst, man kann dazu auch ein Bier trinken.

Zwischenmahlzeiten

- Als Zwischenmahlzeit wird etwas Kleines betrachtet, dass wir zwischen Mahlzeiten essen – eine Riegel, Sandwich oder Hot-Dog.

Sondergerichte

- Hierher werden Speisen mit ausländischer Herkunft gezählt, wie zum Beispiel Burger, Pizza oder Fondue.

Man muss hier aber anmerken, dass jeder Leiter von Gastrobetriebe seine Speisekarten anders gestaltet, nicht unbedingt nach diesen Kriterien. Je origineller die Speisekarte ist, desto größer ist die Aufmerksamkeit von Seiten der Gäste. Ein ansprechendes Designe einer Speisekarte kann sowohl

Aufmerksamkeit erwecken als auch den Appetit steigern. Die Karten unterscheiden sich nach Farbe, Größe, Schriftart, Inhalt und Form. Alles hängt davon ab, was es für ein Gastrolokal ist und was es zum Anbieten hat.

LITERATUR

1. BICKEL W. / W. BICKEL Menü und Speisekarte: Grundregeln für die Zusammenstellung von Speisefolgen und Speisekarten aller Art. In: PIETZCKER, Gundel (2008). Kontrastive Fachtextanalyse zur Speisekarte im Deutschen und Italienischen. Hamburg: Kovač, 2008.- S. 45.
2. HECKER W., HERRMANN F. / W. HECKER, F. HERRMANN. Gastronomie Grundstufe. In: Essen&trinken fürjedentag (2006): Schnell! Einfach! Lecker! .- S. 82.
3. KRAUSE W. / W. KRAUSE. Text, Textsorte, Textvergleich. In: Kirsten ADAMZIK (Hrsg.): Textsorten. Reflexionen und Analysen. Tübingen: Stauffenburg, 2000. - S. 45 - 76.
4. RILEY-KÖHN S. / S. RILEY-KÖHN. Englische Kochrezepte und Speisekarten in Vergangenheit und Gegenwart: eine linguistische Analyse zur Fachsprache der Gastronomie. Frankfurt/M., Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Wien: P. Lang, 1999. - S. 436.
5. PIETZCKER G. / G. PIETZCKER. Kontrastive Fachtextanalyse zur Speisekarte im Deutschen und Italienischen. Hamburg: Kovač, 2008. - S. 147.

Yakovenko Anastasia. Text type „Menu“. This thesis focuses on the specific types of text „Menu“. The theoretical analyse is focusing on the basic qualities of this specific text type. The thesis focuses on the structure of menus, its diatopic specifics of using vocabulary regarding the field of gastronomy from the point of view of the semantics and word formation.

Keywords: text, the structure of menus, diatopic specifics, field of gastronomy, the semantics, word- formation.

